

Att formge Norbergs platsidentitet

Ett gestaltningsförslag för parkstråket längs med Norbergsån

Ett arbete av Stina Hjertén och Sara Westbom

18 januari 2023

Titel på svenska: Att formge Norbergs platsidentitet – Ett gestaltungsförslag för parkstråket längs med Norbergsån
Titel på engelska: Giving shape to Norberg's place identity – A design proposal for a park alongside the river Norbergsån

© 2023 Stina Hjertén & Sara Westbom

Handledare: Viveka Hoff, SLU, Institutionen för stad och land

Examinator: Carola Wingren, SLU, Institutionen för stad och land

Bitr. examinator: Vera Vicenzotti, SLU, Institutionen för stad och land

Omfattning: 30 hp

Nivå och fördjupning: Avancerad nivå, A2E

Kurstitel: Självständigt arbete i landskapsarkitektur, A2E - landskapsarkitekturprogrammet - Uppsala

Kurskod: EX0860

Program/utbildning: Landskapsarkitekturprogrammet, Uppsala

Kursansvarig inst.: Institutionen för stad och land

Utgivningsort: Uppsala

Utgivningsår: 2023

Omslagsbild: Illustration av författarna

Upphovsrätt: Alla bilder används med upphovspersonens tillstånd. Där inget annat anges är bilder och illustrationer av författarna.

Originalformat: A3

Elektronisk publicering: <https://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: Platsidentitet, place identity, Edward Relph, John Montgomery, Norberg, kulturhistoriska värden, å-stråk

Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap

Institutionen för stad och land

Avdelningen för landskapsarkitektur

PUBLICERING OCH ARKIVERING

Godkända självständiga arbeten (examensarbeten) vid SLU publiceras elektroniskt. Som student äger du upphovsrätten till ditt arbete och behöver godkänna publiceringen. Om du kryssar i JA, så kommer fulltexten (pdf-filen) och metadata bli synliga och sökbara på internet. Om du kryssar i NEJ, kommer endast metadata och sammanfattning bli synliga och sökbara. Även om du inte publicerar fulltexten kommer den arkiveras digitalt. Om fler än en person har skrivit arbetet gäller krysset för samtliga författare. Läs om SLU:s publiceringsavtal här: <https://www.slu.se/site/bibliotek/publicera-och-analysera/registrera-och-publicera/avtal-for-publicering/>.

- JA, vi ger härmed vår tillåtelse till att föreliggande arbete publiceras enligt SLU:s avtal om överlåtelse av rätt att publicera verk.
- NEJ, vi ger inte vår tillåtelse att publicera fulltexten av föreliggande arbete. Arbetet laddas dock upp för arkivering och metadata och sammanfattning blir synliga och sökbara.

FÖRORD

Under våren 2022 genomförde jag, Stina, min praktik på WSP:s kontor i Falun. Ett projekt om att ta fram en idéskiss för parkerna utmed Norbergsån i centrala Norberg dök upp i slutet av praktikperioden och idén om att göra projektet som ett examensarbete föddes. Kommunens syfte med beställningen var att ta fram en skiss att inkludera i ett program för centrala Norberg under hösten 2022, vilket gjorde tiden knapp att genomföra projektet som önskat. Hos kommunen mötte vi en positiv inställning till att göra ett större projekt av beställningen och en kompromiss landade i att WSP tog fram en övergripande idéskiss för hela stråket under sommaren och att vi under hösten fördjupade en del av stråket som ett gestaltningsförslag. Detta blev startskottet för vårt examensarbete.

Varma tack till våra handledare Viveka Hoff, SLU, och Lorena Diaz, WSP, för kloka insikter och vägledning.

Vi vill även tacka WSP som tillhandahållit platser för oss på kontoren, både i Uppsala och Falun.

Tack till Sara och Tor för korrekturläsning och givande input. Slutligen ett stort tack till Essa som varmt våra fötter och tvingat oss ut på promenader oavsett väder.

SAMMANDRAG

Detta arbete handlar om att tolka en plats och som utomstående betraktare förstå dess identitet. Att tolka en plats handlar om att förstå vad som gör platsen speciell, därav syftar arbetet till att undersöka en platsidentitet, vad som kännetecknar den och hur den kan ta sig uttryck i en gestaltning. Norbergs samhälle uppstod i anslutning till järnfyndigheter som gav upphov till bergsbruk och är en plats med anor från medeltiden som idag förvaltar ett kulturarv. I Norberg sammanstrålar malmen, skogen och vattnet – element som definierar Norberg som ort. Centrala Norberg är strategiskt beläget utmed Norbergsån som rinner från sjön Noren och förbinder platsen med omvärlden. Utmed ån i centrala Norberg sträcker sig ett parkstråk som Norbergs kommun ämnar göra mer attraktivt och tillgängligt. Detta arbete besvarar frågan "vad kännetecknar Norbergs platsidentitet och hur kan den uttryckas i en omgestaltning av en del av det centrala parkstråket utmed Norbergsån?" genom att utgå ifrån teorier om platsidentitet och hur den identifieras. För att identifiera platsidentiteten genomfördes platsbesök och intervjuer i Norberg, litteraturstudier, platsanalys utifrån valda teorier samt referensbesök till andra platser.

Som utgångspunkt för vår gestaltning utifrån en platsidentitet använde vi oss av Norbergs förråd av strukturer, element och rumsligheter av symbolisk mening och omvandlade dessa till fysiska element som representerar platsen. Arbetets frågeställning besvaras med ett gestaltungsförslag för parkstråket som går i Norbergs mänskliga skala med strukturer, material och färger som återfinns i byn. Stråket förses med nya tillgängliga stråk, entréer och funktioner, i linje med det som uppskattas av invånare och besökare. Sociala och historiska värden får utrymme i gestaltungsförslaget utifrån vad undersökningen visade att Norbergs platsidentitet domineras av. En platsidentitet fastställdes i arbetet som en sammanvägning av helheten - vad som format platsen till det den är idag, hur den använts tidigare och hur den används nu, samt vilka sociala strukturer som råder på platsen. Framtiden får utvisa om gestaltungsförslaget blir en representativ plats för Norbergs platsidentitet, då det till stor del handlar om människorna som använder och har använt platsen.

SUMMARY

The following summary presents a brief description of the main points of the thesis, including the background, method, results, and discussion.

BACKGROUND

A landscape is an ongoing story, where geological conditions and natural processes together with human activity change the landscape over time (Geijerstam 1998). When a place changes, people's experience of it might also shift. How the experience changes for the observer depends on her cultural and historical connections to the place, and her ability to identify with it (Cross 2015). Places with a strong cultural and historical character are not exempt from the need to change, given that requirements and uses are bound to change over time (Stahlschmidt et al. 2017).

In the Bergslagen region, with a landscape marked by a long history of mining, lies Norberg. The village, which is located in Västmanland County, Sweden, was established in close proximity to ore deposits, giving rise to an iron mining industry dating back to medieval times, which today constitutes a cultural heritage. The town center of Norberg is strategically located by the river Norbergsån, running from the lake Noren and connecting the town to the rest of the world (Norbergs kommun 2021a). In Norberg, the iron ore, the surrounding forests, and the water of the traversing river, converge to form the backdrop as well as the central elements of the town's place identity. Today, Norberg is one of the mining communities where the iron industry left its most prominent mark, which resulted in a unique environment. In 1981, mining operations and iron production were decommissioned. Today, tourism and cultural heritage are of great importance to Norberg (Norbergs kommun 2021a). Along the river in central Norberg, the municipality is looking to reshape the riverside parks into more attractive and accessible public spaces. In order to convey a fair image of a place, based on what we can interpret as outside observers, we need to search for the essence of that place, i.e. what makes that place special (Geijerstam 1998). This thesis intends to approach the place using the concept of place identity.

AIM AND QUESTION

Places with a strong cultural heritage need to be adapted to today's challenges just as well as any other place. This thesis is about interpreting a place and capturing its identity from an outside observer's viewpoint. Interpreting a place is about understanding what makes it special, hence this study aims to investigate a place's place identity and how it can be expressed in a design. The study intends to answer the following question:

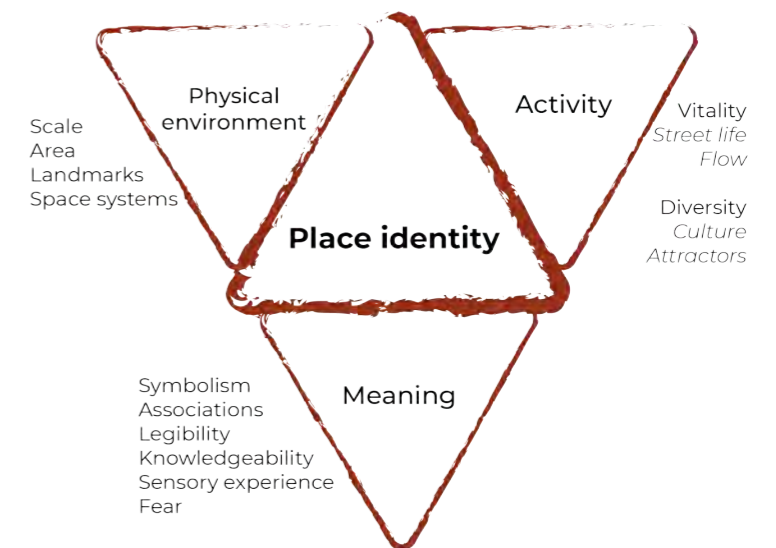
'What defines the place identity of Norberg and how may it be represented in the refashioning of a segment of Norberg's central riverside parks?'

METHOD

This thesis was based on a review of the theoretical literature on place identity, as well as a study of inquiry and policy material regarding Norberg's cultural heritage, which provided the foundation for a design proposal. Reference visits were carried out, giving inspiration for how place identity could be expressed in our proposal. A survey of the parks as well as Norberg's surroundings laid the foundation for how we examined Norberg's identity-creating aspects. Interviews were conducted to anchor the place-specific identity based on the residents' experience of the place. The site analysis created a bridge between Norberg and the theories of place identity, which gave us the opportunity to see potential and problems at the site. The sketching process followed along in parallel with previously mentioned methods to try out how identity-creating aspects could take shape in the redesign of the parks.

THEORY

Analysing place identity gives planners an understanding of the specific places they work with, which is fundamental for creating good places, places that residents and visitors want to use. Understanding a particular site and its identity is important in the aim of thoughtfully redesigning it. To understand Norberg's identity, Relph's (1976) theory of place identity was used, which is based on the three components of physical environment, activity and meaning. Montgomery (1998) discusses what makes a good place based on Relph's three components and believes that a concretization of them gives the opportunity to identify the character of the place (see figure 1). Place identity is described by Carmona et. al (2010) as a balance of the overall picture of a place that includes, among other things, specific architectural elements (Carmona et. al. 2010). The recurring application of these elements strengthens the experience of the place as a coherent whole.

Figur 1: Figure showing Relph's three components of Place identity (Carmona et. al. 2010). Next to the triangle are our words describing the different components with inspiration from Montgomery (1998).

RESULT

The place identity of Norberg

The landscape that characterizes Bergslagen and Norberg is formed by forested hills, fissure valley terrain, lakes and pastures and agricultural lands. Distinctive traits for Bergslagen's landscape are the influence of mines and metallurgical production. The geological conditions, natural processes and human activity have all contributed to what we experience in the landscape today.

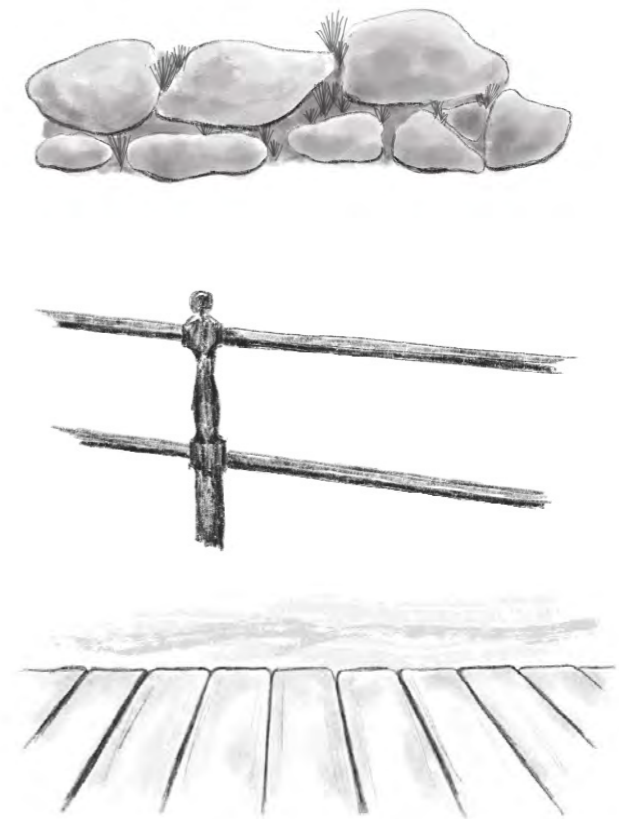
History is ever-present in Norberg, not least in the preserved mill and mining buildings that once provided job opportunities and spurred an active community. Since the decommissioning of the iron industry in Norberg the town has developed into a destination that, with its unique environment and cultural heritage, attracts tourism. The long-standing patisserie Elsa Anderson which has gilded the center for over 100 years is a distinguished destination in Norberg, a place for gathering. River Norbergsån has historically been an important gateway to the rest of the world. Still today it is an important factor for the village and contributes a continuous quality through central Norberg which also helps the visitor to navigate.

Central Norberg is described by residents as picturesque, beautiful and genuine. A relatively muted colour scheme characterizes Norberg's town center. Traditional wooden lodges in Falu red, wooden panels painted in yellow, gray grout and yellow or brown brick walls feature in Norberg. Prominent materials are wood, stone and iron. Preserved structures and buildings around Fagerstavägen road are part of an Area of National Interest for Cultural Heritage ("Riksintresse för kulturmiljövården"). Signage

shows the way to destinations of historical interest around Norberg, affirming the importance of these places. Other aspects that show the importance of historical places for tourism are reconstructions such as Nya Lapphyttan and the reconstruction of Elsa Anderson's patisserie after a fire.

Design proposal

The human scale which characterizes Norberg provides an overlook over the parks. This trait is preserved through open spaces with green lawns. The proposal enables walking alongside the river in the parks with the help of new accessible paths in materials such as stone dust and wooden decks. New entrances make the parks more accessible and welcoming. Some space is dedicated to unprogrammed activities and the existing quality of movable picnic tables is preserved. Seating opportunities are provided through benches with coherent visual appearance, inviting residents and visitors to stop and take a break, and encourages them to spend more time in the parks. This in turn contributes to a safer place. In the south part of the parks, a new wooden footbridge connects the east and the west side of the river. This enables shorter walks for those who prefer. Materials such as stone, wood and iron are recurring throughout the parks. This relates back to Norberg's mining history but also to materials seen at the site today. Iron appears in lamp-posts, benches, railings and flower urns to symbolize the historic Norberg and the importance of iron and metallurgy in the area. Vegetation and recurring perennial plantings with a uniform character appear throughout the river side.

Figur 2: Prominent materials; stone, iron and wood.

Figur 3: Site plan over the area for the project. Scale 1: 2 000/A3.

DISCUSSION AND CONCLUSIONS

According to the theoretical literature, place identity consists of the compound traces of historical influences, uses to which the place has been put in the past as well as the present, and social structures shaping the local community's outlook on the place. Time is an important factor for a place and its identity. Both Relph (1976) and Cross (2015) believe that place identity is based on experiences of the place. Montgomery (1998) emphasises that it is the people who make the place, which means that in order to know whether the proposal is a representation of Norberg's place identity, a future evaluation is required. Therefore, it is difficult to evaluate the resulting design proposal before it has been implemented and put to use. As landscape architects, in the planning process, we can only create conditions for experiences and identity-strengthening qualities. What happens next depends on how these conditions are received and harnessed by the users, and how the place is taken care of.

The sources for the theory are published from 1976 to 2015 and therefore represent an extensive history of place identity as a concept and its varying definitions over time. We conclude that the development of place identity depends heavily on the people on site, their values and understanding of the place. In this case, social and historical values were found to have a significant role, which is reflected in our design proposal.

The design proposal constituting the answer to our question is based on our investigation. Our design is one answer out of many possible, where another landscape architect with the same survey could have answered the question with a different design for the parks. The impact of our proposal on Norberg is conditioned on several aspects of time: maintenance and how the place is taken care of will determine how it is experienced in both the near and distant future. Other aspects of time are future climate challenges that may change the character of the place and how it can be used.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

INLEDNING	10	NORBERGS PLATSIDENTITET	54	AVSLUTANDE ORD	83
INLEDANDE ORD	11	Landskapet	54	KÄLLFÖRTECKNING	84
SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNING	15	Historia	54	PUBLICERADE KÄLLOR	85
AVGRÄNSNING	15	Visuellt	54	OPUBLICERADE KÄLLOR	86
BAKGRUND	18	Verksamhet och rörelse	55	BILDKÄLLOR	86
Bergsbrukets historia och		GESTALTNINGSARBETET	56	KARTMATERIAL	86
betydelse för dagens Norberg	18	Programpunkter	56		
Norbergs historia	20	Skissande	57		
Norberg idag	22	RESULTAT	59		
Platsidentitet	24	FORMGE NORBERG -			
METOD	26	ETT GESTALTNINGSFÖRSLAG	60		
Litteraturoversikt	26	Platsidentitet som koncept	60		
Referensbesök	26	Gestaltningförslaget i sin helhet	61		
Platsbesök	26	Återkommande element	63		
Platsanalys	26	Växtval	65		
Intervjuer	27	Anslutning till Fagerstavägen	67		
Gestaltningens arbetet	27	Kommunhusparken	69		
		Passage Malmgatan	71		
		Stadsparken	73		
ANALYS	28	DISKUSSION	77		
REFERENSBESÖK	29	RESULTATDISKUSSION	78		
Gävle	29	Resultat utifrån valda teorier			
Falun	30	om platsidentitet	78		
Uppsala	31	Framtidsutmaningar	78		
Sammanställning av identitets-		Begränsningar	79		
stärkande aspekter som vi tar					
med oss från referensbesöken	32	METODDISKUSSION	80		
PLATSBESÖK NORBERG	33	Val av teorier	80		
Platsbesök 1	33	Platsbesök, referensbesök och			
Platsbesök 2: Norbergs		dokumentstudie	80		
sammanhang och intervjuer	40	Gestaltningens arbetet	81		
Platsbesök 3: Platsanalys	46	SLUTSATSER	82		
Gestaltningens problematik idag	53	VIDARE ARBETE	82		

INLEDNING

INLEDANDE ORD

De Globala målen som antogs 2015 av FN:s medlemsländer i och med Agenda 2030 ska uppnås till år 2030. Agendan och målen utgår från en hållbar utveckling vilket omfattar såväl social som ekonomisk och miljömässig hållbarhet (Regeringskansliet 2017). Målet *Hållbara städer och samhällen* belyser vikten av att göra städer och bosättningar inkluderande, säkra, resilienta och hållbara. Enligt rapporten *Arkitektur och gestaltad livsmiljö* (Boverket 2020) handlar det hållbara samhällsbygget om att arbeta för hög kvalitet med långsiktiga mål och en helhetssyn. För att komma närmare lösningar på komplexa samhällsutmaningar kan arkitektur, kulturmiljö, design och konst bidra (ArkDes 2021). Rapporten uttrycker att det finns tydliga kopplingar mellan politik och gestaltad livsmiljö, vilket också framgår av framtagandet av de Globala målen - ett tydligt politiskt ställningstagande. Ett av delmålen i de Globala målen, *skydda världens natur- och kulturarv*, visar vikten av att skydda de spår av historiska miljöer, system och strukturer som går att se än idag (Regeringskansliet 2017). För att skapa hållbara och inkluderande framtida platser uppmanar EU-kommissionen att utforma vackra platser för "både ögat, sinnet och själen" (ArkDes 2021: 3). För de samhällsbyggande sektorerna behöver det här tas i beaktning i framtida projekt.

Landskap utgörs av en ständigt pågående berättelse. Jan af Geijerstam (1998), filosofie doktor inom industriminnesforskning, beskriver hur naturen tar över där människor har lämnat och nya generationer förändrar hur landskapet används. Geologiska förutsättningar och naturens processer tillsammans med den mänskliga aktiviteten skapar förändringar i landskapets visuella uttryck. Sociologen Jennifer Eileen Cross (2015) har forskat på människors anknytning till en plats och vad som bidrar till denna. Hon förklarar att när en plats förutsättningar förändras, kan även upplevelsen av den förändras. Hur upplevelsen av platsen förändras kan bero på kulturella, historiska eller identitetsskapande kopplingar till platsen. Människor upplever en starkare samhörighet med en plats med kulturella narrativ, och är måna om att bevara dessa (ibid.). Per Stahlschmidt (2017), en dansk landskapsarkitekt som främst arbetat med landskapsplanering och landskapsdesign, menar att även platser med stark kulturhistorisk anknytning behöver förändras med tiden då nya behov uppstår och funktioner behöver bytas ut. Invånare och besökare kommer och går, tillsammans med deras värderingar och behov (Geijerstam 1998; Cross 2015; Stahlschmidt et al. 2017). Människor har rest över landsgränser och fört med sig kunskapsutbyten som utvecklats verksamheter, stärkt ekonomier samt förändrat kulturer och sociala sammanhang (Geijerstam

1998). Genom dessa aspekter formas den berättelse som kan läsas ur landskapet (Stahlschmidt et al. 2017). Till berättelsen hör även landskapets förutsättningar att bistå framtida generationer med platser som upplevs vackra och betydande. Landskapets historiska avtryck fram till idag utgör dess personlighet och säregna karaktär.

I Bergslagens landskap präglad av bergsbrukets gruvhistoria ligger Norberg, en plats med anor från medeltiden som idag förvaltar ett kulturarv. Uppkomsten av samhället tar avstamp i järnfyndigheter där centrala Norberg uppstod strategiskt utmed den å som rinner från sjön Noren och förbinder platsen med omvärlden (Norbergs kommun 2021a). Platsens tidslager har format Norberg till vad byn är idag och användningar av byggnader och områden har anpassats efter tidens behov. Ån som rinner igenom Norbergs historiska kärna kantas av både privata trädgårdar och offentliga parker för Norbergs invånare och besökare (ibid.). John Montgomery (1998), författaren till artikeln *Making a city: Urbanity, vitality and urban design*, formulerar att offentliga parker kan bidra med symbolisk mening för en ort och vara viktiga platser för invånare och besökare, vilket gör dem till en grundläggande del av en ords identitet.

“När pojken hade suttit en stund och sett på allt detta, kunde han inte hålla sig tyst längre. »Vad heter det här landet, där det bara växer järn?» frågade han, fast han visste, att fåglarna nere på marken skulle göra narr av honom.

Då spratt en gammal uv, som satt och sov inne i en övergiven hytta, upp ur sömnen. Han sträckte fram sitt runda huvud och ropade med sin förskräckliga röst:

»Uhu, uhu, uhu. Det här landet kallas Bergslagera. Om här inte hade vuxit järn, skulle det inte bo annat än uvar och björnar här än i dag.»”

Ur *Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige* av Selma Lagerlöf (1907: 100)

Våra personliga kopplingar till Norberg var nästintill obefintliga innan arbetet startade. Vår utgångspunkt var att med hänsyn och varsamhet närma oss Norberg. För att kunna tolka en plats behöver vi veta hur den uppkom och vad som har gett den sitt sammanhang (Stahlschmidt 2017). Den långa berättelsen om landskapet i och kring Norberg besitter innehåller många aspekter utmed en lång tidslinje. Selma Lagerlöfs bok *Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige* skildrar Bergslagen under 1900-talets början, där rök från masugnar och bullrande ljud från järnväg och industri präglar bilden av landskapet (Lagerlöf 1907). Geijerstam (1998) menar att det inte räcker att tolka landskapet som en berättelse - det gäller att även kunna läsa den. Han menar att helheten är viktig och att alla små detaljer räknas, ned till minsta stenröse som ett monument för ett dagligt arbete. En gestaltad livsmiljö bör utgå ifrån den helhetssynen med människan som utgångspunkt, där hänsyn ska tas till den historiska kontexten på platsen tillsammans med det sociala sammanhanget (ArkDes 2020). För att analysera och

Figur 4: Norbergs placering i Sverige.

tolka ett landskap behövs en bred syn på vad som påverkat det fram till idag vilket innefattar bland annat historiska, geografiska, biologiska och arkitektoniska aspekter (Stahlschmidt et al. 2017). Enligt Cross (2015) kan en plats historia, tiden som spenderats på den samt hur väl en känner platsen medföra ytterligare anknytning till den. Familjens historia kan också spela stor roll för hur en identifierar platsen, och huruvida en anknytning och känsla av tillhörighet till den skapas.

Edward Relph, geograf och författare till boken *Place and Placelessness* (1976), definierar en plats karaktär och personlighet som platsens själ, *genius loci* eller *platsidentitet*. Han menar att platsidentiteten bland annat speglar platsens fysiska form, hur den används och vilka sociala strukturer som råder på platsen. Platsidentitet är ett begrepp som saknar en tydlig definition. I boken *Public Places, Urban Spaces: The Dimensions of Urban Design* har Carmona et al. (2010) sammanställt flera teorier kring begreppet platsidentitet. Platsidentitet kan beskrivas som en sammanvägning av helheten för en plats, där helheten inrymmer allt från specifika element till strukturer, tillsammans

med minnen och upplevelser från personer som besökt eller bott på platsen (Carmona et al. 2010). För att förmedla en rättvis bild av en plats, utifrån vad vi kan tolka in som utomstående betraktare, behöver vi söka efter själen och det som gör platsen speciell (Geijerstam 1998). Selma Lagerlöfs (1907) skönlitterära beskrivning av Bergslagens gruvlandskap förmedlar en målande bild av ett landskap som präglar en stor del av Norbergs historia. Det ger möjlighet att förstå den delen av platsens identitet som vi inte kan uppleva i landskapet idag, men som format det som vi kan se och uppleva. Arbetets fokus ligger i att undersöka en platsidentitet utifrån Relphs (1976) forskning med stöd av andra teorier om platsidentitet, genom litteraturoversikt, intervjuer och platsbesök.

Figur 5: En utblick över Norbergsån in i en bevarad gårdsstruktur.

Figur 6: Flygfoto norrifrån som visar centrala Norberg. Flygfoto © Bergslagsbild AB (2013). Bearbetad av författarna. N
↓

SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNING

Arbetet syftar till att undersöka en platsidentitet på en plats i förändring med stark kulturhistorisk anknytning, samt förstå vad som kännetecknar identiteten och hur den kan ta sig uttryck i en gestaltning.

Arbetet avser att besvara följande fråga:

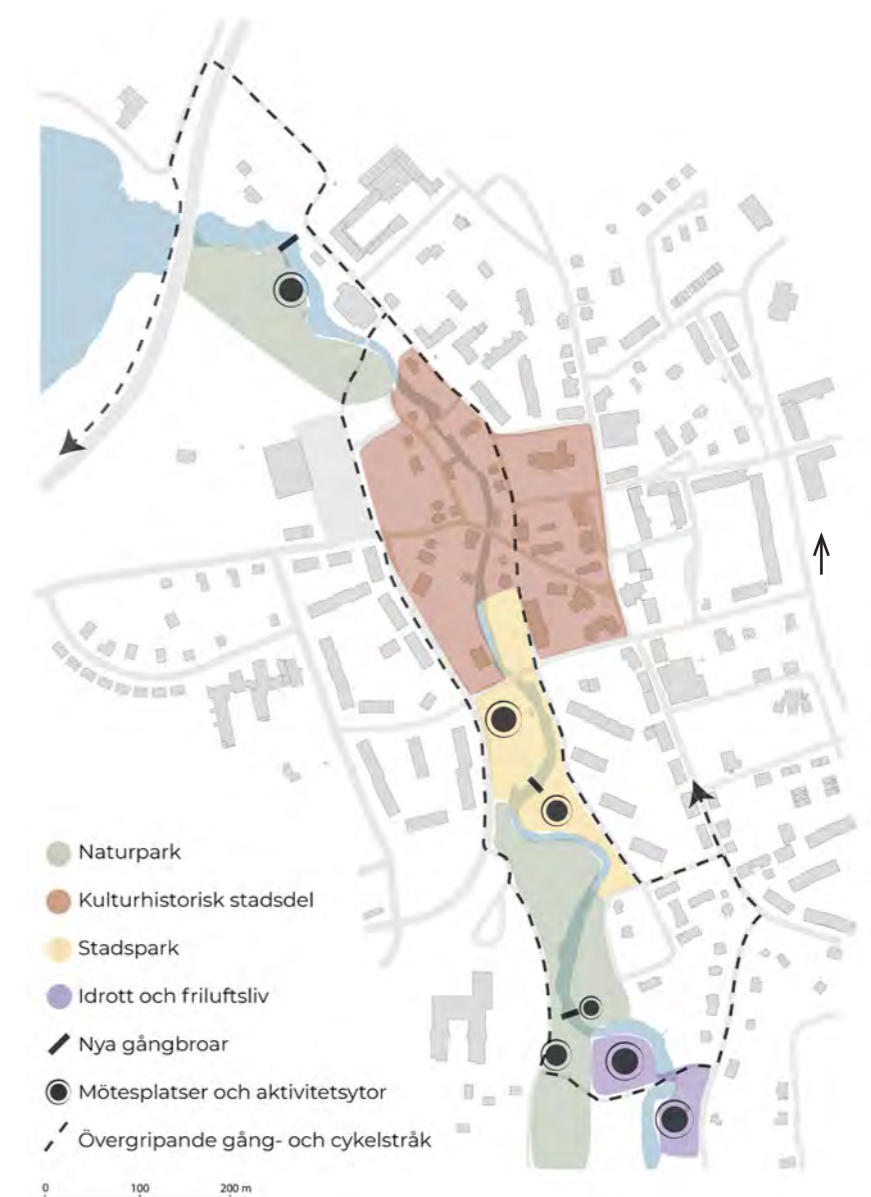
Vad kännetecknar Norbergs platsidentitet och hur kan den uttryckas i en omgestaltning av en del av det centrala parkstråket utmed Norbergsån?

AVGRÄNSNING

Norbergs kommun har som ambition att göra det centrala stråket utmed Norbergsån mer attraktivt och tillgängligt för invånare och besökare. De önskar fler funktioner utmed ån, ökad tillgänglighet samt stärkta estetiska och ekologiska värden som gynnar biologisk mångfald. Dammluckor som idag används för att reglera åns flöde ska tas bort utifrån aspekter som klimatanpassning och naturvård (Ekberg 2022).

Konsulter på WSP Group AB har tagit fram en idéskiss över hela stråket med övergripande förslag på åtgärder. Idéskissen ger förslag på hur tillgänglighet kan stärkas för personer med nedsatt syn- och/eller rörelseförmåga, funktionsindelningar, åtgärder för biologisk mångfald samt hur platser kan bli mer lättåtkomliga genom sammanhängande gång- och cykelstråk (WSP 2022). Detta arbete utgår ifrån att WSP:s förslag anläggs och tar därmed hänsyn till föreslagna anslutningar och övergångar.

Arbetet avgränsas geografiskt till ett parkstråk bestående av en del av karaktärsområdet Stadspark (se figur 7). Avgränsningen utgår ifrån anslutningen till Fagerstavägen och det kulturhistoriska området i centrala Norberg (se figur 8), som även är riksintresse för kulturmiljövården samt ett attraktivt turiststråk som beskrivs närmare under Bakgrund. Områdesavgränsningen mot Fagerstavägen och söderut utmed ån utgår ifrån fastighetsgränser, där endast kommunens mark tas i anspråk.

Figur 7: Översiktlig karta över Norberg som visar WSP:s karaktärsindelning, mötesplatser, nya broar och övergripande gång- och cykelstråk. Skala 1: 8 000/A3

Arbetet ämnar att visa hänsyn till omkringliggande privata fastigheter. För att knyta samman stråket utmed ån tas en del av Stadsparken på andra sidan Malmgatan med i projektet för att möjliggöra enhetlighet för stråket. Den valda delen av stadsparken utgår även ifrån WSP:s idéskiss, där utformning av lekplatser inte tas med i omfattningen för det här arbetet. WSP föreslår en ny bro inom karaktärsområdet, vilken kommer ges en mer exakt placering och utformning i detta arbete.

Tematiskt avgränsas arbetet till att undersöka Norbergs platsidentitet som underlag för en gestaltning av parkstråket. Ramarna för platsidentiteten avgränsas till det som är och har varit i Norberg fram till idag, därmed behandlas inte framtidsscenarier för hur identiteten kan förändras eller hur en ny identitet kan skapas. Den sociala hållbarheten har primärt fokus i arbetet, ekonomisk och ekologisk hållbarhet berörs endast ytligt exempelvis genom anpassning för biologisk mångfald. Gestaltungsförslaget tillhör ett tidigt skede och exkluderar därmed exempelvis vattenflödesberäkningar i ån och projektering med höjdsättning. Dessa aspekter behandlas ytligt, delvis eftersom uppdaterat och aktuellt underlagsmaterial är otillräckligt och för att de kräver specialkunskap som vi inte besitter eller har möjlighet att tillgodogöra oss inom ramen för detta arbete.

Figur 8: Områdesavgränsning markerad med svart streckad linje. Kartan visar områdesavgränsningens relation till WSP:s föreslagna lekplatser och cykelstråk, som tas i beaktning i arbetet. Skala 1: 2 000/A3

Figur 9: Illustration av Nils Holgerssons färd över Bergslagens gruvlandskap år 1907.

“Nu började pojken förstå, att detta inte var en sådan skogstrakt, som man kunde resa över utan att titta på den. Skogar och berg fanns det visserligen överallt, men det var otroligt så många märkvärdiga ställen som lågo gömda mellan dem.

Det fanns gruvfält, där hiss-stängerna höllo på att falla omkull, och där marken var genomborrad av gruvhål, och det fanns gruvfält, där arbetet fortgick, där de dova gruvskotten hördes ända upp till vildgässen, och där hela byar av arbetarbostäder reste sig i skogskanten. Det fanns gamla, övergivna smedjor, där pojken genom det sönderfallna taket kunde se ner på väldiga, järnbandade hammarskaft och klumpigt uppmurade ugnar, och det fanns stora, nyanlagda järnverk, där det arbetades och hamrades, så att marken skalv. Det fanns små städer därinne i vildmarken, som lågo tysta och sågo ut att ingenting veta om allt bullret omkring dem. Det löpte linbanor fram genom luften, på vilka korgar, lastade med malm, sakta färdades fram. I alla forsar snurrade hjul, elektriska ledningar ströko genom den tysta skogen, och ofantligt långa järnvägståg kommo rullande med sexti, sjutti vagnar, lastade än med malm och kol, än med järnstänger, plåtar och ståltråd.”

Ur Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige av Selma Lagerlöf (1907: 99–100)

BAKGRUND

Följande kapitel beskriver bergsbrukets historia som präglad både landskapet i Bergslagen och Sveriges ekonomi, samt hur Norberg som boplats uppkommit och förändrats genom historien fram till idag. Avslutningsvis presenteras begreppet platsidentitet närmare och hur vi ämnar angripa parkstråket genom begreppet.

BERGSBRUKETS HISTORIA OCH BETYDELSE FÖR DAGENS NORBERG

Bergslagen vilar på urberg och dess nordvästra del består främst av barrskogsbeklädd vågig bergkulleterräng dominerad av moränmarker (Länsstyrelsen Västmanlands län 2015). De första tecknen på bergsbruk i Sverige kan härröras till medeltiden; Falu gruva och områden i Bergslagen (SGU u.å., Ekomuseum Bergslagen u.å.). Tack vare järnfyndigheter i bland annat Bergslagen var Sverige en av de världsledande järnproducenterna från mitten av 1200-talet ända in på 1800-talet. Järnexporten stod för omkring 70 procent av Sveriges totala export omkring år 1750 (SGU u.å.). Bergsbruket stärkte Sveriges utrikeshandel med Europa och därmed även relationen till hela den europeiska civilisationen. Järnframställningen krävde bränsle vilket gav skogsbruket en betydande roll (Länsstyrelsen Västmanlands län 2015). Under 1800-talet ökade konkurrensen från andra järnproducerande länder. Den ökande konkurrensen pådrog framtagningen av nya tekniker i Sverige, där effektiviteten ökades genom att bedriva verksamhet i större skala. Detta innebar att mindre järnbruk successivt lades ned och produktionen flyttades till större orter, ofta belägna nära kusten. Följden blev utflyttning från mindre orter i Bergslagen där järnframställningen gav de primära arbetstillfällena (Jernkontoret 2022). I *Nils Holgerssons*

underbara resa genom Sverige beskriver Selma Lagerlöf (1907) den fortgående gruvdriften och järnframställningen i Bergslagen i början av 1900-talet. Den skönlitterära beskrivningen ger en målande bild för upplevelsen av landskapet med dånande ljud, rykande masugnar och bullrande järnvägstransporter (Lagerlöf 1907). Nere i gruvgångarna var det trångt och mörkt. För att kunna ta sig fram använde gruvarbetarna sig av facklor som lyste upp i mörkret (Ekomuseum Bergslagen u.å.a). Skogsbrukets efterfrågan kvarstod och under 1900-talet övergick landskapet primära användning från gruvnäring till produktionsskogar (Länsstyrelsen Västmanland 2015).

Bergslagens miljöer karaktäriseras idag av pågående metallindustri, museala bruksmiljöer och övergivna, ruinartade lämningar från det som en gång var aktiva bruk (Andersson 2020). De museala bruksmiljöerna lever idag av annat än järnindustri där den historiska prägeln gör dem till attraktiva turistmål. Norberg är en av de orter utmed leden där järnindustrin satt sin prägel och lämnat efter sig en unik miljö. Förutom bevarade gårdsstrukturer, verksamheter och gruvbyggnader finns där även en rekonstruktion av en hytta som motiverats

att uppföras utifrån arkeologiska utgrävningar (Jernkontoret 2021). Dessa är alla aspekter som visar hur högt platsens historia värdesätts.

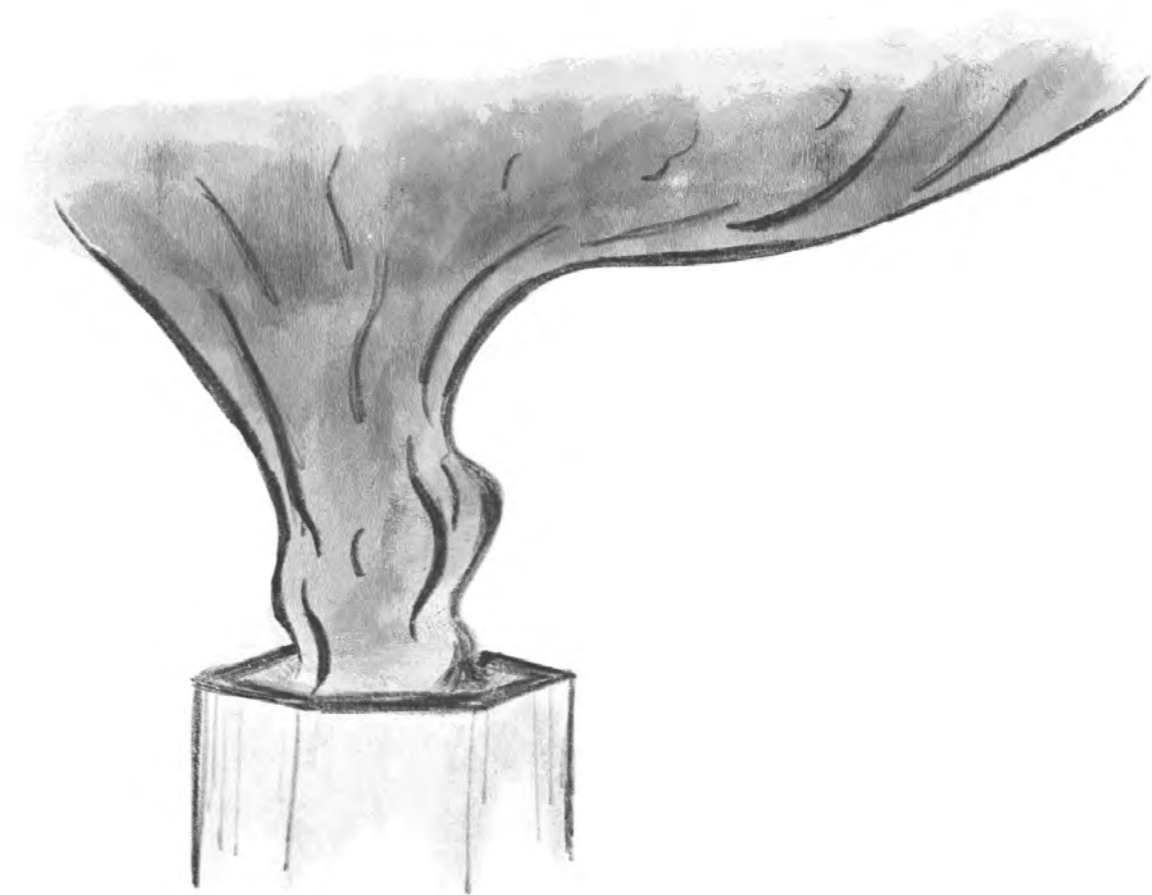
I Norberg sammanstrålar malmen, skogen och vattnet – element som definierar Norberg som ort (Norbergs kommun 2021a). Genom Norberg rinner Norbergsån som historiskt har varit en viktig kommunikationsled för bergsbruk och handel (Västerås stift 2022), vilket gjort den till en central angelägenhet i byn. Trots större bränder som drabbat byn under historien har vissa bebyggelsestrukturer klarat sig, exempelvis tvättstugor, brygghus och bodar längs med ån som kan ses än idag (Norbergs kommun u.å.). Nedanför kyrkan invid ån ligger även Skinnarängs kvarn, en mjölkvarn som byggdes på 1770-talet. Till en början drevs kvarnen av vattenhjul, därav placeringen vid vattnet (Riksantikvarieämbetet u.å.). De kulturhistoriska miljöerna nyttjas av turistnäringen och centrala Norberg marknadsförs som en helhetsupplevelse med verksamheter och besöksmål i dessa miljöer (Norbergs kommun 2021a). De kulturskyddade miljöerna berättar om platsens historia och händelser som präglat platsen.

“Under honom lågo stora högar av kol och malm, och mittibland dessa stod en hög, åttkantig, rödmålad byggnad, som sände en hel kvast av lågor mot himlen. Först kunde pojken inte tro annat, än att det var eldsvåda, men så såg han folk gå helt lugnt nere på marken och inte bry sig det minsta om elden, och då kunde han inte begripa hur detta hängde ihop.

»Vad är det här för ett ställe, där ingen frågar efter, att ett hus står i ljusan låga?» ropade pojken neråt marken.

»Hör på den, som är rädd för elden!» kvittrade bofinkarna, som bodde i skogsbrynet och hade väl reda på vad som skedde i grannskapet. »Han vet inte hur järnet smältes ur malmen. Han kan inte skilja en masugnslåga från en eldsvåda.»”

Ur *Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige* av Selma Lagerlöf (1907: 95)

Figur 10: Illustration av en masugns rökelare.

NORBERGS HISTORIA

Norberg nämns första gången i ett brev den 29:e juli 1303, då som Norobergh. Området har en lång bebyggelsekontinuitet och var under medeltiden en marknadsplats för bergsmännen som kom från trakten (Norbergs kommun u.å.a). Både handel och administration bedrevs här för Norbergs bergslag (Ekomuseum Bergslagen u.å.). Framställningen av järn i Norberg kan skönjas sedan 500-talet och vid Lapphyttan växte gruvsamhället fram när masugnsanläggningen uppfördes under 1100- och 1200-talet (Norbergs kommun u.å.a). Masugnen är Europas äldsta kända (SGU u.å.). Masugnar som smälte järnet ur malmen gnistrade av eldslågor och sände ut rök i landskapet, skönlitterärt beskrivet av Lagerlöf (1907).

Under början av 1900-talet blomstrade gruvindustrin och på 1950-talet byggdes Norbergs kommunhus som för tiden var ett påkostat projekt och visar på de ekonomiska förutsättningarna som gruvorna bidrog med till byn (Norbergs kommun u.å.b). Byggnaden är ritad av Paulli Harder som var stadsarkitekt vid tidpunkten. Den är byggd i modernistisk och funktionell stil med en fasad som är prydd av italiensk kalksten med inslag av mosaik-konst som presenterar Norbergsrelaterade motiv. Gruvhistorien visas i konstverken med vattenhjul, gruvlavar och kvalitetsstämplar från järnframställningen. Även på insidan finns konstverk med anknytning till gruvhistorien (ibid.). Genom centrala Norberg löper Fagerstavägen, som fram till 1960-talet knöt samman Norberg med omlandet innan den ersattes av en ny landsväg. Fagerstavägen som genomfartsled ersattes i stället för att breddas då den skär genom Norbergs historiska kärna med

en känslig kulturmiljö (Norbergs kommun 1977). 1981 avvecklades den kvarvarande gruvverksamheten och järnframställningen i Norberg upphörde helt (Visit Norberg u.å.a).

Norbergs kyrka ligger i det kulturhistoriska området och är byggd i jugendstil. Den är vit med en stenmur runt om. En kyrka har troligtvis funnits på platsen sedan 1300-talet men har drabbats av brand både 1608 och 1727. Den restaurerades 1902 (Svenska kyrkan 2016). Fortfarande idag är Norberg en kyrkby i Norbergs socken. Gårdsstrukturer med ursprung i medeltiden finns bevarade i ett kvarter invid Norbergsån nära kyrkan, med bebyggelse främst från 1700-talet (Norbergs kommun u.å.a). I kvarteret låg bergslagsgårdar som till stor del har blivit ersatta av yngre bergslagsbebyggelse (Ekomuseum Bergslagen u.å.b). Det kulturhistoriska området har idag klassificeringen fornlämning som stadslager som representerar äldre tiders bruk tillkomna innan 1850 (Riksantikvarieämbetet 2019). Dessa lager innehåller avfall från hantverk, matberedning, rester efter övergiven bebyggelse och annan mänsklig aktivitet. Sedan järnframställningen trappades ned har turism och besöksmål etablerats i Norberg (se figur 12). Parkstråket utmed Norbergsån har tidigare haft andra användningsområden än offentlig park. Kommunhusparken kan antas ha fungerat som en köksträdgård till huset som står intill parken, enligt flygfoton från 1932 (se figur 11). I trädgården kan äppelträd och mindre planteringar skymtas. På ett annat flygfoto från samma år syns även ett lusthus som finns i parken än idag (Västmanlands läns museum 2019b).

Figur 11: Flygfoto över centrala Norberg från 1932. Till höger i bild skymtas den köksträdgård som utgör Kommunhusparken idag, kyrkan och Fagerstavägen är utmärkta som referenspunkter. © Västmanlands läns museum (2019). Bearbetad av författarna.

Figur 12: Flygfoto söderifrån som visar Norberg med omnejd © Bergslagsbild AB (2018). Bearbetad av författarna.

NORBERG IDAG

Tätorten Norberg har idag cirka 5700 invånare med både kommunala och privata arbetsgivare (Ekonomifakta u.å.), där gruvdriften inte längre är den stora lokala arbetsgivaren. Turism och kultur är av stor vikt i Norberg, högsäsongen är sommartid men evenemang anordnas året runt inom kultur och idrott (Norberg kommun 2021a). Kulturlivet utgörs bland annat av festivaler, konserter, teater, konst, hantverk och film (idib.). Byggnader som tidigare tillhört järnbruket har idag nya funktioner som besöksmål. Exempel på det är gruvbyggnaden vid Mossgruvan som idag är ett gruvmuseum (Visit Norberg u.å.b) samt mimerlavsområdet som utgör platsen för en årligen återkommande musikfestival sedan 1999 (Anrikningsverket 2022). 1969 arrangerades Engelbrektsloppet för första gången, ett lopp som återkommer årligen och drar besökare till byn (Föreningen Engelbrektsloppet u.å.). Handelsstråket kallas det promenadstråk med sevärdheter och besöksmål som kommuniceras med en karta (Visit Norberg u.å.c). Målpunkterna är koncentrerade till Fagerstavägen och Engelbrektsgatan, Tingshusparken är den enda park som finns utmärkt i kartan. Elsa Andersons konditori finns utmärkt längs med stråket, och är vida berömt och välbesökt (Norbergs kommun et al. u.å.). Konditoriet öppnade 1916 men brann ned 2015. Efter det har det byggts upp efter

originalritningar då det anses vara så pass betydelsefullt för Norberg med omnejd (Elsa Andersons konditori 2020).

Utmed ån finns det möjlighet för invånare och besökare att komma nära vattnet i Norbergs centrum. De centrala delarna utmed Norbergsån utgörs idag av offentliga parker och privata trädgårdar. Parkerna finns inte utmärkt som destinationer i handelsstråket. En del av centrala Norberg omfattas av riksintresse för kulturmiljövården (se figur 13), denna kulturhistoriska miljö är en plats som Norbergsbor värnar och är stolta över (Norbergs kommun 2021b). Inom området för riksintresse finns begränsat med parkmark, här är ån till stor del kantad av privata trädgårdar. Söder om området finns parkytor som angränsar till både turiststråket och området för riksintresse, men som saknar givna fysiska och visuella kopplingar. En medborgardialog (Norbergs kommun 2021b) genomfördes av Norbergs kommun under våren 2021 där det framkom aspekter i Norberg som uppskattas och värnas om. Förutom de kulturhistoriska miljöerna uppskattar de svarande blomsterarrangemangen som årligen placeras ut i centrum och gamla fasader som ramar in parker och gaturummen. Centrala Norberg beskrivs med orden *pittoreskt*, *vackert* och *genuint*.

Figur 13: Rött område avser områdesavgränsning för riksintresse för kulturmiljövård i relation till områdesavgränsningen (svart streckad linje). Kyrkan och Fagerstavägen är utmarkerade som referenspunkter. (Länsstyrelsen 2022)

Genom medborgardialogen framkommer även att invånarna efterfrågar fler bänkar, gångbroar, planteringar med lång blomningssäsong, stämningsbelysning, samlingsplatser och plats för fiske i Norbergsån. Elsa Andersons konditori nämns som en uppskattad samlingsplats för boende i byn (ibid.).

Norbergsån är ett meandrande vattendrag som rinner från sjön Noren norr om centrala Norberg ut via sjöar och vattendrag mot Mälaren. Den meandrande karaktären bevaras genom att upprätthålla och utveckla den ekologiskt funktionella kantzonen mot vattendraget, av vegetation och stenar (Länsstyrelsen Västmanlands län 2015). Centrala Norberg vilar på ett jordlager av framförallt lera och silt (SGU 2022), vilket är erosionskänsliga material som kräver åtgärder för att bibehålla å-kantens placering vid ökade flöden i ån. Höga flöden vid kraftig nederbörd eller snömältning har gjort att Kommunhusparken har svämmat över vid tillfällena (Länsstyrelsen Västmanlands län et al. u.å.). Lisa Ekberg (2022), energi- och klimatstrateg på Norbergs kommun, menar att föreslagna naturliga trösklar i ån efter rivning av dammluckorna kommer att bidra en minskad risk för

översvämningar vid höga flöden i ån. Genom att dammluckorna tas bort minskar även risken för felaktig reglering (Ekberg 2022).

Norbergs geologiska förutsättningar med järnmalm i urberget och den mänskliga aktivitet som förvaltat järnmalmen har lagt grunden för det som Norberg är idag. Likt alla platser har det även på denna plats skett förändringar över tid med nya generationers behov. Norberg har anpassats efter tidens utveckling, omvärldens influenser och naturens krav. Idag förvaltas där ett kulturarv som används på nya sätt, men som ger uttryck för den långa historien. I enlighet med Stahlschmidt et al. (2017) är även en plats med stark kulturhistorisk anknytning, en plats som Norberg, i ständig förändring och behöver anpassas efter tidens behov. Förändring behöver inte vara negativt för dessa platser, genom att tolka platsen och förstå vad som gör en plats speciell finns möjlighet att förstärka platsens identitet.

Figur 14: Vy över Norbergsån med byggnader från 1800-tal och privata trädgårdar. Detta är en del av riksintresset för kulturmiljövård med utblick norrut från Fagerstabron.

PLATSIDENTITET

Under utbildningens gång har vi arbetat med olika platser utifrån dess förutsättningar där vi blivit bekanta med filosofiska uttryck som *genius loci* och platsens själ, som ett sätt att förändra en plats med respekt för vad den betyder för sina användare idag. I början av arbetsprocessen kom vi genom handledning och informationssökning i kontakt med andra examensarbeten som gestaltat platser utifrån platsens identitet som utgångspunkt för att förankra en plats själ i en gestaltning.

Genom att söka efter Norbergs platsidentitet kan vi som planerare förstå platsen och bli givna förutsättningar för att skapa en god plats som invånare och besökare vill bruka. Att förstå denna bruksort specifikt och dess identitet är centralt för att med hänsyn kunna omgestalta en del av den. Genom litteratursök fann vi ett avsnitt om platsidentitet i boken *Public Spaces, Urban places: The dimensions of Urban Design* av Carmona et al. (2010). I boken presenteras flertalet teorier om ämnet, där Edward Relphs (1976) och John Montgomerys (1998) teorier och forskning gav oss en djupare förståelse av begreppet i förhållande till vår plats. För att förstå Norbergs identitet användes därmed Relphs (1976) teorier som utgår ifrån de tre grundkomponenterna *fysisk miljö*, *aktivitet* och *betydelse*. Inläsning av Relphs forskning som utgår ifrån ett filosofiskt perspektiv ger en ingång och förståelse av begreppet platsidentitet. Han konkretiserar begreppet med hjälp av de tre grundkomponenterna. Grundkomponenterna fördjupas genom att applicera Montgomerys (1998) förklarande modell, som anpassas efter vad som är relevant för den valda platsens förutsättningar. Som stöd till att förstå begreppet används

Carmona et al. (2010) som samlat teorier om platsidentitet och vilka aspekter som är nödvändiga att ta hänsyn till vid en undersökning utifrån begreppet. Eftersom Relph och Montgomery har några år på nacken eftersöktes en källa som kunde ge en mer aktuell förankring av begreppet, vilket genom informationssök ledde oss till Cross (2015) som samlat teorier om hur människor anknyter till en plats och hur identitetsskapande element känns igen. Även Cullens (1971) beskrivning av en plats skala och förhållanden bidrar med insikter om hur en plats upplevs, som är en förutsättning för att förstå den och därmed kunna åstadkomma en god plats.

Platsidentitetens komponenter

Relph (1976: 47) menar att platsidentiteten består av tre grundkomponenter; den fysiska miljön, aktiviteterna på platsen och platsens betydelse. De tre komponenterna är inte separerade från varandra vid upplevelsen av en plats, men är enligt Relph möjliga att separera som ett sätt att beskriva en plats och öka förståelse för den. Platsidentitet är synonymt med begreppen platsens själ och *genius loci*, vilka alla refererar till platsens karaktär och personlighet (Relph 1976). Det kan involvera exempelvis topografi, form, sociala aktiviteter samt historiska händelser som lett fram till den nutida situationen. Dock menar han att just en plats själ eller identitet inte utgörs enbart av dessa konkreta aspekter, utan även om något som är mer odefinierbart. I hans definition av platsidentitet ryms även individens egen tolkning och uppfattning av platsen (Relph 1976: 48). Uppfattningen av en plats kan bero på individuella

skillnader såsom ålder, kön, livsstil och hur länge en bott på platsen eller haft en relation till den. Relph (1976: 48) poängterar att platsidentitet rymmer många aspekter, där en av dem är historiska händelser som har format platsen och hur de relaterar till platsen idag. Han tar också upp att det är viktigt att förstå de sociala strukturer som finns på en plats, och att utan detta är platsens identitet inte fulländad.

Fördjupade definitioner

Montgomery (1998) diskuterar vad som gör en god plats utifrån Relphs kategorisering av platsens identitet. Han menar att en konkretisering av fysisk miljö, aktivitet och betydelse ger möjlighet att identifiera platsens karaktär och det som gör den speciell (Montgomery 1998). Genom att precisera vilka aspekter inom grundkomponenterna som skapar förutsättningar för en god plats menar Montgomery (1998) att det blir möjligt att identifiera vilka element som utgör grunden för den. Hans forskning utgår från planering av städer i ett större perspektiv, men går att applicera även på mindre platser. Montgomery (1998) menar att platsens fysiska form skapar förutsättningar för aktivitet och betydelse för platsen. Aspekter såsom skala samt förhållandet mellan byggnader och andra stadsbyggnadselement utgör hur den fysiska miljön upplevs, där intensitet och anpassning till omgivningen spelar in och referenspunkter i det offentliga rummet bildar landmärken. Aktivitet tar avstamp i platsens vitalitet (flöden och gatuliv) och diversitet (kultur, evenemang och attraktioner), och hur dessa tillsammans skapar förutsättningar för en plats som invånare och besökare trivs att

vistas på (ibid.). Håkan Nilsson, professor i konstvetenskap vid Södertörns högskola, hävdar att det är människorna som gör platsen och menar att programmerad aktivitet kan vara negativt för en plats (Kvint 2022). Montgomery (1998) är av samma åsikt och menar att genom programmerad aktivitet begränsas möjligheterna för en mångfald av spontana aktiviteter. Platsens betydelse menar han har ursprung i den fysiska miljön och möjligheten till aktivitet, där förutsättningarna ger upphov till minnen, associationer och sinnesupplevelser på en plats. Dessa kan vara både positiva eller negativa som ger upphov till välbehag eller obehag (ibid.). Platsens betydelse menar han även inrymmer möjligheten till att orientera sig på platsen och kunna förstå den, orienterbarhet och läsbarhet.

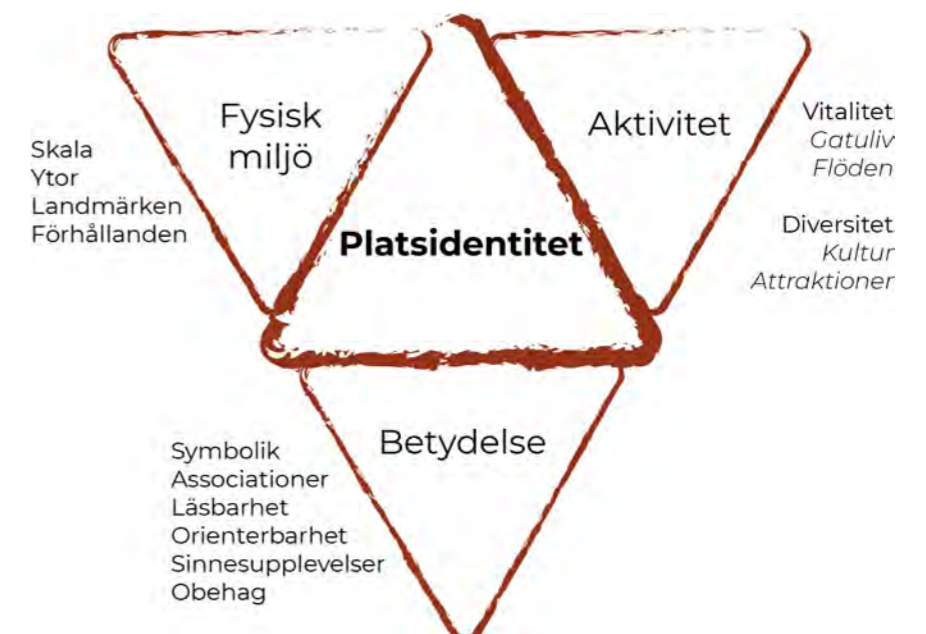
Gordon Cullen (1971), en brittisk arkitekt som främst arbetade med urban design och upplevelsen av städer, argumenterar i sin bok *The Concise Townscape* för att en plats skala spelar roll och att förhållandet mellan byggnader och ytorna mellan dem skapar rummet. Upplevelsen av platsen går inte att skilja från själva ytan. När någon antrar rummet upplever denne direkt en känsla av att vara inuti det, och denna instinktiva vana för kroppen att relatera till sin omgivning blir en faktor för designen och miljön. Skala, färger, texturer, stil, karaktär, personlighet och unikheter är alla aspekter som Cullen (1971) tar upp för att förklara hur olika tidsperioder kan skönjas på en plats. Dessa aspekter är viktiga element att arbeta med för att kunna skapa kollektiva fördelar, exempelvis upplevelsevärden och varierade rumsligheter.

Cross (2015) menar att för att förstå hur en platsidentitet uppstår

är begreppen plats och platstillhörighet viktiga att förstå. Plats definieras som en rymd som får mening genom personliga, samhälleliga, och kulturella processer. Dessa processer utgörs av människors upplevelser och anknytning till en plats, som förändras med nya generationer och som med tiden skapar samhörighet med platsen. Platstillhörighet har beskrivits som ett positivt och känslomässigt band som människor knyter till en viss plats där de känner sig trygga (ibid.). När det kommer till Platsidentitet beskrivs begreppet som en process. Processen innebär att individen börjar reflektera sin personliga identitet mot den specifika platsen, och därmed kan identifiera sig med den. Det är de sociala och kulturella aspekterna på samhällsnivå som skapar platsidentiteten, där individen placerar sig själv i sammanhang och traditioner kopplade till platsen (ibid.).

Platsidentiteten som en helhet

Carmona et al. (2010) menar att platsidentiteten utgörs av en helhetsbild som innehåller en sammanvägning av platsen. Alla miljöer är förråd för symboler, betydelser och värden som blir funktioner för samhället, kulturen och ideologin som råder på platsen (ibid.). Individuella upplevelser och erfarenheter av platsen hos invånare och besökare kommer att spela roll för vilka förväntningar som väcks av platsens namn (Carmona et al. 2010; Cross 2015). En plats identitet speglar platsens fysiska form, hur den används och vilka sociala strukturer som råder på platsen (Relph 1976; Montgomery 1998; Carmona et al. 2010; Cross 2015). För att komma åt en platsidentitet ställs Relphs grundkomponenter i relation till varandra (se figur 15) (Carmona et al. 2010).

Figur 15: Figur som visar Relphs definition av grundkomponenterna som utgör platsens identitet (Carmona et al. 2010). Orden utanför triangeln beskriver de olika komponenterna med inspiration och urval utifrån vår tolkning av Montgomerys (1998) fördjupande begrepp.

METOD

Skrivande- och gestaltningsprocessen tog form i olika etapper och delar. Skissprocessen skedde löpande under hela arbetsgången för att fånga upp tankar och idéer som ledde oss närmare platsidentiteten i Norberg. Följande avsnitt presenterar vilka metoder som valts och varför, för att besvara frågeställningen.

LITTERATURÖVERSIKT

Dokumentstudie

Norbergs kommun tillhandahöll oss med underlagsmaterial som gav vårt arbete goda förutsättningar. Underlagsmaterialet innefattar bland annat svar från en medborgardialog från våren 2021 som behandlar utveckling av centrala Norberg, en kulturplan från 2021 och ett kulturminnesvårdsprogram från 1983. Dokumenten gav oss en bild av vad Norbergs invånare värderar och hur kommunen arbetar med att förvalta Norberg som kulturarv. För att närma oss Norbergs historia studerade vi publicerat textmaterial, kartor och fotografier om ämnet. WSP:s idéskiss studerades för att möjliggöra anslutningar till dess omgivande förslag. Dokument från länsstyrelsen gav oss information om geologiska förutsättningar på platsen och hur skiftande vattenstånd i Norbergsån ger platsen olika premisser. Dokumentstudien hade stor betydelse för att förstå Norbergs historia och dess vikt för Norberg som plats idag.

Teori

De teoretiska källorna fann vi genom handledning, informationssökning i databaser och att läsa om begreppet platsidentitet. Teorierna valdes ut utifrån relevans för det valda området samt dess förhållande till varandra där de antingen fördjupar eller kompletterar varandras forskning om ämnet.

REFERENSBESÖK

Tidigt i arbetet sökte vi inspiration till vårt kommande arbete. Då vi visste att vi skulle arbeta med ett å-stråk bestämde vi oss för att besöka andra städer som också har det. Vi besökte å-stråken i Gävle, Falun och Uppsala för att samla inspiration till gestaltningslösningar. Inspirationen användes till att undersöka hur Norbergs platsidentitet kunde uttryckas på andra sätt än det som vi fann i Norberg idag och det som önskas av invånare. Idéerna som användes samspelar med det vi fann identitetsskapande i Norberg och hur Norbergs identitet kunde framhävas ytterligare i parkstråket. Å-stråket i Uppsala har vi båda besökt många gånger då vi bor och studerar i staden. Åstråket här valdes som referensbesök eftersom vi kände till sedan tidigare och för att det gjorts aktiva åtgärder för att göra det mer attraktivt. Tillfället för referensbesöket var en frisk och solig höstmorgon. Falun besökte vi en varm sensomardag, likaså Gävle. Faluns å-stråk är för Stina välbekant då det är en plats hon vuxit upp nära. Å-stråket här valdes utifrån Faluns långa historia som gruvstad likt Norberg. Gävle valde vi som en plats utan direkt personlig anknytning, som gav oss möjligheten att uppleva en plats att inspireras av utan förkunskaper och därmed kunna tolka in hur vi upplevde den. Platserna valdes också utifrån deras geografiska placering, då de var platser som kunde besökas under en arbetsdag vardera. Detta då vi ville få inspiration av flera olika platser och få en omfattande bild av dessa. Vid referensbesök på mer avlägsna orter hade det blivit svårt att besöka flera på grund av begränsad tidsomfattning.

PLATSBESÖK

Norberg besöktes tre gånger under arbetets gång, vid två tillfällen i september och ett tillfälle i oktober. Första platsbesöket utfördes den 5:e september med syfte att inventera parkerna utmed ån. Besöket gav oss en möjlighet att komma igång med arbetet tidigt och material att använda i uppsatsen. Det andra platsbesöket utfördes den 21:a september och syftade till att få en fördjupad förståelse av Norberg som plats genom att undersöka dess sammanhang och genomföra intervjuer. Vi besökte det omgivande landskapets natur, bevarade gruvmiljöer och rekonstruktioner av lämningar. Det tredje platsbesöket utfördes den 20:e oktober, då utfördes en platsanalys. Samtliga platsbesök skedde dagtid vardagar.

PLATSANALYS

Under det tredje platsbesöket genomfördes en platsanalys utifrån aspekter om *platsidentitet* och Relphs (1976) kategorisering av fysisk miljö, aktivitet och betydelse tillsammans med Montgomerys (1998) fördjupning av dessa. Analysen genomfördes med syfte att förstå platsen och dess förutsättningar, samt söka efter identitetsskapande element i parkstråket genom att utgå ifrån Montgomerys (1998) fördjupande begrepp. Platsanalysen dokumenterades genom att skissa i karta, ta bilder och anteckna observationer. Det efterföljande analysarbetet behandlade även de aspekter som framkom i dokumentstudien och under de två tidigare platsbesöken för att förankra identitetsskapande aspekter.

INTERVJUER

Montgomery (1998) argumenterar för att användare av platsen utgör en del av själva platsen. Han fortsätter med att platsens identitet stärks av att användare är involverade i platsen och att det skapar en känsla av samhörighet till platsen. Även Relph (1976) påtalar att för att komma närmare platsidentiteten är det viktigt att förstå de sociala strukturerna, och människors mentala bild av platsen. För att komma närmare Norbergs invånares tankar om parkstråket, kompletterades Norberg kommuns medborgardialog från 2021 med intervjuer.

Intervjuer genomfördes under det andra platsbesöket för att få en bättre uppfattning om åns betydelse för invånarna, vad de tycker är vackert i Norberg samt hur och om de upplever närvaron av Norbergs historia i byn. En kvalitativ intervjumetod användes i linje med Trost (2010) och intervjupersonerna valdes slumpmässigt ut medan vi promenerade i centrala Norberg. Intervjufrågorna hade låg standardiseringsgrad och var ostrukturerade med öppna svarsalternativ (ibid.). För att öka möjligheten till innehållsrika svar ställdes uppföljningsfrågor på de tematiska frågorna och avslutningsvis ställdes en öppen fråga om det fanns något den tillfrågade hade att tillägga (Esaïasson 2017: 264–267). Dagen då intervjuerna ägde rum var en solig och varm onsdag i september. Elva personer hade möjlighet att svara, sju personer avböjde medverkan.

GESTALTNINGSARBETET

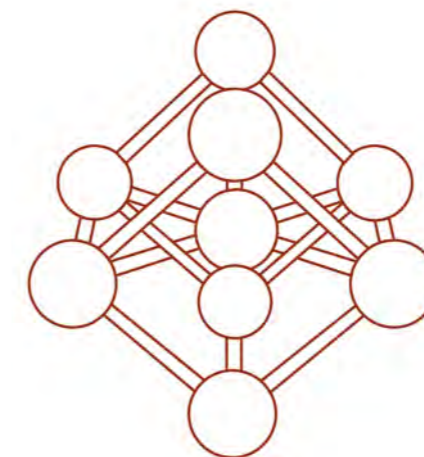
Gestaltningens arbete innefattade skissande såväl som reflekterande och diskuterande. Detta skedde parallellt med uppsatsskrivande för att bibehålla struktur och leda oss till eftertanke. Ovan nämnda metoder dokumenterades även med skisser i plan, kartor och foton som användes till gestaltningens arbete. Detta för att testa hur gestaltningens lösningar såsom stråk och rumsligheter kan upplevas på plats i parkerna och hur de kan samspela med Norbergs identitetsskapande element och strukturer. Olika idéer och strukturer såsom dagbrott, meandrande åar, järnmolekylen och gators linjer undersöktes genom skissande och sållades genom arbetets gång. Gestaltningens arbete färdigställdes med ett gestaltningens förslag för parkstråket. Processen dokumenterades i en arbetsbok som visar de val som lett gestaltningen framåt. Arbetsboken innehåller minnesanteckningar, reflektioner och skisser för att skapa en transparens i gestaltningens processen, ett urval presenteras till höger.

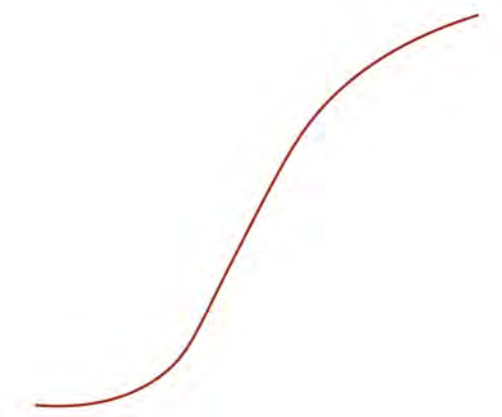
Figur 16: Strukturer av mindre dagbrott

Figur 17: Struktur av större dagbrott

Figur 18: Järnmolekylen som struktur

Figur 19: Åns meandrande form

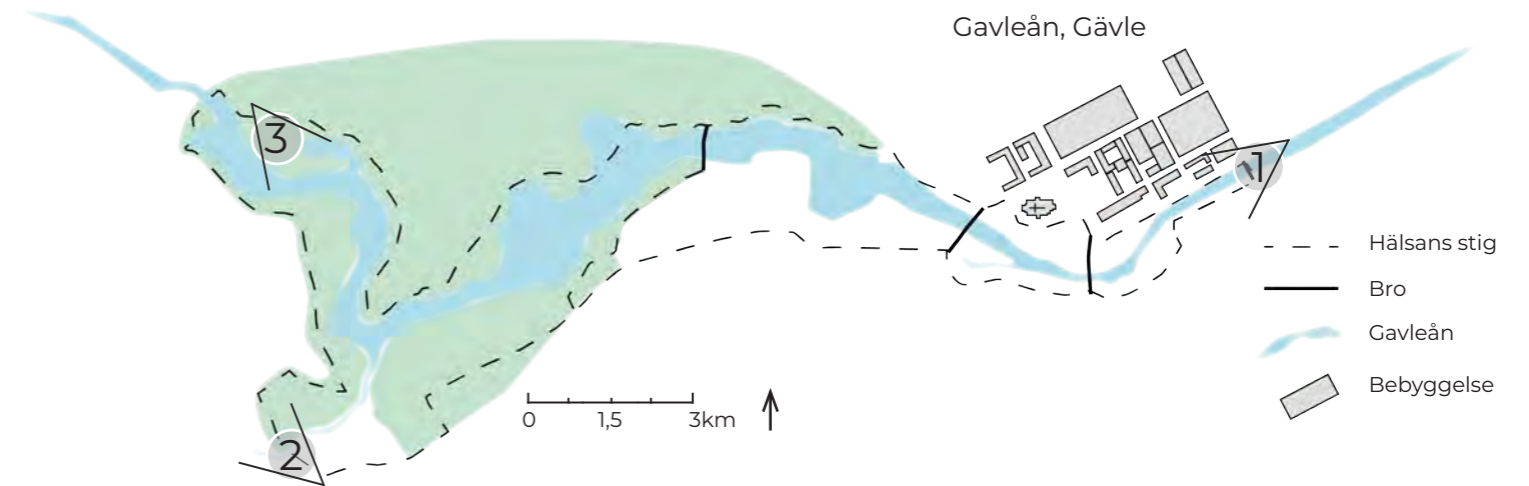
ANALYS

REFERENSBESÖK

Under början av arbetet besöktes Gävle, Falun och Uppsala. Besöken gav inspiration till hur andra städer i Norbergs närhet jobbat med sina å-stråk samt idéer kring hur platsidentiteten i Norberg skulle kunna träda fram på nya sätt. Nedan presenteras vad vi tog med oss från respektive referensbesök.

GÄVLE

Besöktes 2/9 2022. Platsbesöket var fokuserat runt Gavleån, från centrum och utmed det 6 kilometer långa promenadstråket *Hälsans stig*. Utmed stråket kunde vi upptäcka varierande miljöer som tillgodoser olika typer av behov och preferenser.

Berättande element

Monument och statyer gav en upplevelse och känsla för platsens historia och betydelse. Det väckte funderingar om vad de representerar och hur det knyter an till platsens historia som en del av dess identitet. Det fanns skillnader i monumenten och statyerna utmed Hälsans stig, några är nya tillägg och andra ser äldre ut. Vissa hade informationsskyltar, vilket vi upplevde var ett bra sätt att förstå vad objektet har för syfte och vad det representerar.

Kontakt med vattnet

Bryggor och broar används utmed promenadstråket för att komma nära vattnet, samt för att vattnet inte skulle utgöra en barriär. I Stadsparken delade sig ån och bildade ett delta med öar, som knöts samman med hjälp av broar. Broarna hade liknande karaktär som gav en enhetlighet och stärkte platsens sammanhang. Det var lättorienterat att ta sig fram och mängden av broar skapade gott om möjligheter för promenadrundor med olika långa sträckor.

Upplevelser

Aktivitet och utrymme för rekreation fanns det gott om utmed stråket. Vid platsbesöket nyttjades platserna trots att det var en vardag i september. Grill- och umgängesytor användes av skolelever och lärare medan äldre personer spelade boule på plana grusytor.

FALUN

Besöktes 5/9 2022. Under besöket rörde vi oss längs med Faluån från sjön Kålgårn i Norr, till sjön Tisken i söder. Vi växlade mellan västra och östra sidan om ån och följde de promenadstråk som erbjöds.

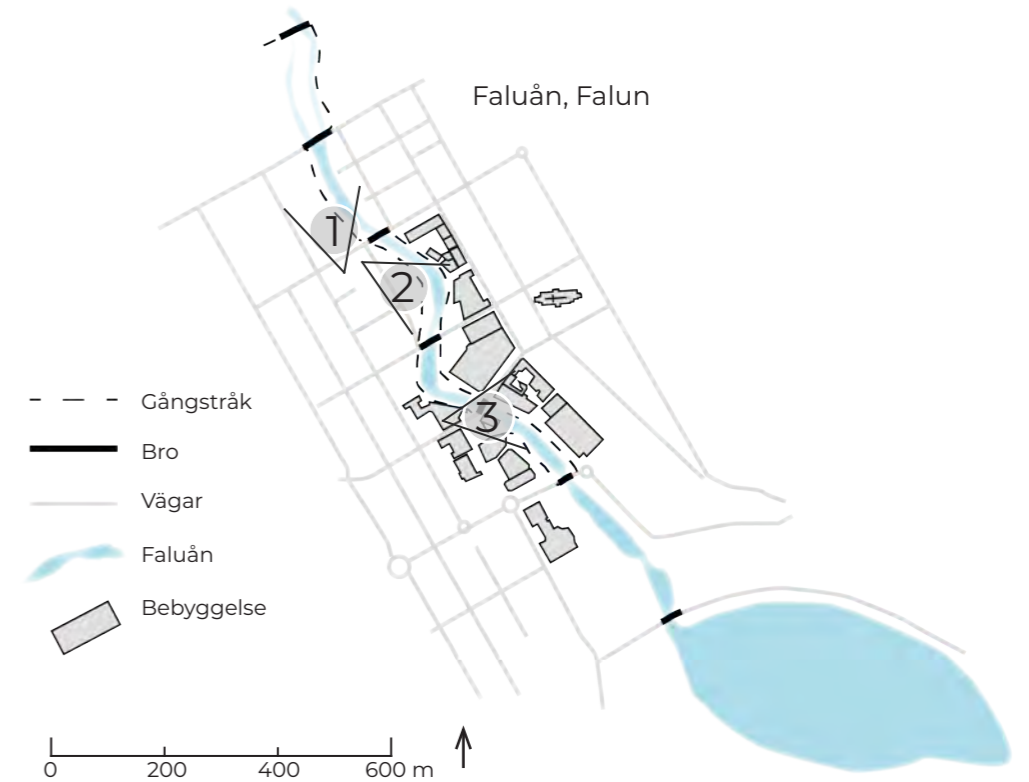
Kontakt med vattnet

Utmed ån fanns det möjligheter att komma närmare vattnet vid en del platser. Dessa platser var belägna en bit ifrån trafikerade vägar vilket förstärkte den lugna känslan som vattnet ingav.

Sammanhängande stråk

Gångstråken längs med ån skiftade mellan östra och västra sidan, på vissa platser fanns möjlighet att både gå och cykla. Stråken hade enhetlig karaktär inom de olika parkerna, men karaktären skiftade mellan parkerna. Stråket kantades av staket där höjdskillnaderna mot ån var stora, medan stråk med mindre höjdskillnad saknade staket. Avsaknaden av staket mot vattnet utmed stenmjölsgången upplevdes riskfylld.

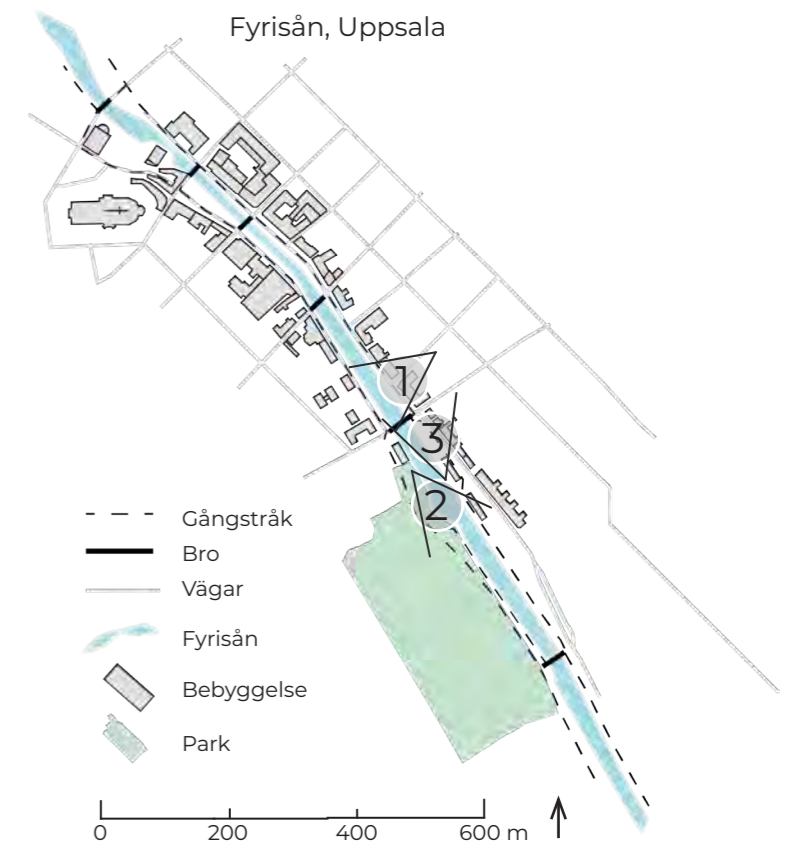

Fasaders betydelse

Äldre byggnader med traditionella fasader stärkte den kulturhistoriska upplevelsen av platsen, och gav en känsla för hela stadens identitet. Fasader och byggnader som syntes från stråket bidrog även med rumslighet och en inramning av parkerna.

UPPSALA

Besöktes 22/9 2022. En krispig höstmorgon tog vi en runda längs med Fyrisån. Nästan överallt gick det att promenera längs med vattnet, via trädäck och broar.

Kulturella inslag

Stråket längs med Fyrisån i Uppsala förgylls med inslag av offentlig konst. Det fanns bland annat skulpturer, fontäner och konst - vissa med funktioner, andra endast som utsmyckning. Ett verk "Jona - varma gubben", var även en uppvärmd sittplats (se bild ovan). Möjligheten till en varm sittplats gav konstverket en värdefull funktion till stadsrummet utmed ån. En del verk hade tillhörande skyltar som berättade för oss om vem konstnären var och vad verket hette, ibland även om dess betydelse.

Kontakt med vattnet

Det är lätt att ta sig fram utmed ån till fots eller cykel i Uppsala. Trädäck, ramper, tillgängliga markmaterial och skyltning gör att det känns välkomnande och enkelt att ta sig nära vattnet. Ett bryggplan utmed ån utan tillhörande räcke upplevdes under besöket inte otryggt likt stenmjölgången i Falun, då känslan av trä under fötterna gjorde en uppmärksam på vattnets närvaro.

Återkommande växtlighet

Längs med ån återkom växtlighet i form av perennrabatter, urnor och pallkragar med liknande växtsammansättning. Växtligheten var visuellt sammanhängande, vilket gav hela å-stråket en enhetlighet. Planteringar gav ett ombonat intryck utmed å-stråket, likaså blomurnor och blomlådor på broar.

SAMMANSTÄLLNING AV IDENTITETSSTÄRKANDE ASPEKTER SOM VI TAR MED OSS FRÅN STUDIEBESÖKEN

Gävle

- Monument och statyer kan ge känsla för platsens historia och identitet
- Informationsskyltar gör det tydligare för besökande att förstå platsen
- Broar förebygger barriärer och möjliggör delsträckor
- Bryggor ger möjlighet för vistelse nära vattnet
- En mångfald av aktiviteter för olika åldrar gör å-rummet attraktivt

Falun

- Möjlighet att komma nära vatten ger en lugn känsla
- Gång- och cykelstråk kan utformas med variation för olika karaktärer och känslor
- Äldre byggnader bidrar med historiska lager
- Byggnader längs med ån utgör väggar för å-rummet

Uppsala

- Offentlig konst kan bidra med berättelser om platsen, vara funktionella och samtidigt utgöra utsmyckning.
- Trädäck och bryggor utgör en möjlighet att kunna vistas nära vattnet. Trädäck är även ett tillgängligt markmaterial som inte upplevs behöva ett räcke mot vattnet
- Rabatter med likartad karaktär och växtval ger en sammanhängande känsla

PLATSBESÖK NORBERG

Norberg besöktes tre gånger under arbetets gång. Följande kapitel presenterar de tre platsbesöken och dess syften; Inventering, intervjuer samt platsanalys. De tre platsbesöken genomfördes med liknande förutsättningar - soliga vardagar i september och oktober när skolor och arbeten var igång efter sommarledigheten. Efter redovisning av respektive platsbesök sammanställs vilka identitetsskapande aspekter vi tar med oss till gestaltungsarbetet.

PLATSBESÖK 1

Platsbesöket genomfördes den 5:e september med syftet att känna in platsen och inventera platsens förutsättningar. Parkstråket präglas idag till stor del av öppna, kortklippta gräsytor med träd i varierande åldrar. Vi såg övervuxna och delvis upptrampade stigar genom parkerna. Kommunhusparken kantas delvis av äldre bevarad 1700-talsbebyggelse samt kommunhuset från 1960-talet. Det kulturhistoriska området vid Fagerstabron utmärker sig speciellt med traditionella, bevarade trähus i falurött samt svarta järnräcken och lyktstolpar. När vi rörde oss längre ut från Fagerstabron varierade fasaderna i kulör, från röd- eller gulmålad träpanel med vita knutar, till grå puts och rött eller gult tegel. Kommunhusets fasad har en beige ton och generellt är färgerna dova. I Kommunhusparken står ett lusthus med dovt grönt tak och sidor av vitmålade kryssräcken. I parken stod flyttbara bänkbord som såg välanvända ut.

Sten var ett material som återkom när vi rörde oss genom parkerna. Det kunde ses i stenmurar, stengångar, en stentrappa samt i sluttningarna utmed åkanten. Järn används i utrustning, såsom lyktstolpar och räcke utmed Fagerstavägen. Utmed Malmgatan är vägräcke och lyktstolpar grönmålade. Åns östra

sida i Stadsparken kantas av en stödmur med ett grönmålat staket utmed den angränsande gräsytan. Den västra sidan är istället kantad av träd, stenar och vegetation i form av högt gräs och sly samt ett stängsel. I Kommunhusparken kantas ån av träd och högt gräs och sly, i anslutning till gräsmattan. Där träd tagits bort kunde vi se tydliga gropar i strandkanten, vilket tyder på att träden har en funktion som erosionskydd mot ån. En befintlig, formklippt häck i Kommunhusparken är skadad vilket ger en öppning mot Malmgatan. Ån ger ett visuellt uttryck av en vattenspegel utmed parkstaket. Vattenytans höjdskillnad mot marknivån var olika längs med stråket. I Kommunhusparken var vattenytan vid platsbesöket omkring en halvmeter under marknivå medan skillnaden i Stadsparken uppgick i omkring en meter.

Den planterade vegetationen består främst av träd, buskar och klippt gräs. En del sly växer längs med ån, och skymde på vissa ställen vattnet. Trädarter som vi identifierade var al, björk, äpple, lönn, ask, lind, pil och tall. Björk och al är återkommande arter genom stråket, medan äpple och pil representeras som solitärer. På var sida om ån mot Fagerstavägen står två

Figur 20: Vy in i Kommunhusparken från Malmgatan, välklippta gräsmattor dominerar parken med en trädallé mot ån med en al och sly i förgrunden. Till höger i bild syns också äppelträd och kyrktornet.

exemplar av ornäsbjörk. Vi uppskattade att träden i parkerna har ett åldersspann mellan 7–100 år där de flesta är runt 50 år. Äppelträden kan möjligen vara de som skymtas på flygfotot från 1932 (Västmanlands läns museum 2019b). Buskarna är representerade av syren, ölandstok, friväxande spirea samt klippt häck av norskspirea. Två plymspireor framför lusthuset i Kommunhusparken utmärkte sig på platsen. Utmärkande solitärer är syren och plymspirean. Sommartid ställs planteringslådor och urnor med blomsterarrangemang ut i stadsparken och i gaturummen, vid platsbesöket stod blommorna i full prakt. Anslutande vegetation i Stadsparken utgörs av tall, prydnadsapel samt en omgivande häck av ölandstok. Vi upplevde att parkerna var välskötta, i avseendet att det var städlat, gräsmattorna var gröna och kortklippta, samt att blomsterarrangemangen i urnor lyste med färggrann prakt. Robotgräsklippare åkte runt och höll gräset trimmat. Under platsbesöket kunde vi även se att skötselpersonal från kommunen verkade i parkerna. En del ytor i parkerna upplevdes däremot inte skötta, till exempel överväxta stenmjölgångar och stenläggningar samt sly som skymde sikten mot ån.

Figur 21: Trädallé utmed ån längs med Kommunhusparken, bestående av björk, al, lönn och ask.

Figur 22: Gunnebstängsel mot ån i Stadsparken.

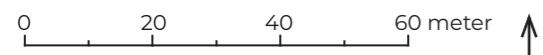

Figur 23: Situationsplan för parkstråket som det ser ut idag. Skala 1:1 200/A3.

0 20 40 60 meter ↑

Figur 24: Situationsplan för parkstråket. Skala 1:1 200/A3.

Figur 25: Gångstråk som bleknar ut i en gräsmatta i Stadsparken. Elcentralbyggnaden är synlig från entrén.

Figur 26: Järnurnor med sommarblommor. Järnräcke utmed Fagerstabron.

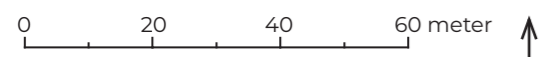
Figur 27: Lusthuset med två plymspireor och gräsmatta framför i Kommunhusparken.

Figur 28: Grönmålat räcke utmed ån på Stadsparkens östra sida. Bortanför ån syns stadsparkens västra sida.

Figur 29: Situationsplan för parkstråket. Skala 1:1 200/A3.

Figur 30: Stenlagd gångväg med eftersatt underhåll och kommunhusets fasad som inramande vägg mot parken.

Figur 31: Kommunhusparken skydd bakom sopstation och parkering.

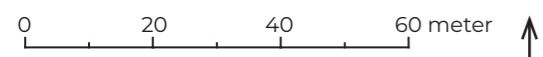
Figur 32: Passagen mellan Kommunhusparken och Fagerstabron som idag upplevs privat i och med tomten intill, som drivs som ett Bed and Breakfast.

Figur 33: Robotgräsklipparen som klipper gräset i Kommunhusparken. I bakgrunden syns en klippt häck med en skada som öppnar upp mot Malmgatan.

Figur 34: Situationsplan för parkstråket. Skala 1:1 200/A3.

Figur 35: Stentrappa ned mot ån.

Figur 36: Eftersatt gångstråk med stenläggning från lusthuset till Malmgatan.

Figur 37: Stenmur med vy från Kommunhusparken mot Malmgatan.

Figur 38: Blomlåda med sommarblommor i färgprakt.

Sammanställning av identitetsskapande aspekter som vi tar med oss från platsbesök 1

- Dov färgskala
- Väl uppväxta träd, många i gott skick
- Utmärkande växtarter på platsen - björk och al som återkommande arter. Ornäsbjörk, äpple, syren, pil, plymspirea som solitärer
- Material som sten, järn och grönmålad stål

PLATSBESÖK 2: NORBERGS SAMMANHANG OCH INTERVJUER

Norbergs sammanhang

Via bilfärd genom Bergslagen och Norbergs omgivning kunde vi skönja sprickdalar med skogbeklädda höjder och öppna betes- eller jordbruksmarker varvat med sjöar i dalarna. Gruvor och järnframställningen har lämnat tydliga spår i landskapet med efterlämnade dagbrott som ekar tomma eller vattenfyllda. Gårdar ligger både utspridda i landskapet och samlade i kluster utmed vägarna. Centrala Norberg utgår ifrån kyrkan och Norbergsån, med en utsträckt by på båda sidor om riksväg 68/69.

Många mindre sjöar förekommer i området, vilka rör sig ner i landskapet via åar och vattendrag mellan landskapsformationer som bildar sprickdalar (se figur 39). Norbergsån mynnar ut från sjön Noren, strax norr om Norberg, och går igenom centrala Norberg för att fortsätta vidare söderut. Tillslut når vattnet Mälaren som rör sig mot kusten och kopplar an till Bottenhavet. Vattnet genom landskapet har alltid varit viktigt genom historien. Det har använts till exempel för dagliga göromål som tvätt, men också för att driva kvarnar och agerat som färdvägar för transporter. I Bergslagens landskap ryms höjder och dalar, likväl som åkermark.

Figur 39: Landskapet kring Norberg består av landskapsformationer som bildar sprickdalar i mellanrummen. Bilden visar även Norbergsåns sammanhang samt parkstråket relation till landskapet. Underlagskarta: Min karta © Lantmäteriet, bearbetad av författarna.

Figur 40: Flygfoto söderifrån som visar Norberg med omnejd, siffermarkeringar i kartan visar var foton på nästa sida är fotograferade. Foto © Bergslagsbild AB (2018). Bearbetad av författarna.

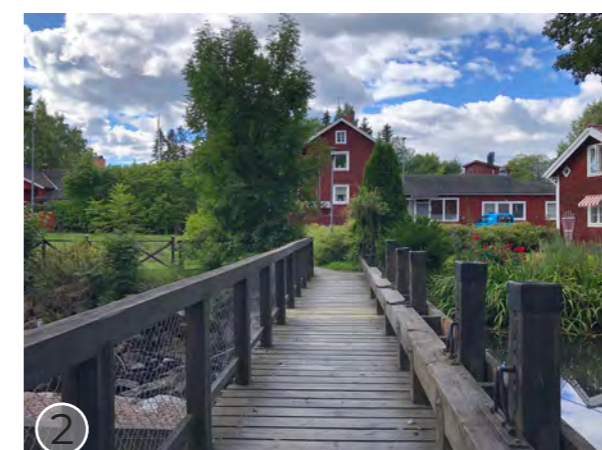
Norberg

Näringslivet präglas av småföretag och bykärnan utgörs av ett etablerat samhälle med bibliotek, två matbutiker, systembolag, caféer, lunchrestauranger, butiker med mera. Utmed vägarna var det väl skyltat till historiska platser kopplat till gruvorna och järnframställningen samt platsen där masugnen rekonstruerats - Nya Lapphyttan. Skyltning finns även inom centrumområdet, till sevärdheter och målpunkter för gående. Elsa Andersons konditori besöktes vid varje platsbesök, och trots att det var vanliga vardagar hade konditoriet många besökare, både från Norberg och utifrån.

Runt centrum och längs med ån uppmärksammade vi idrottsanläggningar som sporthall, tennisplaner och bouleanor. Detta bidrog med viss aktivitet och rörelse till platsen. Till exempel var skolungdomar på väg till idrottshallen när vi var där, troligtvis för idrottslektion. Vid boule- och tennisbanorna såg vi dock ingen vid platsbesöken. Utmed ån fanns gång- och cykelbroar, samtliga i trä, som möjliggör promenader runt ån och traditionella parkbänkar i järn och trä fanns utplacerade i centrum. Privata trädgårdar utmed ån präglas av kortklippta gräsmattor, rosbuskar och grus- eller stengångar. Utmed gaturummet identifierades prydnadsaplar i en allé.

Figur 41: Fagerstavägen med utkik mot kyrkan och det kulturhistoriska området.

Figur 42: Gångbro i trä vid Skinnarängs kvarn.

Figur 43: Fontän i järn på busstorget som föreställer ett vattenhjul och kopplar till Skinnarängs kvarn och åns betydelse i byn.

Figur 44: Mossgruvans gruvmuseum.

Intervjuer

En solig vardag i september genomfördes intervjuer i centrala Norberg. Tidpunkten för intervjuerna var mellan 09.00-14.00, där intervjupersonerna valdes ut utifrån vilka vi mötte på runt om i centrum. Vår ambition var att fråga olika typer av personer för att få en bredd i urvalet. Sammanlagd intervjuades elva personer.

Platser innehåller individuella minnen och betydelser för invånare och besökare, det kan vara byggnader likväl som offentliga utomhusmiljöer (Montgomery 1998). Vid ett första besök av en plats får besökaren ett initialt och omedelbart intryck. Detta är oundvikligt menar Relph (1976), men menar också att det inte kommer att ge en helt rättvis bild av en plats. För denne besökare kommer identiteten byggas på en uppfattning av endast observationer och upplevelse.

Intervjufrågorna som ställdes var följande:

- Vilka allmänna platser är viktiga för dig i Norberg och vad använder du de till?
- Vad tycker du är vackert i Norberg?
- Vad tycker du att ån har för betydelse i Norberg?
- Vad vill du kunna göra utomhus utmed ån?
- Vad i Norbergs utemiljö tycker du symboliserar Norbergs historia?

Teoretiska motiv till val av frågor

Dessa frågor tog vi fram i enlighet med teorier kring begreppet platsidentitet, samt vad vi ansåg kunde vägleda oss till god omgestaltung för parkstråket utmed ån. Vad Norbergsborna tycker om de allmänna platserna och vad de använder dem till är viktiga aspekter för en plats identitet enligt källorna (Relph 1976; Geijerstam 1998; Montgomery 1998; Carmona et al. 2010). Vad gäller den estetiskt tilltalande aspekten är det en del av hur invånarna ser på sin ort, och vad de ser. Detta skvallrar om vad de tycker är viktigt. När människor är involverade i sin omgivning bidrar det till en känsla av samhörighet till platsen (Montgomery 1998). En bred syn krävs för att kunna tolka en plats (Stahlschmidt et al. 2017), denna breda syn kan vi få utifrån att lyssna på vad olika röster i Norberg säger om sin ort. Den estetiska och visuella aspekten kändes för oss viktig att fråga om, utifrån ett gestaltungs-perspektiv. Vi vill inte riskera att ta bort något som uppskattas av de som använder platsen. Frågorna om ån ansåg vi var viktiga då ån utgör en central del av parkstråket. Ån är en central del av parkstråket vilket gör den till en angelägenhet i intervjuerna, för att förstå vad den betyder för invånarna. Aktiviteter längs med ån reflekterar tillbaka till gestaltungsfrågan och kopplar till teorin då Geijerstam (1998) argumenterar för att den mänskliga aktiviteten skapar förändringar i landskapets visuella uttryck samt att Relph (1976) menar att platsidentiteten bland annat speglas av hur den används. Hur Norbergs invånare tycker att historien speglas i utemiljön är viktigt för att förstå

hur vi kan tolka historiens avtryck och samtidigt beakta den i en omgestaltung. Stalschmidt et al. (2017) lyfter att för att kunna analysera och tolka platsens identitet behövs den historiska aspekten.

Tolkning av resultatet

Under intervjuerna framkom det att parkerna utmed ån uppskattas av vissa medan andra inte använder dem över huvud taget. Av de som svarade att de använder parkerna var det främst till oprogrammerad aktivitet som att umgås med familjen, gå promenader med eller utan hund(ar) samt för att sitta ned en stund eller mata änder. Enligt Montgomery (1998) och Kvint (2022) är det en fördel för en plats att den inte är för styrd. De centrala delarna, framförallt det historiska området och Fagerstabron anses generellt vara plats av betydelse som ger symbolik till historien. Några svarande tyckte att hela Norberg är vackert och någon benämnde det som pittoreskt, detta visar på uppskattade, visuella sinnesupplevelser som är ett av de fördjupande begreppen för att beskriva platsens betydelse (Montgomery 1998). Andra använde ord som lagom eller svarade inte något specifikt. De äldre delarna av centrum samt Mynttorget nämndes som speciellt värdefulla. Några belyste att de uppskattar Nya Lapphyttan, Karlberg och Mossgruvan som historiska platser. Detta reflekterar att det finns uppskattad kultur och historia i Norberg. Även utrustning (räcken och belysningsstolpar exempelvis) samt de blomsterarrangemang

som placeras ut sommartid benämndes som vackra. En person uppskattade specifikt Ornäsbjörkarna vid Fagerstavägen. Norbergsfestivalen och Engelbrektsloppet är också saker som uppskattas av invånare, som nämnde att detta är händelser som attraherar folk utifrån och att det är roligt när det händer något utöver det vanliga. Attraktioner är enligt Montgomerys (1998) något som berikar en stad. I detta fall är dessa evenemang något som ger vitalitet till Norberg. Något som överraskade en respondent som var relativt ny i Norberg, var att engagemanget hos de lokala invånarna att hitta på saker och dra ihop evenemang som julmarknader eller pizzakvällar är stort. Detta var mycket uppskattat.

Personerna som intervjuats hade flera förslag på nya tillägg utmed å-stråket, vilket blir talande för vilka aktiviteter som är viktiga för invånare i Norberg. Dessa innefattade hundrastgård, avskilt utegym som inte upplevs exponerat, gräsplan för fotboll, fler övergångar över ån, möjligheten att komma längre söderut utmed ån, fontän, fler sittplatser, fik, möjlighet att springa och åka skidor, konstutställningar med lokala konstnärer i parkerna, promenadstråk i Kommunhusparken, fler planteringar och musik i lusthuset. En av de intervjuade var engagerad i frågan om kulturhistorien och månade om Fagerstavägens säregna uttryck. En av de som har en verksamhet i det området har

dessutom finansierat lyktstolpar i svart järn som passar platsens kulturhistoriska uttryck, då han ansåg det så pass viktigt. Engagemanget visar på material som symbolik för platsen och dess historiska spår.

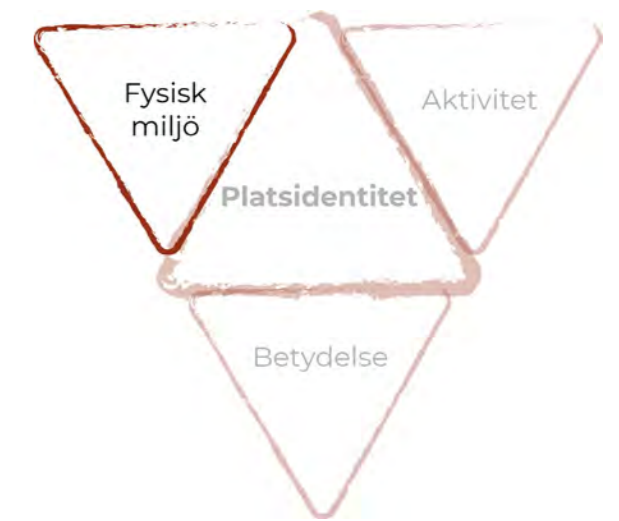
Flera av de svarande tyckte att ån har stor betydelse för Norberg då den tillför liv och är något en dras till, den bidrar till sinnesupplevelser på platsen. Om det är någonstans Norbergsborna tar en promenad så är det runt ån, och någon uttryckte det som att ån rentav är Norberg, i symboliskt mening. Även änderna vid ån nämndes ett flertal gånger som ett uppskattat och viktigt inslag, något de associerade parkerna till. En av de intervjuade nämnde att hen sett folk fiska i ån, och att det kan vara av betydelse för vissa. Fint och lugnt beskrev en området kring ån, en annan tyckte det är viktigt att det går att springa runt den. En person nämnde att vattnet i ån symboliserar Norbergs gruvor, en annan upplevde att hen känner historia i Norberg, just för att det finns mycket bevarat - särskilt utmed ån. Nya Lapphyttan upplevdes något avsidet och uttryckte att det är synd att det byggdes upp på fel plats. En annan nämnde att den mänskliga skalan i Norberg är välbehållen och viktig för platsens karaktär, som Montgomery (1998) menar är en viktig aspekt inom platsens fysiska miljö.

Figur 45: Parkbänk i järn och trä som finns utplacerade i centrala Norberg samspelar med de historiska element och spår som finns runt om i det kulturhistoriska området.

Sammanställning av identitetsskapande aspekter som vi tar med oss från platsbesök 2

- Gruvhistorien är tydlig i landskapet genom exempelvis museum och lämningar
- Det är väl skyltat till platser kopplade till gruvorna och järnframställningen
- Träbroar är genomgående som länkar över ån för gående
- Elsas återuppbyggnad symboliserar vikten av att värna om Norbergs historia
- Det finns lämpliga ytor för aktiviteter
- Den kulturhistoriska delen av centrum uppskattas av många
- Ån är ett viktigt inslag i centrum för Norbergborna
- Blomsterarrangemangen uppskattas av invånarna i Norberg
- Närvaron av Norbergs historia är viktig, exempel är Nya Lapphyttan och gruvorna

PLATSBESÖK 3: PLATSANALYS

Platsanalysen genomfördes med utgångspunkt i Relphs (1976) grundkomponenter *fysisk miljö*, *aktivitet* och *betydelse*. Montgomery (1998) anser att dessa tre komponenter är grundläggande för en *god plats* och har utifrån en egen tolkning av komponenterna beskrivit mer ingående vad vi kan utläsa på en plats för att avgöra vad som gör den god. Denna ingående tolkning av komponenterna har legat till grund för platsanalysen. De tre grundkomponenterna är alltid beroende av varandra och går därmed in i varandra. Därför har vår ambition varit att vara transparenta i hur vi tolkat punkterna och hur vi utgått ifrån, tolkat samt analyserat platsen och dess närmaste omgivning. Analysen utgår ifrån vår upplevelse av platsen, observationer av användning tillsammans med den information vi hittills samlat på oss om Norberg genom litteraturoversikt, platsbesök och intervjuer.

Fysisk miljö

Den fysiska miljön är den aspekten som skapar möjlighet för en trygg plats med utrymme för aktivitet och betydelse. Den bör vara anpassad för platsspecifika behov för att kunna möta

besökare och invånares förväntningar på platsen (Montgomery 1998). Skalan i Norberg är mänsklig i avseendet förhållanden mellan hus och ytorna mellan dem. Enligt Cullen (1971) är skalan en viktig aspekt för rumsligheten, och hur dessa ytor upplevs. Vi upplevde skalan lämplig för Norbergs karaktär och att den var enhetlig längs med stråket. Förhållanden mellan byggnaderna ger en luftig rumslighet, där det endast är kommunhuset som utgör en högre vägg tätt inpå parkstråket.

Parkstråkets dominerande yta består av klippta gräsmattor vilket ger god överblickbarhet. Trots att parkstråket har många välvuxna träd gör de öppna gräsytorerna mellan dessa att parkerna upplevs ljusa. Utmed å-kanten i Kommunhusparken står träden tätare i en allé. Där träd har tagits bort kan tydliga gropar i å-kanten ses, vilket visar på trädens viktiga funktion som erosionskydd. Längs med å-kanten finns det risk för erosion vid höga vattenflöden. Trädens storlek vittnar om en god kontinuitet på platsen och deras uppskattade åldersspann mellan 7–100 år berättar om utvecklingen av parkstråket under det senaste århundradet.

Intill Fagerstavägen är ytan utmed ån oprogrammerad och upplevs privat på grund av närheten till en privat fastighet samt att broräcket och parkeringsplatser blockerar en möjlig ingång. Den här upplevelsen beror på hur den är utformad och enligt Cullen (1971) är det just utformningen som avgör hur en plats upplevs. Även utmed östra sidan av ån i Stadsparken gör avsaknaden av entréer att rummet upplevs otillgängligt och in mot Kommunhusparken blockerar soptunnor en möjlig entré från en parkeringsplats, vilket gör motsatsen till att bjuda in till ytan.

Generellt är nåbarheten god i centrala Norberg och möjligheten till att orientera sig i centrum förstärks av synliga landmärken. Ån utgör ett långsträckt landmärke genom centrum som underlättar navigering. Den går genom parkstråket som tillsammans med kyrktornet, lusthuset, Fagerstabron och kommunhuset utgör utmärkande landmärken inom parkstråket.

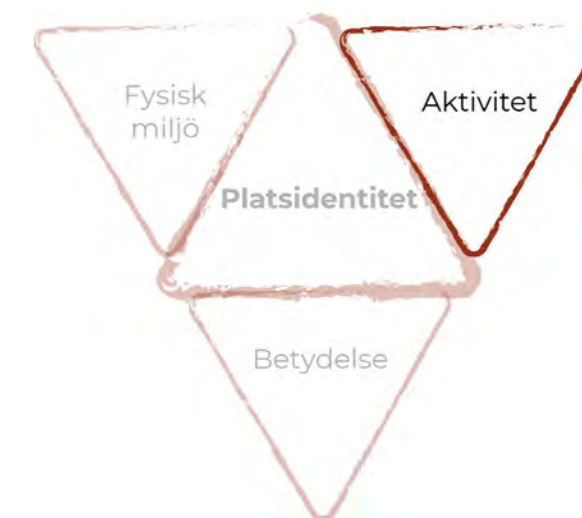
Figur 46: Analyskarta utifrån grundkomponenten fysisk miljö. Skala 1:1 200/A3.

Figur 47: Kommunhusparkens öppna gräsytor med lusthuset som landmärke i parken.

Figur 48: Kyrktornet utgör ett landmärke som är synlig från hela parkstärket.

Aktivitet

Aktivitet utgår enligt Montgomery (1998) från platsens vitalitet och diversitet. Genom möjlighet till olika typer av aktiviteter och tydliga stråk stärks möjligheterna för att en plats attraherar besökare. Vitaliteten innefattar flöden och gatuliv som bidrar till platsens upplevda livfullhet (ibid.). Enligt Montgomery (1998) är tydliga stråk viktiga för nya besökare av en plats. I Norbergs centrum är gångavstånden korta och invånare och besökare i Norberg nyttjar det för att ta promenader i centrum, men parkstråket utmed ån tillhandahåller inte givna promenadstråk vilket gör det svårt att röra sig där. De primära gångstråken i parkstråket är idag odefinierade och utgörs av upptrampade stigar i den klippta gräsmattan, något som hindrar potentiella flöden.

Parkstråket används främst för hundpromenader och som en plats att stanna till för att vila eller äta en picknick. Under de tre genomförda platsbesöken var det få personer som befann sig i parkerna, desto fler som rörde sig utmed Malmgatan och Fagerstavägen. Montgomery (1998) menar att människor i rörelse är viktigt för en god plats. Utmed Malmgatan är både gångtrafikanter och fordonstrafik i rörelse, och trots att det inte är lika mycket rörelse i parkerna så ger rörelsen utmed gatan i viss omfattning vitalitet till parkerna. En del av de svarande i intervjuerna sa dock att de inte nyttjade parkerna alls, brist på attraktioner eller givna gångstråk skulle kunna vara anledningar till detta.

Diversitet utgörs av kultur och attraktioner, samt möjlighet till specifik aktivitet i parkerna (Montgomery 1998). Parkstråket saknar programmerade attraktioner idag och har istället ytor som lämpar sig till spontan aktivitet. Exempelvis fann vi under ett platsbesök en lämnad fotboll i Kommunhusparken som skvallrar om en sådan aktivitet. En blandning av olika typer aktiviteter är en av grundpelarna för en god plats enligt Montgomery (1998), viss mängd programmerad aktivitet för att uppmåna till att stanna i parken och visst utrymme för organisk tillväxt (ibid.). Håkan Nilsson, professor i konstvetenskap vid Södertörns högskola, lyfter perspektivet att det finns en övertro på programmering av platser, och menar på att det är människorna som gör platsen (Kvint 2022). Lusthuset med en belysningsarmatur i innertaket bidrar med sittplatser under tak, vilket ökar möjligheter för användning och attraktiviteten av platsen till fler väderlekar och tider på dygnet. Att förstå de sociala strukturer som är på en plats är viktigt för att förstå dess identitet (Relph 1976). De aktiviteter som sker på platsen idag är därför viktig att ta hänsyn till, och även se bortfall av potentiella aktiviteter. Att mata änder i Stadsparken är en aktivitet som nämns i intervjuerna ett flertal gånger. Att utforma nya ytor ska göras med försiktighet då det enligt Montgomery (1998) är viktigt att det planerade på en plats inte sticker ut. Det bör se naturligt ut. Det finns även få tillgängliga sittplatser för den som vill ta en paus i parkerna. Montgomery (1998) belyser vikten av av informella platser för spontana möten. Det finns inte några

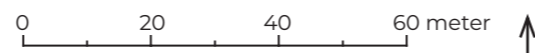
självkära sådana då området saknar platser att stanna upp och vistas på. Huruvida parkstråket erbjuder attraktioner och aktiviteter under vinterhalvåret är ovisst, men en tillfrågad i intervjuerna nämnde att han brukar åka skidor där. Att kunna bruka platsen alla årstider möjliggör varierad användning.

Parkstråket omges av byggnader, både arbetsplatser och bostäder. En till dimension som skapas i och med detta är aspekten utblickar från fönster, vilket ger parkstråket en annan typ av attraktion. En fysisk miljö bör upplevas trygg och tillgänglig för att bli en god plats, genom flöden av människor utmed stråk och att parkstråket syns från fönster ökar känslan av trygghet (Montgomery 1998).

Elsas Andersons konditori är ett välkänt och anrikt besöksmål, både för besökande och lokalbefolkningen. Montgomery (1998) vurmar för cafékultur i städer, och menar på att det är viktigt för attraktiviteten för en gata eller centrum, samtidigt som det kan locka ett varierat klientel för en mixad folksamling och gatuliv. Elsas konditori är en stark tilldragande faktor för platsen och många reser långväga för att besöka denna attraktion. Parkstråket är inte långt ifrån detta konditori och kan utgöra ett komplement för de som åkt till Norberg för att fika en fin sommardag.

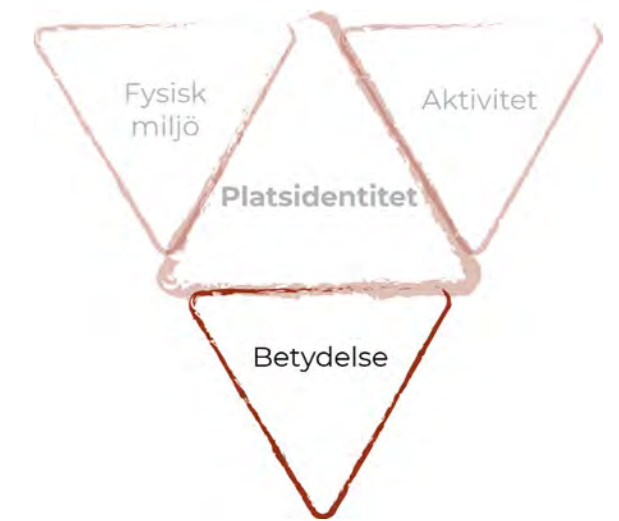
Figur 49: Analyskarta utifrån grundkomponenten *aktivitet*. Skala 1:1 200/A3.

Figur 50: Elsa Andersons konditori efter rekonstruktion.

Figur 51: En person med hund som går promenad in mot parkstråkets södra del utmed den upptrampade stigen.

Betydelse

Montgomery (1998) liknar platsens betydelse med uppfattningen av en plats. Han menar att platsens läsbarhet stärks av återkommande element och strukturer, där betraktaren skapar referenser att återkomma till (Montgomery 1998). Enhetlighet finns inom parkstråkets olika delområden - Fagerstabron, Kommunhusparken, Malmgatan, Stadsparkens östra och västra sida. Däremot saknas sammanhängande utformning och struktur utmed hela stråket vilket kan påverka läsbarheten och orienterbarheten negativt. Skiljaktigheterna mellan delområdena visar sig i olika staket, räcken, belysningsstolpar och sittplatser med varierande utseenden och av olika modeller. Ån och återkommande växtarter utan färggrann blomning blir de enhetliga faktorerna som knyter samman stråket och bidrar med visuella sinnesupplevelser. Trädarter som återkommer är främst björk och al, utmärkande solitärer utgörs av plymspirea, syren och äpple. Även blomsterurnor återkommer runt om i centrala Norberg. De visuella sinnesupplevelserna är de dominerande vid upplevelse av en plats, men även andra sinnen är viktiga att ta i beaktning (Cross 2015). En oreglerad å kan komma att bidra med ett jämnt porlande ljud av vattnet utmed hela parkstråket och vegetationen ger doftupplevelser under sommarhalvåret. Bullrigt ljud från Malmgatan är påtagligt i parkstråket och skapar ett obehag i ljudbilden. Avsaknaden av övergångsställen över gatan stärker den barriär som gatan utgör vilket gör att det kan upplevas obehagligt att korsa vägen. Eftersom den klippta

gräsmattan och välvuxna träd dominerar vegetationen saknas ett vegetationsskikt att röra vid, vind och solens värme bidrar istället till känselsinnet. För smakupplevelser finns det exempelvis äpplen att äta.

Genom Selma Lagerlöfs (1907) berättelse om Nils Holgersson kan skönlitteraturen ge oss en uppfattning om hur järnframställningen och gruvdriften präglade Bergslagens landskap när järnets betydelse var stor. Det skönlitterära porträttet blir ett sätt för oss att förstå platsens dåvarande sinnesintryck och identitetskapande aspekter, en period som varat under största delen av Norbergs historia och endast har spår lämnade efter sig i landskapet idag. Relph (1976) kopplar historien och händelser som skett på platsen till dess platsidentitet, och påtalar att dessa har format platsen till det den är idag. Rekonstruktionen av Nya Lapphyttan och de nya funktionerna i gruvmiljöerna, såsom museum och promenadstråk, har gett dessa historiska platser nya funktioner som blir en del av Norbergs nuvarande identitet och bidrar med symbolik till platsen. Detta ger den stolthet för Norbergs historia som vi upplever på platsen idag. En annan del av Norbergs historia som har en stark betydelse för platsen är Elsas konditori, ända sedan 1916 har det funnits på samma plats tills det brann ned 2015. Betydelsen av konditoriet för Norberg motiverade att det byggdes upp igen enligt originalritningar och där all interiör

är identisk. Norbergs historia ges symbolik idag även genom material som återkommer i centrum - sten, järn och trä. Trä återkommer i byggnader, broar och utemöbler, och sten i murar, trappor och markbeläggning. Järn i möbler, blomurnor och räcken ger associationer till gruvdriftens betydelse för orten och hela Bergslagen. Åns centrala placering i bykärnan utgör har ett symboliskt värde för dess historiska användning som kommunikationsled och för att driva Skinnarängs kvarn.

Orienterbarheten i Norberg förtydligas med skyltar till attraktioner, både för gående och för bilister. Platsnamn ger en ökad orienterbarhet samtidigt som det knyter an till platsens identitet och historia (Cross 2015). I Norberg finns det många namn som minner om historien på platsen och därmed också stärker platsidentiteten och anknytningen. Exempel på dessa är Mossgruvan och Nya Lapphyttan.

Figur 52: Analyskarta utifrån grundkomponenten betydelse. Skala 1:1 200/A3.

Figur 53: Entrén till rekonstruktionen och turistattraktionen Nya Lapphyttan.

Figur 54: Äppelträden i Kommunhusparken pryds av äpplen att plocka och äta under sensommaren och början av hösten.

Sammanställning av identitetsskapande aspekter som vi tar med oss från platsbesök 3

Fysisk miljö

- Öppna gräsytor ger överblickbarhet
- Mänsklig skala i parkstråket
- Landmärken som stärker orienterbarhet
- Stora träd med god kontinuitet

Aktivitet

- Parkerna används främst för promenader
- Rörelse utmed Malmgatan medför vitalitet och flöden till parkerna
- Oprogrammerade ytor möjliggör spontan aktivitet
- Elsa Andersons konditori främjar cafékultur i byn och utgör en plats för att samlas

Betydelse

- Sinnena stimuleras av ljud, vyer, lukter och smaker
- Järn och sten är återkommande material och symboliserar Norbergs historia
- Åns centrala placering i bykärnan utgör ett symboliskt värde för dess historiska användning
- Växtlighet bidrar till enhetlighet och visuella sinnesupplevelser

GESTALTNINGSPROBLEMATIK IDAG

Genom inventering, intervjuer och analys har gestaltungsproblem identifierats som kan lösas genom en gestaltning utifrån Norbergs platsidentitet. Tillgängliga gångvägar saknas i parkstråket idag och det finns få givna entréer till både Kommunhusparken och Stadsparkens östra del. En sopstation täcker dagens norra entré till Kommunhusparken. Under intervjuerna framkom att parkerna utmed ån används av vissa och att andra inte använder de alls. Detta kan bero på avsaknaden av tydliga stråk, samt bristen på sittplatser och programmerade aktiviteter i parkstråket. Detta kan göra att rörelse i parkerna blir låg vilket i sig minskar tryggheten på platsen. I intervjuer och medborgardialog framkom att sittplatser, planteringar, fler passager över ån, platser för umgänge och plats för fiske efterfrågas i parkerna utmed ån.

Den enhetlighet som representeras i ån och skalan på platsen bryts av olikheter i utrustning, avsaknad sammanhängande utrustning påverkar läsbarheten negativt. Sly döljer ån på vissa platser och befintligt stängsel avskärmar ån från Stadsparkens västra sida. Elcentralen i Stadsparken skymmer sikten mot ån och utgör ett visuellt karaktärsbrott utmed stråket. Över Malmgatan saknas både fysiska och visuella kopplingar och gör vägen till en barriär i parkstråket. Det saknas övergångsställen i parkernas närmaste omgivning och ljuden från bilar är påtagligt i parken, trots en hastighetsbegränsning på 40 km/timmen.

Figur 55: Gångstråk från entrén in till Stadsparken som bleknar ut i en gräsmatta. Elcentralbyggnaden syns till vänster under träd utmed å-kanten.

Figur 56: Stängsel och staket utmed ån i Stadsparken.

Figur 57: Malmgatans bro över ån saknar tillgängliga och säkra passager.

Figur 58: Övervuxen och otillgänglig stenläggning i Kommunhusparken intill Malmgatan.

NORBERGS PLATSIDENTITET

Här sammanfattas det som vi uppfattar och anser tillhör Norbergs platsidentitet. Genom litteraturstudie, intervjuer, analys och platsbesök har vi skapat oss en helhetsbild av Norberg, fått en överblick av Bergslagen och historien som lett till hur platsen formats till det den är idag. Genom att hela tiden utgå ifrån Relphs (1976) och Mongomerys (1998) teorier och konkretiseringar av begreppet platsidentitet tillsammans med Cross (2015) och Carmona et al. (2010) motiveras Norbergs karaktärsdrag som identitetsskapande.

LANDSKAPET

Landskapet som karaktäriserar Bergslagen och Norberg är skogbeklädda höjder, sprickdalar, sjöar samt betes- och jordbruksmarker. I och med det uppbrutna landskapet varierar skalan och siktlinjerna skiftar mellan långa och korta. De geologiska förutsättningarna, formade av den senaste istiden och dess avsmältning, har gett upphov till den efterkommande mänskliga aktivitet som kommit att förändra landskapets karaktär över tid. Utmärkande för Bergslagens landskap är avtrycket från gruvor och järnframställningen. De geologiska förutsättningarna, naturliga processer och den mänskliga aktiviteten har alla bidragit till det som vi upplever i landskapet idag. De naturliga processerna omfattar hur klimatet förändras och skapar nya förutsättningar för naturen, som exempelvis inkluderar ökade flöden i Norbergsån på våren och vid kraftig nederbörd som gett tillfälliga översvämningar och viss erosion av strandkanten.

HISTORIA

Norbergs och Bergslagens historia sträcker sig långt tillbaka i tiden tack vare gruvdriften och järnframställningen, och det är först det senaste seklet som många förändringar skett på kort tid. Området har lång kontinuitet av bosättning och en

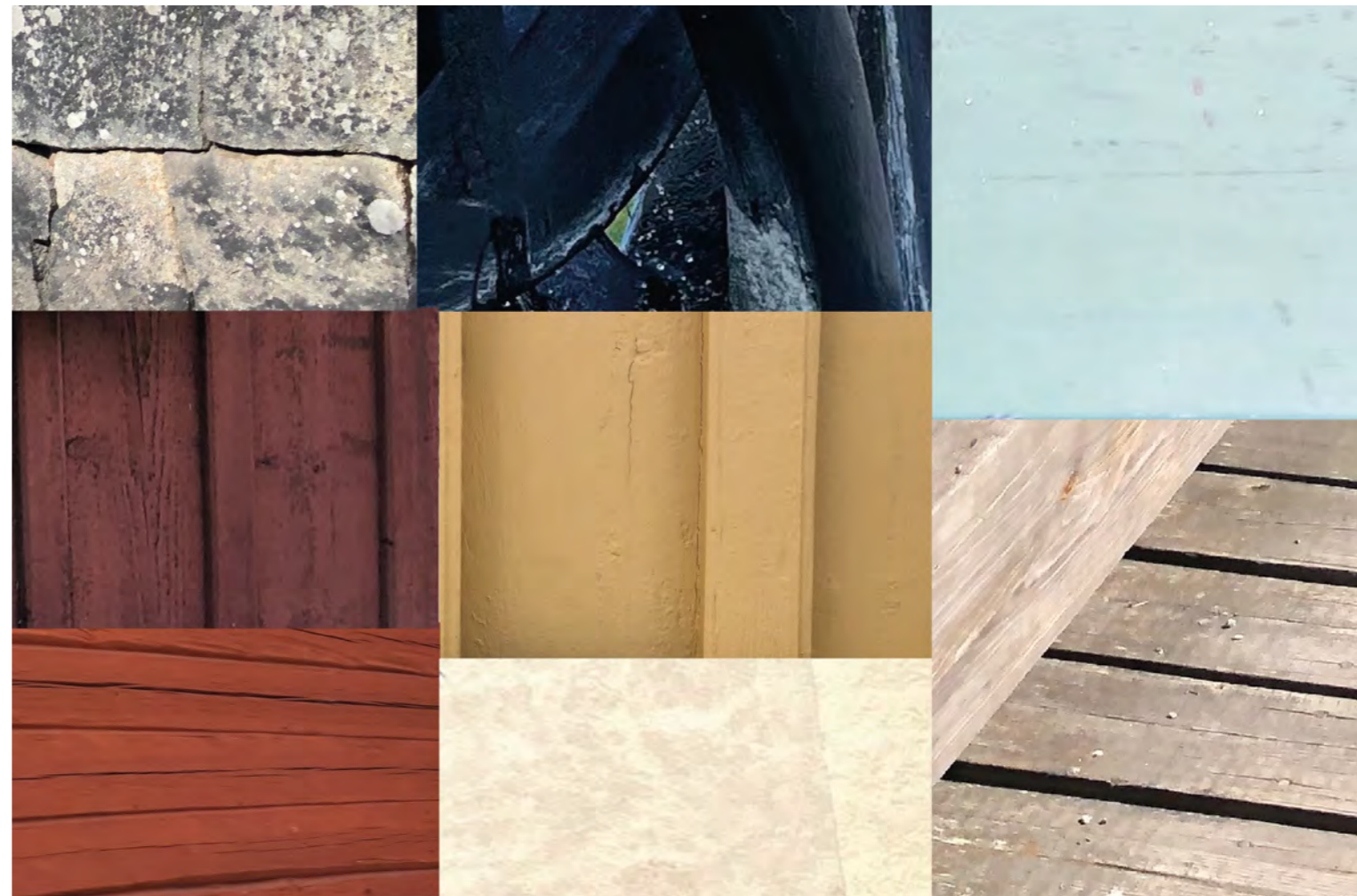
del av de gårdsstrukturer som än idag kan skönjas i Norberg har ursprung i medeltiden. Historien ses överallt, inte minst i de övergivna bruk och gruvbyggnader som en gång var aktiva där järnframställningen skapade arbetstillfällen och bidrog till uppbyggnad av samhället. Gruvlandskapet präglades av dånande buller, slagghögar och rökpelare från masugnar. År 1981 avvecklades gruvverksamheten helt i Norberg. Byn har sedan dess utvecklats till ett besöksmål som med dess unika miljöer och kulturhistoria drar till sig turism. Det anrika konditoriet Elsa Anderson som prytt centrum i över 100 år är en samlingsplats och ett besöksmål i Norberg. Det medför gatuliv och vitalitet till byn. Kyrkan som stått på samma plats sedan 1300-talet, har än idag fortfarande delar från denna tid och utgör ett landmärke i byn. Tvättstugor, bryggghus och bodar längs med ån vittnar om en tid för länge sedan, men som fortfarande finns här och nu. Många av dessa historiska element på platsen bidrar med symbolik för Norberg, vad det är och har varit. Norbergsån har varit historisk viktig för kommunikationen med omvärlden, och är än idag en enhetlig faktor genom centrala Norberg som även bidrar med orienterbarhet. Ån symboliserar delvis Norberg, i avseendet att utan ån hade Norberg inte varit Norberg. Kort beskrivs förutsättningarna för Norbergs uppkomst som tillgången på malmen, skogen och vattnet.

VISUELLT

Centrala Norberg beskrivs med orden *pittoreskt*, *vackert* och *genuint*. Det är en relativt dov färgskala som präglar Norbergs centrumkärna. Från faluröda, traditionella trähus till gulmålade träpaneler, grå puts och gult eller brunt tegel. De material som återkommer och sätter sin prägel för Norberg är trä, sten och järn. Blomsterurnor står för färgprakten sommartid, och uppskattas av invånarna. Det särpräglade uttrycket längs med Fagerstavägen och vyerna från Fagerstabron är högt värderade av invånare på orten. Parkerna med sina vältrimmade gräsmattor har god överblickbarhet och växtlighet med varierad ålder. Växtligheten bidrar till den naturliga känslan tillsammans med sten som återkommande material. Andra material som utmärker platsen är järn i räcken, sittmöbler och lyktstolpar, trä i broar och sittmöbler och grönmålad stål i räcken och lyktstolpar. I parkstråket finns välvuxna träd med god kontinuitet där björk och al är återkommande arter med äpple, pil, syren och plymspirea som utmärkande solitärer. Ornäsbjörkar nämns som speciellt viktiga, och kan härledas till närheten till Dalarna. Den mänskliga skalan i Norberg är enhetlig och ån bidrar med en orienterbarhet samt ett landmärke i centrum. Andra landmärken är kyrkan, Fagerstabron och lusthuset i Kommunhusparken. Sinnesupplevelserna är främst visuella, men även andra sinnen tillgodoses där exempelvis ån bidrar med ett porlande ljud av rinnande vatten.

VERKSAMHET OCH RÖRELSE

Dagens Norberg präglas av småföretagande och en levande bykärna med mataffärer, caféer och butiker. Centrum erbjuder en god nåbarhet med gångavstånd. Utmed Malmgatan utgör bil- och gångtrafik flöden som ger vitalitet till parkstråket. Till besöksmål med historisk koppling är skyltningen tydlig, vilket visar på betydelsen av dessa platser. En annan aspekt som visar på historiska platser betydelse för turismen är rekonstruktioner. Exempel på detta är Nya Lapphyttan samt Elsa Andersons konditori som rekonstruerades till identiskt utseende efter att det brunnit ner, då det ansågs vara synnerligen betydelsefullt för orten och då många associerar konditoriet till Norberg. Detta tyder på en vilja att bevara det som varit, och vittnar om en stolthet för dessa platser. Fagerstavägen och den äldre bebyggelsen omkring är bevarandevärd och inkluderas i riksintresset för kulturmiljövård. Nya företeelser som musikfestival samt skid- och springlopp arrangeras numera i Norberg och attraherar folk till orten. Sommaren är Norbergs högsäsong när det kommer till besöksnäringen, där besöksmål är koncentrerade kring Fagerstavägen och Engelbrektsgatan. Elsa Andersons konditori främjar cafékultur i byn och utgör en plats för att samlas. Parkerna erbjuder oprogrammerade ytor för varierad aktivitet, och å-stråket används främst för promenader eller att mata änder. Alla evenemang som sker i Norberg idag, såväl som vardagslivet, är en del av Norbergs identitet. Historien och nutiden, allt som varit, allt som är och hur dessa lämnat spår efter sig är vad som utgör Norberg.

Figur 59: Kollage av färger och material som återfinns i byggda element runt om i centrala Norberg - dova färger och material som sten, järn och trä.

GESTALTNINGSARBETET

I följande kapitel presenteras ett första steg mot en gestaltning av parkstråket. Förutom att skapa en gestaltning som representerar Norbergs platsidentitet ämnar vi att utgå ifrån platsen och lösa de brister som vi identifierat i parkstråket genom vår undersökning av platsen utifrån valda teorier om platsidentitet. Här presenteras de programpunkter som analysen mynnat ut i samt de skisser som lett oss till gestaltningsförslaget.

PROGRAMPUNKTER

Minska barriären som Malmgatan utgör. Visuellt knyta samman parkerna på båda sidor av vägen och ge goda möjligheter för passager samt en minskad ljudbild från gatan.

Skapa tillgängliga gångstråk från Fagerstavägen ned till den södra gränsen av arbetsområdet. Stärka parkerna som platser att vilja ta sig till för promenader och möjliggöra för kortare rundor längs ån. Programmera utrymmet vid Fagerstabron och skapa en ny anslutning till parkerna från Fagerstavägen..

Arbeta med växtlighet och planteringar. Planera in utrymme för perennplanteringar samt plantera nya buskar och träd. Spara befintlig växtlighet i så stor utsträckning som möjligt för att bevara platsens visuella uttryck samt upprätthålla vegetationens kontinuitet.

Beakta landmärken och blickfång. Synliggöra och bevara siktlinjer mot landmärken för att förstärka deras roll i parkerna, såsom ån och Fagerstabron.

Använda material och utrustning som samspekar med identiteten. Plocka upp material som återkommer på platsen idag, såsom järn, sten och trä, för att använda i gestaltningen. Utrustning i dessa material inspireras av vad som finns på platsen idag samt Norbergs historia.

Jobba med Norbergs färgskala. Arbeta med dova, jordnära färger som grund i gestaltningsförslaget, med inspiration från Norberg idag och järnbrukets historia. Färgklickar kontrasterar och inspireras från blomsterarrangemangen som finns i Norberg idag.

Stärka närheten till Norbergsån och ge den en central roll i parkerna. Tillgängliggöra vattnet genom ramper, tillgängliga gångstråk och trappor.

Ge utrymme för offentlig konst för att stärka symbolik. Avsätta ytor för konstverk som stärker platsens identitet. Lokala konstnärer föreslås skapa verken.

Integrera Norbergs järnhistoria i gestaltningen. Lyfta Norbergs järnhistoria i gestaltningen och det som uppskattas samt anses vara vackert av invånarna i Norberg. Historien kan ges uttryck på olika sätt och integreras i ovanstående programpunkter.

Stärka parkstråket som attraktion genom att integrera nya aktiviteter i stråket och ge utrymme för oprogrammerad aktivitet. Ge större utrymme för de idag uppskattade och efterfrågade aktiviteter i parkerna, såsom samlingsplatser och promenadstråk.

SKISSANDE

För att tillgodose programpunkterna i förslaget har olika koncept och skissidéer testats för att nå ett gestaltningsförslag som besvarar frågeställningen. I detta avsnitt presenteras ett urval från arbetsboken som visar vår process mot det färdiga förslaget.

Strukturer

Ån är en sammanknyttande faktor i parkstråket. Dess form utgör ett starkt formspråk i parkerna idag, vilket undersöktes som övergripande stråk genom parkerna. Linjedragningen testades genom att spegelvända och vrida för att hitta skärningspunkter som passade områdesavgränsningen.

I linjedragningarna bildades skärningspunkter som utforskades närmare som noder och platsbildningar för stråket. I dessa skissade vi på möjligheter till nya entréer och passager.

För att ge Kommunhusparken stråk som knyter samman parken testades Fagerstavägens linjedragning och vinkel som formspråk. Genom dessa linjer hittade vi tvärgående stråk som gav möjlighet till fler skärningspunkter att utforska.

I skärningspunkterna kunde vi hitta intressanta platser att jobba vidare med genom skissande i foto och plan. Samtliga skärningspunkter kom alla att få betydelse för gestaltningsförslaget, som exempelvis entréer, korsningspunkter, samlingsplatser eller passager.

Detaljlösningar

Från Fagerstavägen skissade vi på idéer som kunde göra att stråket längs med ån mot Kommunhusparken skulle kunna synliggöras och bryta den privata känslan. Vi provade olika sätt att integrera järnräcken i gestaltningen för att knyta an till Fagerstabron.

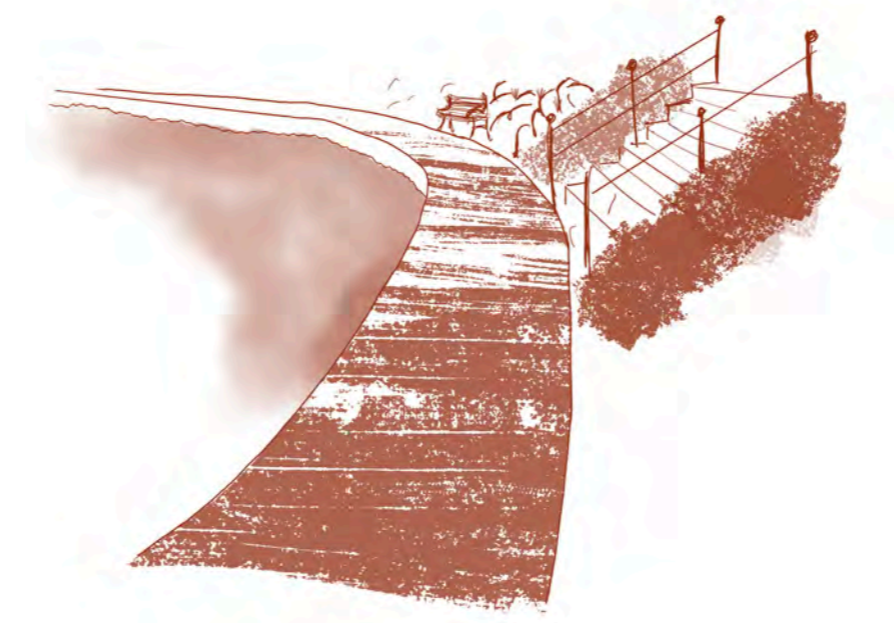
Skiss över Kommunhusparken som provar hur linjedragningar för stråk uppfattas i parken och hur de samspelar med befintliga träd som står i parkerna idag. Placering för perennplanteringar undersöktes i förhållande till stråket och befintlig vegetation.

Skiss över Malmgatan för att testa hur barriäreffekten av gatan kan minska och hur stråket visuellt kan knytas samman över gatan. Här testades att höja gatan till trottoarernas nivå och därmed skapa även ett farthinder som tvingas biltrafikanter att sakta ner. För att visuellt knyta samman parkstråket testades stentrappor med ledstänger i järn på båda sidor av gatan.

Skiss in i stadsparken västra del som testar hur perennplanteringar och nya träd kan måla in elcentralen i parken utmed stråket och hur planteringar även kan pryda entrén in i parken från Malmgatan.

Skiss över ett bryggplan som ett sätt att komma nära ån i Stadsparkens östra del och hur trappor kan ansluta för att tillgängliggöra bryggplanet utmed stråket.

Skiss från östra delen av Stadsparken som testar placering för en bro över till västra sidan för att knyta samman stråket samt anslutningar till WSP:s föreslagna lekplats.

RESULTAT

FORMGE NORBERG

- ett gestaltungsförslag

Följande kapitel ämnar svara på frågeställningen hur Norbergs platsidentitet kan ta sig uttryck i en omgestaltning av parkstråket utmed Norbergsån. Samtliga delar av vår metod har bidragit till det vi presenterar som vårt resultat av vår studie - gestaltungsförslaget. Förslaget utgår från gestaltungsproblematiken och programpunkterna, och presenteras utifrån platsidentitet som koncept. Därefter följer en presentation av förslaget i dess helhet samt delområden.

PLATSIDENTITET SOM KONCEPT

Platsidentitet ska symbolisera platsens personlighet, och hur den återkommer genomgående i platsen trots variationer. I ett enhetligt mönster. Ån är det som binder parkerna samman idag och representerar dess sammanhängande struktur. En respondent vid intervjun nämnde att Norbergsån är Norberg, och sett till hur byn är strategiskt uppbyggd utmed vattendraget har hen stöd av historien. Utöver dessa är det de robotklippta gräsmattorna och den mänskliga skalan som gör parkstråket enhetligt. Enhetlighet kan skapas genom återkommande element, material, färger och strukturer, vilket inger en känsla av igenkänning och att stråket upplevs givet att följa. Utifrån Norbergs långa historia ger gestaltningen möjlighet att stärka

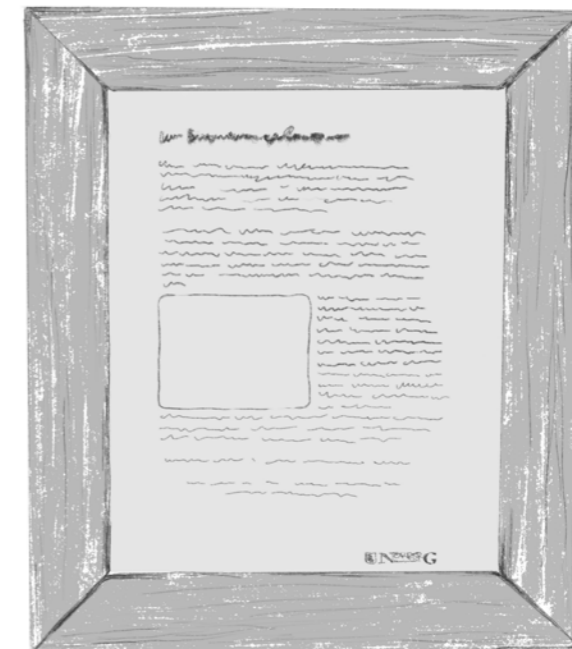
platsens identitet genom att integrera historiska element som uppskattas i orten. Förslaget utgår ifrån platsen, vilket visas i en utformning som visar hänsyn till det som finns på platsen idag samtidigt som nya tillägg bidrar till en omgestaltning.

I formspråket som utgår ifrån Norbergsåns och Fagerstavägens strukturer och vinklar bildas skärningspunkter, vilka utgör viktiga mötesplatser, passager och orienteringspunkter i förslaget. Dessa är alla viktiga aspekter för en *god plats* enligt Montgomery (1998).

GESTALTNINGSFÖRSLAGET I SIN HELHET

Norbergs mänskliga skala med god överblickbarhet över de gångbara avstånden bibehålls i parkerna då dessa aspekter utgör styrkor. Möjligheten till promenad i parkerna främjas med hjälp av nya tillgängliga gångstråk i stensmjöl eller bryggplan. Promenadkvaliteter stärks genom nya entréer till parkerna, som verkar för att knyta samman stråket samt stärka kopplingen till Fagerstavägen. Utrymme sparas för de oprogrammerade aktiviteter som parkerna används till idag och den befintliga kvaliteten med flyttbara bänkbord bevaras. Många sittplatser får utrymme för att möjliggöra plats för invånare och besökare att stanna till och därmed skapa liv i parkerna, som kan främja trygghet. Stråket knyts samman i söder med en ny gångbro i trä som ansluter till en föreslagen grillplats. Genom att dammluckorna tas bort kommer flödet i ån att förändras. I dagsläget är underlag för hur flödesfördelningen kommer förändras inte fullständigt men enligt Ekberg (2022) kommer förändringen göra att sannolikheten för översvämningar minskar

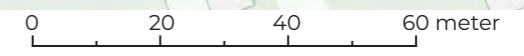
när dammluckorna tas bort. Träd och stenar mot å-kanten bevaras för att hindra erosionskador som kan leda till att åfåran breddas och parkmark försvinner. Klippta gräsmattor bevaras som parkernas matta eftersom det utgör en stor del av den identitet som parkerna representerar idag. De nya planteringsytorna bidrar med ekologiska värden till parkstråket. Planteringarna tillåts översvämmas vid höga flöden i ån och växtvalen baseras på både ståndort och vad vi identifierat som identitetsskapande i Norberg. Informationsskyltar placeras vid konstverk och grillplats för att berätta om historien och kopplingen till idag. Förslagets delar presenteras mer ingående i under kommande avsnitt.

Figur 60: Skiss av en informationstavla till stråket.

Figur 61: Illustrationsplan. Skala 1: 1200/A3. Planen visar gestaltungsförslaget i sin helhet med övergripande gångstråk, återkommande element samt nya element som gångbro, grillplats och damm. Infälld bild visar parkstråket innan omgestaltning.

ÅTERKOMMANDE ELEMENT

I gestaltungsförslaget finns flera aspekter som bidrar till att knyta samman helheten till ett enhetligt förslag, nedan presenteras element som är genomgående över hela stråket. Platsidentiteten beskrivs av Carmona et. al (2010) som en sammanvägning av helheten för en plats, där helheten inrymmer bland annat specifika element (Carmona et. al. 2010). Dessa element blir återkommande för att stärka upplevelsen av platsen som en helhet.

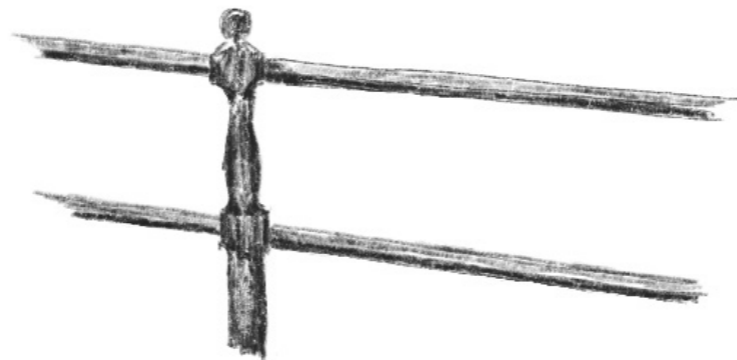
Sten

Sten är ett återkommande element i Norbergs utemiljöer - stenläggningar, stenvälsbro, stenvälsbro, stentrappor och stenslänner mot ån. De stenelement som finns i parkerna idag bevaras eller återanvänds på olika sätt och mer sten tillkommer för att stärka kontinuiteten längs med stråket samt för att bibehålla vad som, fram till idag, varit. Stenmur är ett exempel på ett element i gestaltningen som representerar stenen och återkommer utmed stråket.

Svarta järnräcken

Historiska Norberg är uppskattat och järnets betydelse för orten är stor. Det svarta järnräcket utmed Fagerstabron ger platsen en känsla av stabilitet och beständighet. Materialet är gediget och speglar resten av det historiska området. Från Fagerstavägen löper en slinga längs med ån som öppnar sig mot Kommunhusparken. Denna del binds i omgestaltningen ihop med parken med hjälp av en trappa ner från Fagerstabron till slingan, med samma järnräcke. Detta inslag kommer igen i fler nytillkomna trappor.

Trä

Trä som material återkommer genom stråket för att mjuka upp mot järnet och stenarna. Trä påträffas bland annat i bänkar, bord, spaljé och broräcken. För att stärka närheten till ån anläggs två bryggplan. Dessa främjar även tillgängligheten i avseendet framkomlighet och breddar vad som idag är smala passager som inte uppfyller kraven för tillgängliga gångstråk.

Perennplanteringar

Blomsterarrangemangen i urnor som årligen ställs ut i Norberg är uppskattade av invånare och besökare. I medborgardialogen och intervjuer framkom det att det önskas mer blomsterprakt. Genom att utforma perennplanteringar tillförs detta till parkstråket, samtidigt som de verkar som återkommande element. Perennplanteringarna har en sammanhängande karaktär genom stråket i växtval, färg och form. De bidrar även med ekologiska värden.

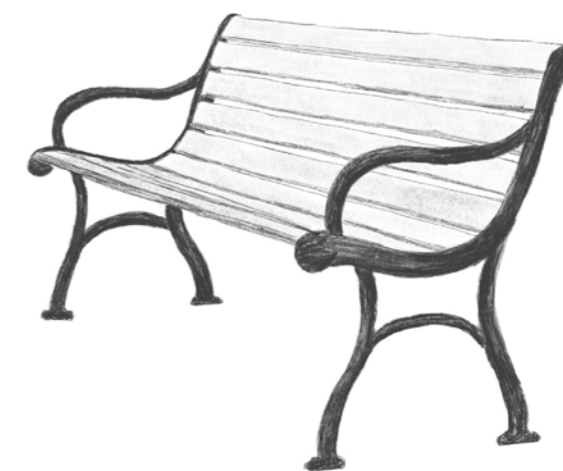
Belysning

På Fagerstavägen står svarta järnlyktstolpar som speglar områdets historiska karaktär, och på Malmgatan står gröna lyktstolpar som matchar broräcket i samma färg. För omgestaltningen har vi tagit fram egenutformade lyktstolpar med inspiration från befintliga ljuskällor men även från historien om gruvarbetet. Lyktstolparnas utformning är inspirerade av en fackla, och görs i samma svarta järn som går att hitta i de befintliga lyktstolparna på Malmgatan. Förutom lyktstolpar i parkerna och längs med gångstråk lysas bryggplanen upp på sidorna mot ån för att åtstadkomma reflektioner i vattnet.

Bänkar

Nya sittbänkar är inspirerade av en modell som vi sett i Norberg. Den har en traditionell silhuett med ramen i järn och sittyta och ryggstöd i trä. Dessa bänkar återkommer genomgående längs med parkstråket men bryts av vid grillplatsen. Där kommer specialgjorda, uppvärmda konstverk utgöra sittplatserna.

VÄXTVAL

Parkstråket utsmyckas med planteringsytor som ett återkommande element. I växterna representeras identitetsstärkande karaktärer och färger som samspelar med Norbergs befintliga vegetation. Norbergs gruvhistoria får utrymme i färgsammansättningen av planteringsytorna genom färgval. Gula och orangea toner kontrasterar mot purpur som tillsammans kan liknas vid eld och sot. Färgskalan mjukas upp med inspiration från sommarblomsarrangemangen med ljusa, sprakande färger. Återkommande perennplanteringar längs med stråket har en sammansättning av arter som passar ståndorten för den specifika platsen, vilket ger viss variation av arter i de olika planteringarna, men med samma karaktär. Sly som tas bort längs med å-kanten ersätts till viss del med växter som tål att periodvis översvämmas och klarar rikligt med vatten. Vid dammen har vattentåliga växter placerats, dessa går i samma färgnyans och speglar de återkommande perennplanteringarnas karaktär. Plymospireorna framför lusthuset flyttas och används istället som volymskapande inslag i perennplanteringarna vid entrén till Stadsparkens västra del. Stadsparkens förses även med buskplanteringar för att skapa volym under hela året. Buskarna har lång vegetativ period och går i tonerna mörk lila till sprakande orange. Majoriteten av växterna är av inhemska sort.

Återkommande perennrabatter

Arter:
Aster amellus 'King George' - brittsommaraster
Astrantia 'Moulin Rouge' - stjärnflocka
Aquilegia vulgaris stellata (Barlow-Serien) 'Black Barlow' - akleja
Hemerocallis 'Big Time Happy' - daglilja
Vinca minor - vintergröna

Detta inslag av perennrabatter adderar till kontinuiteten längs med parkstråket. Färgskalan går från mörk lila till rött, rosa och gult. Vintergröna som marktäckare binder ihop och mjukar upp planteringen. De gula dagliljorna refererar tillbaka till färger i befintliga blomsterarrangemang i Norberg. Akleja 'Black Barlow' är näst intill svart i sin blomfärg och minner om järnbruketets rök och svärta.

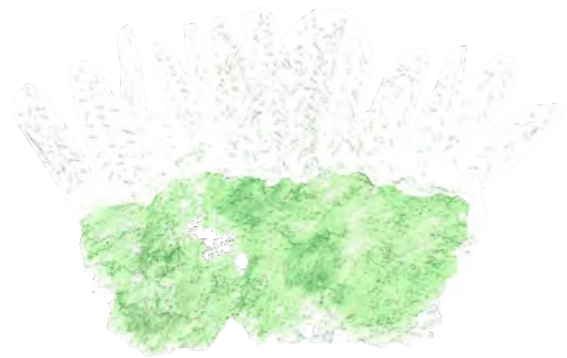
Växter runt dammen

Arter:
Actaea simplex 'Brunette' - höstsilverax
Carex pendula - hängstarr
Hosta 'Wu-La-La' - funkia
Lysimachia ciliata 'Firecracker' - guldlysing
Lythrum salicaria 'Swirl' - fackelblomster

Val av växter har här valts efter att klara ståndorten vid dammen som kan innebära blötare jord. Färgskala och karaktär är samma som i övriga rabatter. Guldlysingens mörka bladverk ger en sotkänsla tillsammans med silveraxets mörka bladverk som kontrasterar mot de vita, uppstickande blommorna. Fackelblomster tillför färgprakt till planteringen. Funkia och hängstarr bidrar med gröna inslag som färgmässigt knyter den samman med parkstråket.

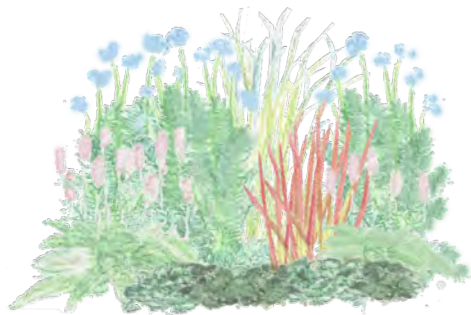
Solitär

Arter
Aruncus dioicus - plymspirea

Plymspireor som idag återfinns i Kommunhusparken intill lusthuset flyttas till Stadsparkens västra entré. Där står de praktfulla och välkomnar en in i parken.

Växter för slänterna mot ån

Arter:
Bistorta officinalis 'Superba' - stor ormrot
Imperata cylindrica 'Rubra' - blodgräs
Lamium maculatum 'White Nancy' - vit rosenplister
Molinia caerulea 'Edith Dudsus' - blååtåtel
Polemonium caeruleum - blågull

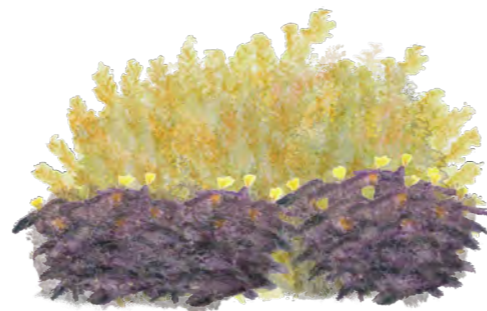
I slänterna mot ån planteras växter som trivs i sådant läge. Växterna ger en naturlig känsla och samtidigt verkar för att förhindra erosion. Blodgräset liknar eldlågor och kontrasterar mot de gröna grässorterna och den vita rosenplistern. De gröna bladverken dominerar men blågulletts blålila blommor pryder slänten och fångar ögat från maj till juli. Blååtåteln tar sedan över när dess vippor blommar augusti till september.

Träd

Betula pendula 'Dalecarlica' E - ornäsbjörk E
Där skadade träd tas ned längs stråket i Kommunhusparken planteras istället nya ornäsbjörkar för att knyta an till björken som återkommande art. Ornäsbjörken är en E-planta från Dalarna som passar ståndorten väl.

Buskar

Arter
Diervilla × *splendens* DIVA ('El Madrigal'PBR) - hybridgetris
Physocarpus opulifolius AMBER JUBILEE ('Jefam'PBR) - smällspirea

Getris med sitt mörka bladverk refererar till gruvhistoriens rök och svärta. Smällspireor med blad som skiftar i guld och orange kopplar till elden i masugnarna.

Malus 'Rubin' - prydnadsäapel 'Rubin'

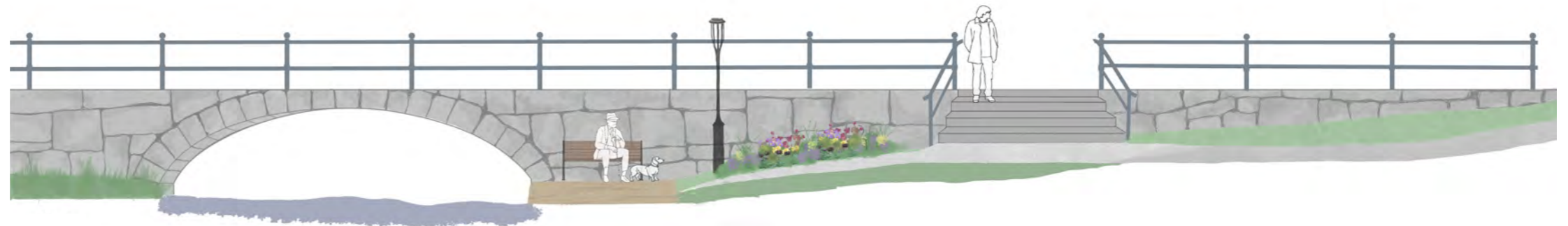
Malus 'Rubin' föreslås som ny art till Stadsparken. Samma art finns längs med gator i centrala Norberg. Valet inspirerades även av befintliga äppelträd som idag står i Kommunhusparken. Sorten blir 3-4 meter hög.

Klätterros

Rosa (Kordesii-Gruppen) FLAMMENTANZ ('Korflata') - kordesii-ros

Rosor räknas som kulturväxter och lämpar sig för Norbergs kulturhistoriska karaktär. De röda rosorna klättrar på spaljéer och blommar juni och juli.

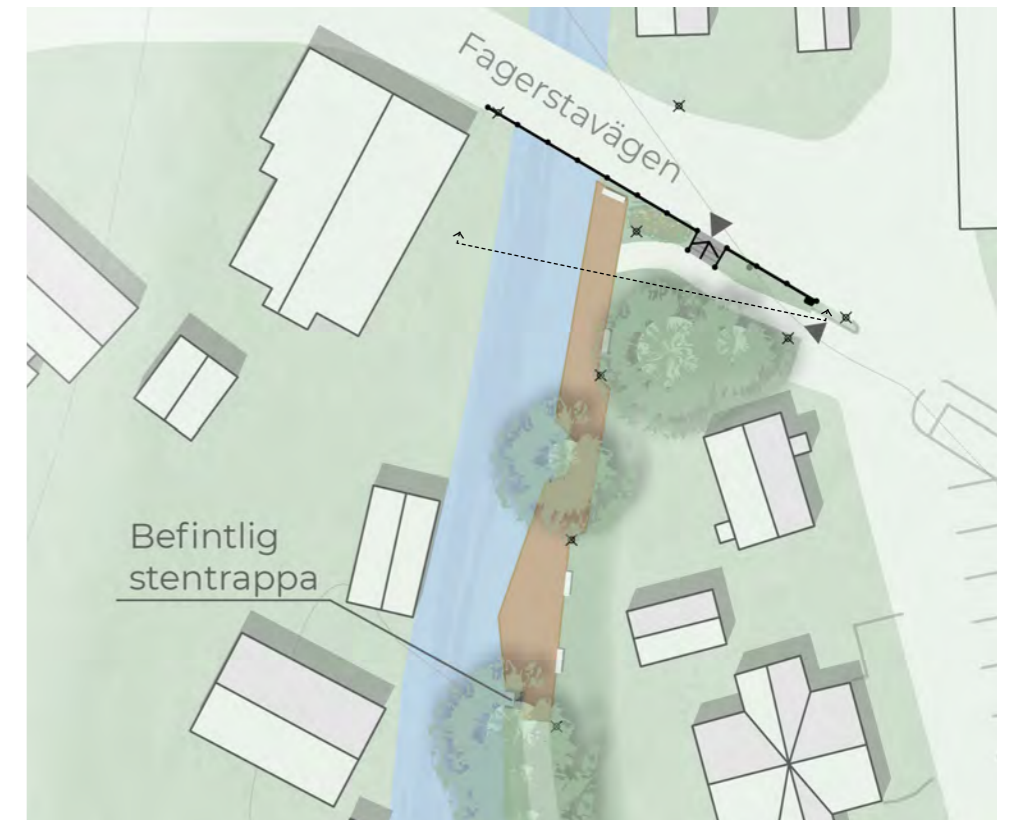
Figur 62: Vy som visar den nya gångvägen ned till ån och bryggplanet som löper längs med den. I bakgrunden syns stenvälvbron som leder Fagerstavägen över ån och den nya trappan som knyter samman vägen med parkstråket. Skala: 1:100/A3

0 1 2 3 4 5 meter

ANSLUTNING TILL FAGERSTAVÄGEN

För att ge parkstråket en given entré från turiststråket utmed Fagerstavägen skapas en ny yta intill bron sydöstra sida. Hit kan besökare komma genom både en trappa ned från bron eller via en tillgänglig stenvälgång som ansluter till trottoaren österifrån. För att komma närmare ån anläggs ett bryggplan som gångstråk. Vi har inspirerats av det utskjutande bryggplanet vid Faluån som möjliggör närheten till vattnet, både visuellt och fysiskt. Här finns bänkar att stanna till vid och plats att sätta sig för att doppa tårna i vattnet. Bryggplanet möjliggör ett tillgängligt, bredare gångstråk utmed ån utan att komma för nära fastigheterna där värdshusverksamhet bedrivs. Förhoppningen är att denna verksamhet kan dra nytta av bryggplanet och stråket. De trappsteg i sten som leder ner i ån bevaras och restaureras, och kan nyttjas för hundbad och samtidigt symbolisera historiska bevarade stenelement i parkerna. Bryggplanet tillåts översvämmas vid höga flöden i ån. Befintliga träd bevaras och bryggplanet byggs runt Ornäsbjörken som ges större betydelse för parken och kopplingen till andra sidan, där ännu en Ornäsbjörk växer på en privat tomt. Trädraden utmed å-kanten bevaras även för att motverka erosion, där träd

i dåligt skick byts ut mot nya träd som bidrar med kontinuitet i trädbeståndet. Ornäsbjörkar planteras där de borttagna träden stått för att fortsätta kontinuiteten av det uppskattade inslaget från Fagerstavägen. Järnräcket utmed Fagerstabron bevaras, med undantag för en bit där det placeras en ny stentrappa ned mot gräsytan intill ån. Trappan syftar till att skapa en tydlig entré som visar att området inte är privat mark utan är en allmän plats att beträda. Ledstången utgörs av ett järnräcke likt räcket utmed Fagerstabron. Mellan bryggplanet och trappan anläggs en perennrabatt. Perennrabatten bidrar med blomsterprakt intill bänken som står i söderläge mot muren på bryggplanet.

Figur 63: Illustrationsplan över anslutning till Fagerstavägen. Skala 1: 600/A3.

0 10 20 30 meter ↑

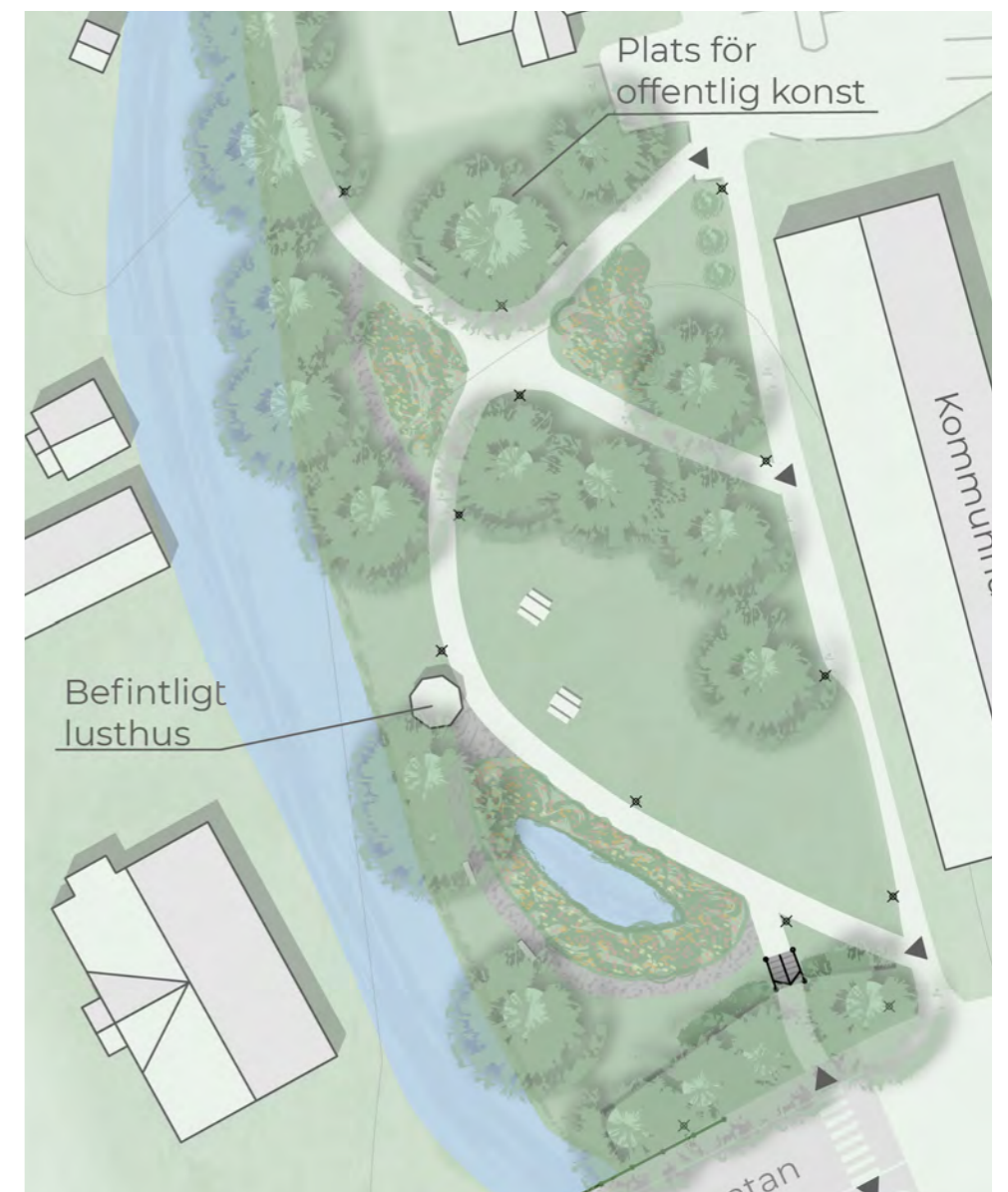
Figur 64: Illustration sedd från Fagerstabron som visar den nya platsbildningen i anslutning till Fagerstavägen med bryggplan, bänkar och perennplanteringar.

KOMMUNHUSPARKEN

Parken framför kommunhuset ges tillgängliga gångstråk i stenmjöl för att stärka möjligheten att promenera genom parken. Gångstråkets formspråk baseras på Fagerstavägen och åns strukturer och vinklar. Gångstråkets linjedragning utgår även ifrån rörelsemönster, potentiella entréer och anslutningar till cykelvägen. Framför äppelträden sparas klippt gräsmatta för spontanaktivitet och flyttbara bänkbord, liksom det är på platsen idag. Det kan dessutom vara känsligt att göra markförändringar nära befintliga träd då maskiner riskerar att orsaka skador på rötter och stammar. Gångstråket leder förbi lusthuset som förser parken med sittplatser under tak. Nya entréer skapas till parken. En entré placeras där det idag står en sopstation som skymmer parken från parkeringen i norr som ansluter parken till WSP:s föreslagna cykelstråk. Parken utsmyckas med nya perennplanteringar för att ge blomsterprakt och verka som återkommande element genom stråket. Ån bidrar idag med en vattenspegel som visuellt element till parken, en kvalitet som kan komma att försvinna när dammluckorna i ån tas bort. Därav föreslås en damm som kan bidra med en ny vattenspegel till parken. Dammen omges av en perennplantering och en stengång med återanvända stenplattor från den stengång som

finns i parken idag. Parkbänkar placeras ut längs med gången för att ge möjlighet att stanna till och sätta sig. Planteringarna och dammen tillåts översvämmas vid höga flöden i ån.

En ny entré in i parken skapas även i den södra delen där ett tillgängligt gångstråk från hörnet kompletteras med en trappa mot Malmgatan. Där den befintliga häcken är skadad tas den bort och ger istället utrymme för trappan. För den enhetliga känslan längs med stråket är även denna trappa i sten med ledstång i svart järn. Med inspiration från stråket längs med Fyrisån i Uppsala och för att spegla Kommunhuset skapas utrymme för offentlig konst i parken, som med fördel utformas av lokala konstnärer. Konsten skulle kunna på olika sätt representera Norbergs identitet, och återkomma i olika former längs med ån och i parkerna. Det kan vara exempelvis lekskulpturer och/eller verk som påminner om historien såväl som samtiden.

Figur 65: Illustrationsplan över Kommunhusparken. Skala 1: 600/A3.

0 10 20 30 meter ↑

Figur 66: Illustration sedd från Malmgatans bro in i Kommunhusparken som visar dammen, gångvägar, bänkar och perennplanteringar. Kyrktornet och lusthuset syns som landmärken i parken.

PASSAGE MALMGATAN

Nåbarhet är en viktig kvalitet i Norberg och den småskaliga kärnan ger möjlighet att ta sig som gående runt i centrum. Malmgatan barriäreffekter minskas genom att övergångsställen placeras i båda ändar av bron. För att stärka kopplingen mellan parkerna och stärka gångtrafikanter position i gaturummet höjs vägbanan upp till samma höjd som trottoaren över bron. Detta gör även att biltrafiken tvingas sakta ned och minskar därmed buller som hörs från vägen till parkerna. Asfalt bevaras som underlag, men trottoarerna pryds av en stenläggning för att visuellt tydliggöra skillnaden mot vägbanan. Förslaget möjliggör en lätt och trygg övergång som dessutom erbjuder rörelse längs med båda sidor av ån.

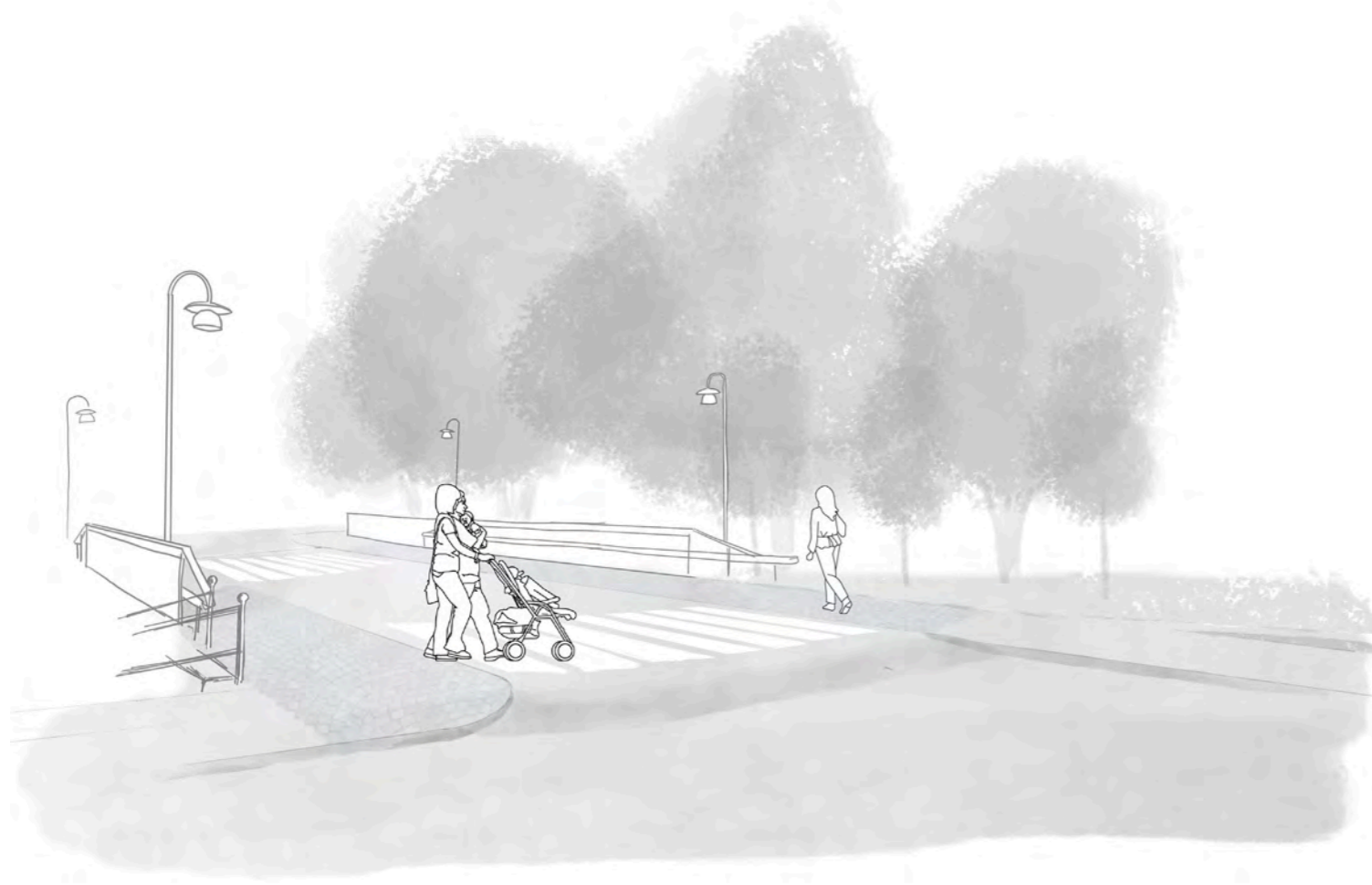
De båda parkerna som angränsar till Malmgatan saknar en tydlig visuell koppling till varandra idag. Den kopplingen stärks genom att båda sidor utsmyckas med tydliga entréer till parkerna från gatan. Mötande entréer och gångstråk i Stadsparken från

Kommunhusparken med likadana stentrappor och vegetation i perennplanteringarna ger en visuell koppling.

Det gröna broräcket och lyktstolparna sparas på Malmgatan då det utgör en färgklick som går i ton med resten av färgskalan i parkstråket, samt att det bevarar karaktären på platsen idag. Broräcket på östra sidan förkortas för att möta ledstången till trappan som leder ned mot Stadsparkens östra del.

Figur 67: Illustrationsplan över passagen över Malmgatan. Skala 1: 600/A3.

Figur 68: Skiss över Malmgatan som visar nya övergångsställen och en höjning av vägbanan som skapar farthinder för biltrafiken. Stenläggning skiljer trottoaren från vägbanan.

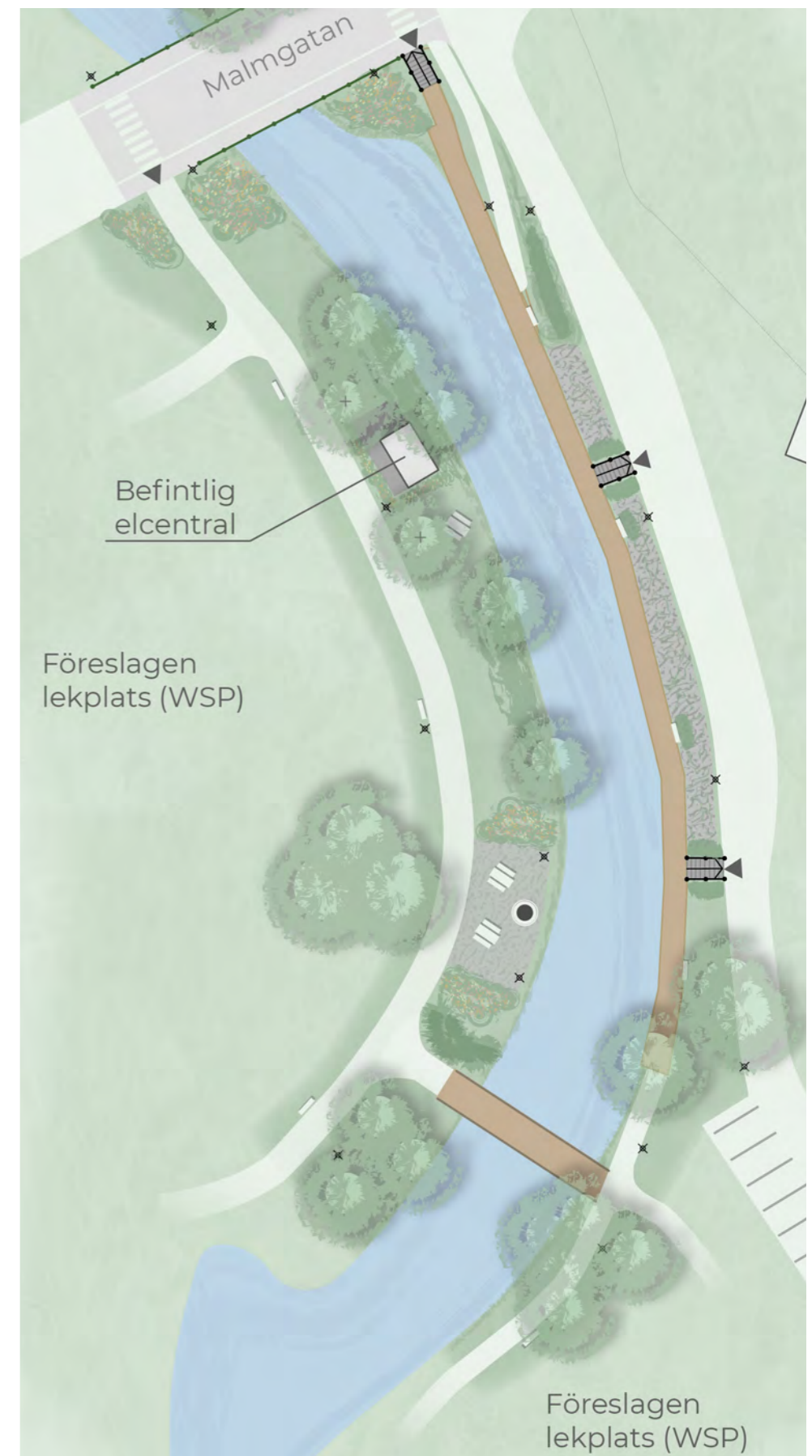
Figur 69: Skiss som visar hur Kommunhusparken ansluter till Malmgatan med en ny gångväg och trappa i häcken.

STADSPARKEN

Stadsparken tillgängliggörs på båda sidor om ån. Den östra sidan får den främsta omgestaltningen med ett nytt tillgängligt gångstråk utmed hela åkanten. Gångstråket utgörs av ett bryggplan som löper längs med ån och stärker kopplingen till vattnet, likt gångstråket utmed Fyrisån i Uppsala. Bryggplanet blir ett återkommande element då det återfinns vid anslutningen till Fagerstavägen. Detta tillägg gör det möjligt att vistas nära vattnet för att exempelvis ta promenader, fiska och mata änder. I slutningen mot bryggplanet anläggs stenläggning varvat med buskplanteringar som ett visuellt skydd mot gatan och för att rama in trapporna. Utmed bryggplanet anläggs två trappor upp mot gatan för att göra stråket åtkomligt från flera håll. Vid dessa platser bör trottoarer eller övergångsställen anläggas för att öka trafiksäkerheten. Bryggplanet övergår i en stenmjölsgång som ansluter till WSP:s föreslagna lekplats i söder. En ny träbro kopplar samman Stadsparkens två sidor och skapar möjlighet att ta sig mellan parkerna. Bron övergår i en anslutande stenmjölsgång från Stadsparkens västra del.

Entrén från Malmgatan in i Stadsparkens västra del kantas av perennplanteringar som välkomnar, och här finns det även utrymme att placera urnor med sommarblomsarrangemang.

Befintlig häck av ölandstok tas bort närmast entrén för att ge utrymme till planteringarna. Plymspireorna från Kommunhusparken flyttas till dessa planteringar för att skapa volym vid entrén. Elcentralen nära entrén tar visuellt fokus och det skulle vara önskvärt att denna flyttas till en plats utanför parkstråket, men vi har i förslaget utgått ifrån att den kommer stå kvar. Träspaljéer och träribbor täcker fasaderna för att klä in elcentralen i material som samspelar med bryggplanet och den nya gångbron. Dessa spaljéer och ribbor bekläs med klätterrosor som på så vis kamouflerar elcentralen. Två nya prydnadsaplar (Malus rubin) planteras framför elcentralen och betongplattan som omger elcentralen kantas av perennplanteringar. Å-kanten rensas på sly och pryds med busk- och perennplanteringar och befintliga staket tas bort. Stenslutningen bevaras och stabiliseras som erosionskydd. Eftersom höjdskillnaderna mot ån är högre i Stadsparken än Kommunhusparken minskar risken för översvämningar och stående vatten i parken, dock tas höjd för att planteringarna får översvämmas vid höga flöden i ån. Det primära gångstråket är stenmjölsgången som ansluter till WSP:s föreslagna lekplats. En grillplats placeras intill å-kanten med bänkbord för utemåltider och picknick i parken.

Figur 70: Illustrationsplan över Stadsparken. Skala 1: 600/A3.

0 10 20 30 meter ↑

Figur 71: Illustration som visar det nya bryggplanet mot ån i stadsparkens östra del och tillhörande anslutningar från Malmgatan via trappa och tillgänglig stenväggsgång. Intill brofästet syns entréernas perennplanteringar.

Grillplatsen

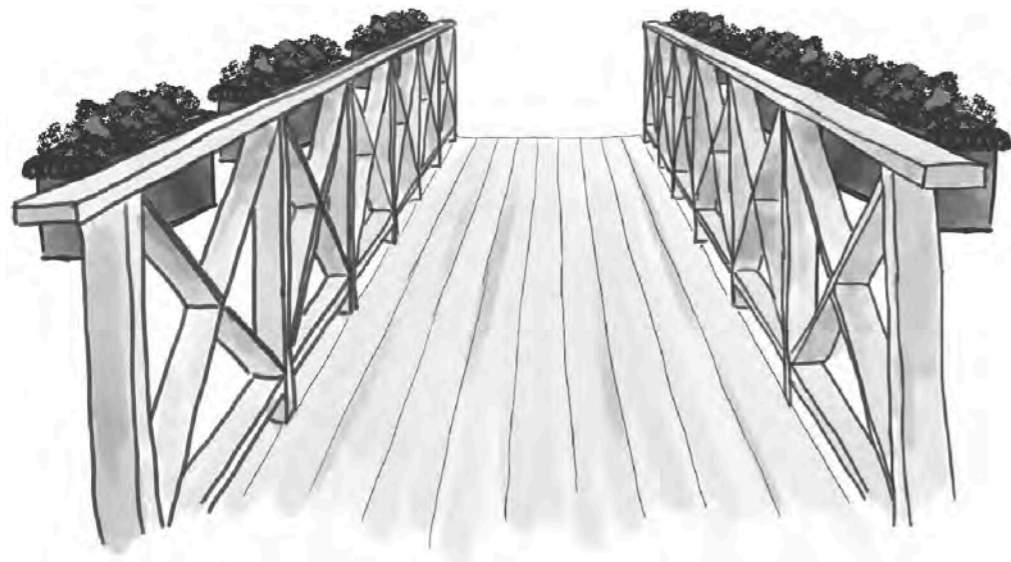
Grillplatsen ämnar ge uttryck åt järnframställningens historia med värme, rök och kol. Underlaget på ytan är en stenläggning. Grillen är ritad specifikt för platsen och inspirerade av masugnen i Nya Lapphyttan. Grillen är av sten och järn med en timrad grund. Med inspiration av det uppvärmda sittplats-konstverket utmed Uppsalas å-stråk skapas platsbyggda bänkbord med uppvärmda sittplatser i stål. Genom att värma upp bänkarna under kalla kvällar och dagar är ambitionen att öka platsens attraktivitet under kyligare förhållanden och därmed skapa ett offentligt utomhuskök för hela året. Trä används som material för borden för att mjuka upp platsens intryck samt samspela med materialval utmed parkstråket. Grillplatsen ramas in av perennplanteringar som förhöjer känslan av en rumslighet och knyter an till resten av stråket.

Figur 72: Illustration som visar grillplatsen vintertid.

En ny gångbro

En gångbro knyter samman den östra och den västra delen Stadsparken. Med inspiration från besöket i Gävle där broar användes flitigt för att motverka vattnets barriäreffekter placeras här en bro för att möjliggöra fler delsträckor och promenadvägar. Bron i trä samspelar med Norbergs befintliga gångbroar över ån samt att materialvalet är ett återkommande element i gestaltningen. För att skapa en visuell anknytning till Kommunhusparken används ett kryssräcke likt lusthusets räcke. Räckerna pryds med blomlådor i järn för sommarblomsarrangemang.

Figur 73: Skiss som visar den nya gångbron i Stadsparken.

Figur 74: Illustration som visar gångbron över ån med sommarblommor utmed räckena.

DISKUSSION

RESULTATDISKUSSION

Utifrån valda metoder landade vi i ett resultat med syfte att besvara vår frågeställning. Resultatet utgör en omgestaltning för en del av parkstråket längs med Norbergsån. I kommande del förs en diskussion om vårt resultat.

RESULTAT UTIFRÅN VALDA TEORIER OM PLATSIDENTITET

Vår undersökning landade i gestaltningsförslaget *Formge Norberg* som baserades på vår tolkning av begreppet platsidentitet. Forskningsfrågan "Vad kännetecknar Norbergs platsidentitet och hur kan den uttryckas i en ny gestaltning för en del av det centrala parkstråket utmed Norbergsån?" besvarades med en gestaltning som presenterar ett enhetligt stråk med mötesplatser för både programmerad och spontan aktivitet, i enlighet med Montgomerys (1998) definition av en *god plats*. De valda, publicerade källorna om begreppet platsidentitet har väglett oss i sökandet efter vad som kännetecknar Norbergs identitet. Detta innebär att det vi observerat och kunnat utläsa från vår undersökning är det som lett fram till gestaltningen. Arbetets omfattning och avgränsning har begränsat hur stor del av platsidentiteten vi kunnat utforska och finna. Det gör att gestaltningsförslaget utgör en lösning på frågeställningen.

Tidens gång är en del av förslaget. Både Relph (1976) och Cross (2015) menar att platsidentiteten utgår ifrån upplevelser och erfarenheter av platsen. Kan vi programmera upplevelsen av en plats likt vi kan programmera aktiviteter som utförs på den? Montgomery (1998) belyser vikten av att det är människorna som gör platsen, vilket betyder att för att veta huruvida förslaget blir en representation av Norbergs platsidentitet krävs en framtida utvärdering. Används platsen som övriga centrala Norberg? Känner Norbergsbor stolthet över parkstråket? Blir den en

destination? Som landskapsarkitekter i tidiga skeden kan vi bara skapa förutsättningar för upplevelser, erfarenheter och identitetsstärkande kvaliteter. Vad som händer sedan beror på förutsättningar som skapats, hur de tas emot av användarna samt hur platsen tas om hand.

Montgomery (1998) menar att en plats som uppskattas tas om hand bättre av användarna. Dessutom krävs en kontinuerlig skötsel för att växter, stenmjölsgångar och material ska fortsatt representera den ursprungliga idén. För att kunna upprätthålla förslagets gestaltning och vision är det viktigt att skötselpersonal har information om ursprungsidén, och hur skötsel bör bedrivas. Tiden utgör en viktig faktor för att gestaltningsförslaget ska bli en del av platsen. Nyplanterade träd etablerar sig, nya element som lyktstolpar och stentrappor växer ihop med platsen och orörda ytor får den roll som ter sig naturligt. En ny gestaltning, nya tillägg eller avlägsnandet av något kan dock komma att påverka platsens identitet och därmed skapa en ny slags identitet. Detta gör det komplext att arbeta med begreppet platsidentitet, då den beror på vad som varit och är idag, men kan komma att förändras i framtiden. Är det endast i framtiden platsen faktiskt kan upplevas och först då utvärderas i enlighet med sin identitet? En förändring av en plats kan upplevas olika av olika personer. Något som en person tycker är en stärkande kvalitet kan en annan uppleva som en brist.

FRAMTIDSUTMANINGAR

Arbetet har behandlat och prioriterat aspekter ur den sociala hållbarheten av en plats, vilket gjort att ekologiska och ekonomiska aspekter endast nämnts ytligt. Norbergsån har vid höga flöden svämmat över delar av Kommunhusparken, där framtidsutsikten är att med mildare vintrar kommer vårfloder att minska och de höga flödena kommer istället vintertid (Länsstyrelsen Västmanlands län et al. u.å.). Hur flödena kommer att förändras efter att dammluckorna rivs är inte helt fastställt, men enligt en utredning som gjorts kommer risken för översvämning att minska (Ekberg 2022). Detta kan komma att förändra karaktären och identiteten som är på platsen idag. I gestaltningsförslaget har det tagits höjd för att delar av parken kan tillåtas svämmas över vid höga flöden i ån. Jorden av lera och silt som å-stråket vilar på är känslig för erosion och kräver åtgärder för att bibehålla dess strandkant (Länsstyrelsen Västmanlands län 2015). De åtgärder som presenteras i gestaltningsförslaget med bland annat en damm samt stenar och nyplanterade träd som erosionskydd, är valda utifrån den kunskap som vi besitter idag. Djupare kunskap om hur parkerna ska klara framtida utmaningar såsom ökade flöden och högre vattennivåer kommer att krävas i ett vidare arbete. Vid eventuell framtida nedtagning av träd utmed å-kanten krävs en kontinuitet i återplantering för att bevara å-kantens stabilitet och undvika erosion. Även detta kan komma att förändra platsens karaktär och identitetsskapande element. Det går att diskutera kring den

kortklippta gräsmattan ur perspektiven ekologisk hållbarhet och biologisk mångfald. I förslaget föreslås det att gräsmattan bevaras i parkerna då det framkommit som en identitetsskapande aspekt, men där perennplanteringar kan ha kompletterande effekter för den biologiska mångfalden.

Fokus på ekologiska aspekter valdes bort tidigt i arbetsprocessen för att möjliggöra en fördjupning i kulturhistoria, platsidentitet och Norberg som plats. Under ett arbetsseminarium i december 2022 framkom synpunkter på att dessa är viktiga att ta i större beaktning, speciellt i dagens rådande läge med klimatförändringar och då vi valt en plats vid vatten som riskerar att översvämmas. Eftersom arbetet var i sitt slutskede samt att den ekologiska aspekten inte valts som primärt fokus, har frågor kopplat till detta behandlats, men endast ytligt. Ett större fokus på dessa aspekter kunde ha påverkat resultatet.

BEGRÄNSNINGAR

I den inmätning som fanns över området var intervaller för höjdkurvor 10 meter. Detta gjorde att vi fick göra grova uppskattningar om höjder och lutningar i förslaget. Inmätning och projektering behöver göras, och dessa kan komma att

resultera i att vissa förslag som vi tagit fram inte är möjliga att utföra. Justeringar kan då behöva göras utifrån detta. Den föreslagna dammen i Kommunhusparken ligger inom område för fornlämning med benämningen stadslager. Det var inte helt självklart hur vi skulle hantera detta och vad denna fornlämning faktiskt innebar. En fornlämning är trots allt en markering på att något har hänt här, som har en betydelse idag. Det skulle vara bra att konsultera en expert. Vid kontakt med Länsstyrelsen fanns inte möjlighet att få besked om möjlighet till att gräva ut för dammen i parken, den ansökningsprocessen behöver ske i ett senare skede med exakta dimensioner för utgrävningen.

Gestaltungsförslaget levereras som en helhet utifrån platsidentiteten, där varje detalj har betydelse för helheten. I senare skeden kan delar av förslaget prioriteras bort utifrån ekonomiska eller genomförbara aspekter, vilket kan komma att ha inverkan på grundidén för gestaltungsförslaget. Något som behöver undersökas är om det är möjligt att belasta bron på Malmgatan med påbyggd asfalt då det riskerar att bli tungt.

Idag planeras det för en renovering av Kommunhusets interiör. En förstudie har gjorts och en viktig aspekt för omdaning är att bibehålla den känslan som fanns 1958 när huset byggdes (Norbergs kommun u.å.b). Det fanns en framtidstro och

bygget var påkostat. Renoveringen ska spegla Norberg och att karaktären bevaras är viktigt. Detta tyder på att Norbergs kommun värnar om det som varit och vill bevara samtidigt som det i dagens samhälle kräver upprustning. Detta kan reflekteras i vårt projekt också, och det är passande att rusta upp den anslutande parken efter samma tankegångar. Återigen kommer frågan om hållbarhet upp, och vilka ideal som speglar nutiden inte nödvändigtvis kommer uppskattas i framtiden. Hur kan en plats gestaltas utan att influeras för mycket av de rådande stilidealerna? Går det att tydligt förstå dagens influenser och hur vi påverkas av dessa, eller är det en del av att omgestalta en plats? Är det ett värde i sig att det går att skönja tidslager och vilken tidsperiod den tillhör?

METODDISKUSSION

Resultatet av vår undersökning baserades på de metoder som vi med stöd i våra teoretiska utgångspunkter ansåg lämpliga för att besvara frågeställningen. I efterhand kan vi se tillbaka på våra metodval och granska de utifrån vad vi vet efter att arbetet genomförts, och huruvida de var lämpade för vår undersökning. Kommande avsnitt presenterar detta.

VAL AV TEORIER

Carmona et al. (2010) menar att platsidentitet saknar en helt klar definition, vilket gjorde att vi valde att utgå ifrån tre huvudsakliga referenser (Relph, Montgomery och Cross) som teoretiska utgångspunkter till grund för vår undersökning. Dessa tre gav oss olika infallsvinklar och ökade därmed möjligheter för oss att förstå begreppet och bilda en egen grund att utgå ifrån när vi skulle försöka närma oss Norbergs platsidentitet. Relphs (1976) bok *Place and placelessness* var bitvis svårtolkad och refererar till filosofi och fenomenologi. Vidare utgår Montgomery (1998) ifrån ett större perspektiv med fokus på urbana miljöer i stadsplanering, vilket vi haft med oss i bakhuvudet när vi applicerat hans definition om platsidentitet på ett parkstråk. Cross (2015) publicering *Processes of Place Attachment* behandlar hur människor knyter an till en plats, vilket utgör en del av platsidentiteten men inte behandlar hela. Utifrån detta användes Cross undersökning som ett stöd i att förstå delar av platsidentiteten, som komplement till Relph och Montgomery. Källorna är publicerade från 1976 till 2015 och täcker därav in ett brett tidsspänn över hur platsidentitet tolkats över tid. Relph (1976) och Montgomery (1998) kan båda anses som äldre källor som inte är anpassade för nutidens utmaningar. De fördjupande begreppen kan behöva anpassas efter vad ett samhälle behöver idag för att vara en god plats. Carmona et al. (2010) och Cross (2015) blir därav värdefulla komplement för att förankra platsidentitet med samtiden. Källorna visade att Relphs kategorisering av platsidentiteten och Montgomerys fördjupning

har förankring även i nutid. Vårt resultat visar att brister för samtiden inte handlar om platsidentiteten som teori, utan att platsidentitetens inriktning beror på människorna på platsen och dess värderingar. I fallet Norberg visade sig främst sociala och historiska värden ha en betydande roll, vilket speglar vårt resultat. Ekologiska aspekter kan vara mer framträdande på andra platser.

PLATSBESÖK, REFERENSBESÖK OCH DOKUMENTSTUDIE

De valda metoderna för undersökningen ämnade att angripa platsidentiteten från flera håll för att täcka in en så bred grund som möjligt att basera val till gestaltningen på. Platsbesöken i Norberg gav oss ett värdefullt utgångsläge för att förstå platsen och att lättare kunna tolka det vi läst om orten och dess historia. Utifrån valda teorier förstod vi tidigt att platsidentiteten till stor del handlar om människorna som använder och har använt platsen, då dessa har god uppfattning om vad som utgör dess kärna och identitet, vilka minnen och upplevelser de har från platsen och hur de uppfattar den. Genom att ta del av medborgardialogen och genomföra intervjuer var syftet att komma närmare den aspekten. Medborgardialogen genomfördes av Norbergs kommun under våren 2021 med syftet att få fram förslag för centrala Norberg. Förutom att den ägde rum under en pandemi vet vi ingenting om hur möjligheterna

såg ut för invånare att vara delaktiga under dialogen. Vi vet heller inte vilka som deltog, därmed är det svårt att veta vilka grupper som kommit till tals i dialogen.

För att komma närmare Norberg och dess invånare idag valde vi att göra intervjuer på plats i Norberg. Platsbesöket genomfördes en vardag tidig höst när semestrar var över och skolor hade börjat, vilket påverkade både vilka som hade tid att stanna för en intervju samt deras svar på våra frågor. Respondenterna var slumpmässigt utvalda på gatorna i Norberg, vår ambition var att få ett brett urval av personer. Ungdomar är en grupp som inte representerades under intervjuerna då vi inte observerade ungdomar i centrum vid intervjutillfället, antagligen eftersom skolterminen hade startat. Deras perspektiv hade varit värdefullt för att förstå hur Norberg upplevs av den yngre generationen och utfallet hade kunnat se annorlunda ut, vilket då hade påverkat vårt resultat. Elva personer intervjuades, vilket är en låg siffra att basera ett resultat på. Därav blev medborgardialogen en viktig komplettering till undersökningen. Vi besökte Norberg tre gånger under arbetets gång och vid varje tillfälle fick vi en tydligare bild av byn samt dess förutsättningar och sammanhang. Antalet platsbesök gav en inverkan på resultatet, där fler platsbesök hade kunnat fördjupa våra kunskaper om platsen ytterligare eftersom vi inte hade några kopplingar till Norberg innan arbetet. Genom intervjuerna framkom att byns högsäsong för turism är under juni, juli och augusti. Ett platsbesök under denna tid hade kunnat

ge oss en större inblick i hur parkerna används.

Platsanalysen konstruerades utifrån Montgomerys (1998) fördjupning av Relphs (1976) grundkomponenter. Fördjupningen presenterar inte en regelrätt analysmetod utan ger begrepp att utgå ifrån för att förankra grundkomponenterna, vilka vi använde som utgångspunkter och konstruerade frågor utifrån. Detta gör att vår tolkning av komponenterna och begreppen vägleder analysen, vilket ökade kravet för transparens för att kommunicera valen utifrån analysen.

Boverkets (2020) och ArkDes (2020, 2021) publikationer om gestaltad livsmiljö och livskvalitet togs fram under förra mandatperioden innan nuvarande regering tillsatts. Den nuvarande regeringen som tillsattes i september 2022 har ännu inte publicerat några nya propositioner eller mål för gestaltad livsmiljö. Prop. 2017/18:110 som fortfarande är gällande publicerades 2018 och det är möjligt att det som skrivs i den rapporten kan komma att ändras inom en snar framtid. Detta gör att målen om hållbarhet och långsiktighet som förordas för gestaltad livsmiljö i nuläget inte helt säkert kommer vara tongivande framöver.

Referensbesöken valdes utifrån städer vi kände till sedan innan och som vi visste hade å-stråk som arbetats aktivt med. Däremot vet vi inte om identitetsskapande aspekter varit en

del av platsernas utformning, vilket gav inverkan på vad vi såg och kunde ta till oss. Hade vi istället valt platser som var mer lika Norberg eller som vi vetat hade en identitetsskapande gestaltningsidé bakom sig hade referensbesöken kunnat ge annorlunda material och inspiration. Det hade inte behövt vara just stråk längs med vatten vi hade tittat på, det hade även kunnat vara andra historiska platser där det gjorts en omgestaltning. Vi känner dock att vi ändå kunnat se delar av de olika stråkens platsidentitet, då allt som finns på platsen någonstans reflekterar detta.

GESTALTNINGSARBETET

Under arbetets gång har skissande och gestaltande ägt rum med olika förslag för presentation av platsidentiteten utifrån de delar vi arbetat med. För att göra gestaltningsprocessen transparent har vi fört arbetsbok där vi loggat val och idéer som uppkommit under arbetsgången, och som styrt gestaltningen. Arbetsboken redovisar val där vissa aspekter i platsidentiteten har fått lämna utrymme för andra, med tillhörande motiveringar. Detta genom att hela tiden bolla tillbaka mot begreppet platsidentitet och hur vi formulerat Norbergs platsidentitet. Geijerstam (1998) poängterar vikten av att redovisa sina val och vara öppen med det en inte vet, vilket även det påverkar resultatet. Vi har inte arbetat med en specifik gestaltningsmetod vilket kan göra att resultatet hade kunnat bli annorlunda. Det finns för- och nackdelar med

gestaltningsmetoder, det hade till exempel kunnat bli större fokus på att arbeta utifrån en gestaltningsmetod och inte utifrån vår teori, som vi ansåg var det centrala i vår undersökning.

“Man finner det man söker” Ur *Miljön som minne: att göra historien levande i kulturlandskapet* av Jan af Geijerstam (1998: 50)

Vi som landskapsarkitekter och gestaltare har våra personliga uppfattningar om vad som gör en god plats och vad som är estetiskt tilltalande. Dessa uppfattningar kan ha kommit att styra vad vi funnit i platsidentiteten. Som Geijerstam (1998) belyser finns risken att detta färgar vår undersökning och vårt förslag. Han menar att tolkningsarbetet styrs av traditioner och etablerade sanningar, där vi sitter på makten att ge en aspekt mer utrymme än en annan. Utöver personliga uppfattningar har även samtiden stilideal, som kanske inte är tydliga för oss idag men som vi troligtvis ändå påverkas av. Detta kan också påverka resultatet. Valen i vår gestaltning motiveras utifrån platsidentitetsaspekter, men vi presenterar även hur dessa aspekter kan ha positiva effekter på ekologiska värden och hur platsen kan komma att bemöta framtida utmaningar, såsom erosion vid höga vattenflöden i ån.

SLUTSATSER

En platsidentitet utgörs av en samlad bild av helheten för vad som format platsen till det den är idag, hur den använts tidigare och hur den används nu, samt vilka sociala strukturer som råder på platsen. Norbergs platsidentitet inrymmer historiska vingslag från det som skapat platsen och gett den sina förutsättningar, till hur det är förvaltad idag och det som tagit vid. Den platsen som Nils Holgersson seglade över i början av 1900-talet ger oss en bild av järnframställningens och gruvdriftens prägel på landskapet då, som sträckt sig över århundraden. Idag har vi andra associationer av byn Norberg - en kulturhistorisk pärla med ett anrikt konditori och flera museala gruvmiljöer. Att gestalta utifrån en platsidentitet ledde oss till att leta i Norbergs förråd av strukturer, material och rumsligheter av symbolisk mening och omvandla det till fysiska element som representerar platsen.

En gestaltning som svar på frågan underbyggs med vår undersökning, där hela undersökningen blir svaret på frågan.

Vår gestaltning är ett svar av vad som kan ha varit fler, där en annan landskapsarkitekt med samma undersökning hade kunnat besvara frågeställningen med en annan omgestaltning av parkstråket. Tiden kommer avgöra om gestaltungsförslaget blir en representativ plats för Norbergs platsidentitet, då det till stor del handlar om människorna som använder och har använt platsen. Tiden kommer även påverka parkstråkets betydelse i byn där skötsel och hur den tas om hand kommer att avgöra hur den upplevs. Inkluderat i tidsaspekten finns även framtida klimatutmaningar som kan komma att förändra platsen karaktär och hur den kan användas.

VIDARE ARBETE

För att förverkliga gestaltungsförslaget behövs en noggrannare inmätning av parkstråket, detaljerad projektering utifrån inmätningen och en skötselplan för att upprätthålla gestaltungsförslaget ursprungliga idé. Projekteringen kommer möjliggöra att förfrågningsunderlag kan skickas till länsstyrelsen, för att undersöka om det är möjligt att gräva en damm i fornlämningsområdet *stadslager*. Detta arbete behandlar främst sociala hållbarhetsaspekter, med viss beaktning till klimatförändringar och ökade vattenflöden i ån. Det krävs dock en djupare undersökning för att kunna skapa en plats som är motståndskraftig mot framtida utmaningar.

AVSLUTANDE ORD

Identiteten ska representera en plats helhet. Helheten inrymmer många delar och aspekter ur sociala, kulturella och fysiska perspektiv. Helheten är en balans mellan detaljer och de stora dragen, där behov ändras med tidens gång. Att fånga en identitet handlar om att göra en tolkning om vad som gör platsen speciell, något som kommer att ge olika resultat utifrån vem som gör tolkningen och utifrån vilken synvinkel. Arbetet har gett många insikter och det har känts värdefullt att få fördjupa sig i ett ämne under en hel termin. Det har samtidigt varit utmanande och vi har stundtals känt oss förvirrade i processen. Vi tar med oss lärdomar ut i arbetslivet, det kommer kännas viktigt att i framtiden förstå en plats i sin helhet innan ingrepp görs. Vår förhoppning är att gestaltningsförslaget ska realiseras och uppskattas av Norbergs invånare och besökare.

KÄLLFÖRTECKNING

PUBLICERADE KÄLLOR

Andersson, G. (2020). *Bruksleden - utmanande historievandring i Västmanland*. <https://www.turist.se/bruksleden-utmanande-historievandring-i-vastmanland/> [2022-10-05]

Anrikningsverket (2022). *Norbergsfestival*. <https://norbergfestival.com/> [2022-11-22]

ArkDes (2020). *Med människan i fokus*. <https://pressrum.arkdes.se/media/119331/arkdes-rapportmed-manniskan-i-fokuspdf> [2022-11-08]

ArkDes (2021). *Livskvalitet i liv och rum*. Thinktank. <https://arkdes.se/wp-content/uploads/2021/06/arkdes-thinktänk-rapport-2021-68s.pdf> [2022-11-08]

Boverket (2020). *Arkitektur och gestaltad livsmiljö*. <https://www.boverket.se/sv/om-boverket/publicerat-av-boverket/publikationer/2020/arkitektur-och-gestaltad-livsmiljo/> [2022-11-14]

Carmona, M., Tiesdell, S., Heath, T. & Oc, T. (2010). *Public places - urban spaces : the dimensions of urban design*. 2. ed. Oxford: Architectural Press/Elsevier.

Cross, J.E. (2015). *Processes of Place Attachment: An Interactional Framework: Processes of Place Attachment*. *Symbolic interaction*, 38 (4), 493–520. <https://doi.org/10.1002/symb.198>

Cullen, G. (1971). *The Concise Townscape*. 1. Paperback ed., [rev] London: Architectural Press.

Ekomuseum Bergslagen (u.å.a). *Hur fick man loss järnmalm från berget?*. Stiftelsen Ekomuseum Bergslagen. <https://ekomuseum.se/for-barn/gruvan-hur-fick-man-loss-jarnmalmen-fran-berget/> [2023-01-05]

Ekomuseum Bergslagen (u.å.b). *Gamla Norberg & Engelbrekt*. <https://ekomuseum.se/besoksmalen/gamla-norberg-engelbrekt/> [2022-09-08]

Ekonomifakta (u.å.). *Norberg*. <https://www.ekonomifakta.se/Fakta/Regional-statistik/Din-kommun-i-siffror/Norberg> [2022-09-08]

Elsa Andersons konditori (2020). *Uppbyggnaden av nya Elsas*. <http://elsaandersonskonditori.se/elsa-1916/uppbyggnaden-av-nya-elsas/> [2022-11-30]

Esaiasson, P., Gilljam, M., Oscarsson, H. & Wängnerud, L. (2012). *Metodpraktikan : konsten att studera samhälle, individ och marknad*. 4., [rev.] uppl. Stockholm: Norstedts juridik.

Föreningen Engelbrektsloppet (u.å.). *Om oss*. <https://www.engelbrektsloppet.se/om-oss> [2022-11-22]

Geijerstam, J. af (1998). *Miljön som minne: att göra historien levande i kulturlandskapet*. Stockholm: Riksantikvarieämbetet.

Jernkontoret. (2021). *Lyckade järnframställningsförsök i Norberg*. <https://www.jernkontoret.se/sv/publicerat/nytt-fran-jernkontoret/nyheter/2021/lyckade-jarnframstallningsforsok-i-norberg/> [2022-10-05]

Jernkontoret. (2022). *Stålindustrins historia*. <https://www.jernkontoret.se/sv/stalindustrin/stalindustrins-historia/> [2022-09-30]

Montgomery, J. (1998). *Making a city: Urbanity, vitality and urban design*. *Journal of urban design*, 3 (1), 93–116. <https://doi.org/10.1080/13574809808724418>

Kvint, A. (2022). *"Det finns en övertro på programmering"*. <https://arkitektur.se/projekt/intervju/rum-blir-inte-alltid-bättre-for-att-de-ar-mangfunktionella/> [2022-11-08]

Lagerlöf, S. (1907). *I Bergslagarn. Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige*. Stockholm: Albert Bonniers Förlag. 93-102.

Länsstyrelsen Västmanlands län (2015). *Naturvårdsplan för Västmanlands län 2015 - En kartläggning av oskyddade naturvärden i Västmanland*. Länsstyrelsen Västmanlands län. <https://docplayer.se/106672715-2015-18-naturvardsplan-for-vastmanlands-lan-en-kartlaggning-av-oskyddade-naturvarden-i-vastmanland-forfattare-lena-stromvall.html> [2022-12-08]

Länsstyrelsen Västmanlands län, SGI, SMHI (u.å.). *Västmanlands läns sammanfattning av Framtida klimat i Norbergs kommun*. <https://www.lansstyrelsen.se/download/18.76f16c3d1665eba4c3e69ef/1539777732741/Framtida-klimat-Norberg.pdf> [2022-12-08]

Norbergs kommun (u.å.a). *Historia*. <https://www.norberg.se/kommun--politik/kommunfakta/historia.html> [2022-09-08]

Norbergs kommun (u.å.b). *Utveckling av kommunhuset*. <https://www.norberg.se/kommun--politik/insyn-och-paverkan/utveckling-av-kommunhuset.html> [2022-12-13]

Norbergs kommun, Visit Norberg, Berglagens medeltidsmuseum. (u.å.). *Norberg - Centralort i mer än tusen år*. [Informationshäfte]

Norbergs kommun (1977). *Förslag till ändring av stadsplan för ett område vid Norbergsån, norra delen*. Norbergs kommun. [detaljplan]

Regeringskansliet (2017). *Att förändra vår värld: Agenda 2030 för hållbar utveckling*. <https://www.regeringen.se/48e36d/contentassets/a69f085ada12410989115a1ff64be6d8/att-forandra-var-varld-agenda-2030-for-hallbar-utveckling>. [22-12-09]

Riksantikvarieämbetet (2019). *2003:6025 Stadslager*. Forsök. <https://app.raa.se/open/forsok/lamning/a8ea0a02-3f08-44e7-98ff-5383b39e45b5> [2022-09-08]

Riksantikvarieämbetet (u.å.) *Bebyggelseregistret*. <https://www.bebyggelseregistret.raa.se/bbr2/anlaggning/visaHistorik.raa?anlaggningId=21320000019385&page=historik&visaHistorik=true> [2022-11-01]

Relph, E. (1976). *Place and placelessness*. London: Pion.

SGU. (u.å.). *Historiska gruvor*. <https://www.sgu.se/mineralnaring/svensk-gruvnaring/historiska-gruvor/> [2022-09-29]

SGU (2022). *Jordarter 1:25000-1:1000000*. <https://apps.sgu.se/kartvisare/kartvisare-jordarter-25-100.html> [2022-12-08]

Stahlschmidt, P., Swaffield, S., Primdahl, J., Nellemann, V. (2017). *Landscape Analysis: Investigating the Potentials of Space and Place*. Taylor & Francis Group, London. Available from: ProQuest Ebook Central. [25 November 2022]

Svenska kyrkan (2016). *Norbergs kyrka*. <https://www.svenskakyrkan.se/norberg/norbergs-kyrka> [2022-11-18]

Trost, J. (2010). *Kvalitativa intervjuer*. 4., [omarb.] uppl. Lund: Studentlitteratur.

Västerås stift (2022). *Norberg*. <https://www.svenskakyrkan.se/filer/556588/Norberg.pdf> [2022-10-05]

Visit Norberg (u.å.a). *Mimerlaven*. <https://www.visitnorberg.se/listing/mimerlaven/> [2022-11-02]

Visit Norberg (u.å.b). *Gruvmuseum Mossgruveparken*. <https://www.visitnorberg.se/listing/gruvmuseum-mossgruveparken/> [2022-09-08]

Visit Norberg (u.å.c). *Handelsstråket*. <https://www.visitnorberg.se/listing/sommarstraket-i-norberg/> [2022-11-02]

Västmanlands läns museum (2019b). *Norberg sn, Norberg. Flygfoto över Norberg, med kyrkan. 1932*. [fotografi]. Tillgänglig: Digitalt museum. <https://digitaltmuseum.se/021018477066/norberg-sn-norberg-flygfoto-over-norberg-med-kyrkan-1932> [2022-11-30]

OPUBLICERADE KÄLLOR

Ekberg, L. (2022). *Energi- och klimatstrategi Norbergs kommun*. [Mailkontakt 2022-12-15]

Norbergs kommun (2021a). *Norbergs kulturplan 2022-2025*. Norbergs kommun.

Norbergs kommun (2021b). Urklipp från medborgardialog, genomförd våren 2021 av Norbergs kommun.

WSP (2022). *Åparken i Norberg - idéskiss*. WSP.

BILDKÄLLOR

Västmanlands läns museum (2019a). *Norberg sn, Norberg. Flygfoto över Norberg, med kyrkan. 1932*. [fotografi]. Tillgänglig: Digitalt museum. <https://digitaltmuseum.se/021018477075/norberg-sn-norberg-flygfoto-over-norberg-med-kyrkan-1932> [2022-11-30]

KARTMATERIAL

Lantmäteriet (u.å.). *Min karta*. [ortofoto]. Lantmäteriet.

Bilaga 1 - Intervjuer

Intervjufrågor Norberg

2022-09-21

Vilka allmänna platser är viktiga för dig i Norberg och vad använder du de till?

Vad tycker du är vackert i Norberg?

Vad tycker du att ån har för betydelse i Norberg?

Vad vill du kunna göra utomhus utmed ån?

Vad i Norbergs utemiljö tycker du symboliserar Norbergs historia?

Svarande 1: Man, ca 75 år

Viktiga platser: Parkeringen utanför postombudet. Är ibland med barnbarnen nere vid ån.

Vackert: Orten är fin

Åns betydelse: Tillhör Norberg - ÄR Norberg.

Önskemål utmed ån: -

Norbergs historia i parkerna: -

Övrigt: Bra med gräsmattor, vissa sitter där.

Svarande 2: Kvinna, ca 40 år

Viktiga platser: Promenadvägar för att gå med hundarna.

Vackert: Hela Norberg, Lapphyttan.

Åns betydelse: Norbergs änder - de värnar vi om.

Önskemål utmed ån: Hundrastgård.

Norbergs historia i parkerna: Vattnet symboliserar

Norbergs gruvor.

Övrigt: -

Svarande 3: Kvinna, ca 55 år

Viktiga platser: Bor i lägenhet så vistas ute och promenerar mycket. Går förbi lekplatser.

Vackert: Norberg är lagom vackert (man ska trivas där man bor)

Åns betydelse: Ån är fin. Tycker om vattnet och änderna.

Tycker om växterna i ån. Bor vid ån.

Önskemål utmed ån: Utegym. Vill kunna gå längre söderut utmed ån.

Norbergs historia i parkerna: Mycket gammalt, man kan känna historien i Norberg.

Övrigt: Känner mig trygg när jag går promenader, går folk med hundar som man möter.

Svarande 4: Pojke, ca 10 år

Viktiga platser: Parken vid ån för att fika med familjen

Vackert: -

Åns betydelse: -

Önskemål utmed ån: Mer gräs för att spela fotboll (gräsplan) - finns bara grusplan idag. Gärna närmare, är mörkt och långt till grusplanen.

Norbergs historia i parkerna: -

Övrigt: -

Svarande 5: Man, ca 70 år

Viktiga platser: Centrala delarna, promenader längs med ån, stanna vid någon bänk.

Vackert: Bevarade husen utmed ån - det måste man värna om! Utsmyckning med blommor.

Åns betydelse: Den som ger livet! En dragningskraft.

Önskemål utmed ån: Det som behövs finns. Fler övergångar över ån önskas.

Norbergs historia i parkerna: Mest runt bevarade husen.

Önskar inte mer historiskt direkt. Lapphyttan för avsides.

Övrigt: -

Svarande 6: Man, ca 60 år

Viktiga platser: Besöker inte parker så mycket.

Vackert: Karlberg, finns mycket gamla kåkar. Lapphyttan.

Åns betydelse: "Tillför något, kul att den rinner där".

Önskemål utmed ån: Vet inte. Finns de som matar änder och rastar hundar är där. Fontän vore fint!

Norbergs historia i parkerna: -

Övrigt: -

Svarande 7: Kvinna, ca 30 år

Vackert: Lilla parken vid ån, det gamla området.

Göra i Norberg: Gå längs med ån, folk fiskar.

Önskemål utmed ån: Sittytor, fik.

Norbergs historia i parkerna: Stark historisk anknytning, upplevs längs med ån.

Övrigt: -

Svarande 8: Kvinna, ca 70 år

Viktiga platser: Promenadvägar för hundpromenader utmed ån.

Vackert: Gammalt som är bevarat, blomsterarrangemang.

Änderna.

Åns betydelse: Fint, lugnt.

Önskemål utmed ån: Sittplatser för gubben.

Norbergs historia i parkerna: Mänsklig skala, inga höghus.

Pittoresk by.

Övrigt: Trivs i Norberg.

Svarande 9: Man, ca 70 år

Viktiga platser: Stråket längs med ån, Noren och sjön

Gäsen. Gillar verkligen Elsas café.

Vackert: Ån. Mycket är vackert i Norberg.

Åns betydelse: Tillför liv. Fint. Bra att springa runt och åka skidor.

Önskemål utmed ån: Promenera, springa, åka skidor.

Norbergs historia i parkerna: Inte tänkt på.

Övrigt: -

Svarande 10: Man ca 60 år

Viktiga platser: Hundpromenad.

Vackert: Blomster, gröna miljöer, historiska miljöer.

Åns betydelse: Fint att ha ån nära.

Önskemål utmed ån: Se lokala konstutställningar i parkerna, hundrastgård (skogsdungen eller udden) i förbindelse med ån.

Norbergs historia i parkerna: Området söderut delvis förslummat - utveckla med bostäder och boenden.

Övrigt: Tipsar om att kika på Högbobruks badplats, Sagoån Sala (hur de har gjort det). Norrköping (fint promenadstråk utmed ån). Ängelsberg - konstparken (skulpturparken).

Svarande 11: Man, ca 60 år

Viktiga platser: Fagerstavägen (Ströget sommartid), gamla bergsmansbyn.

Vackert: Klackberg, Mossgruvan (gå runt), torget, äldre belysning.

Åns betydelse: -

Önskemål utmed ån: Promenadstråk genom kommunhusparken. Musik i lusthuset. Mer planteringar.

Norbergs historia i parkerna: Kor fanns centralt. Var en liten tjärn vid Fagerstabron förr. Högsåsongen är från midsommar till skolorna börjar.

Övrigt: Ornäsbjörk betydelsefullt.

